НА ПЕРЕЛОМІ

ЖУРНАЛ ПОЛІТИКИ ЛІТЕРАТУРИ
ТА МИСТЕЦТВА ПІД РЕДАКЦІЄЮ

О. ОЛЕСЯ.

ВИХОДИТЬ
1-ГО І 20-ГО
КОЖНОГО
МІСЯЦЯ.

ЧИСЛО 4-5.
1920
КВІТЕНЬ
УВІДАНІ

ЗМІСТ.

Свято відродження природи і нації 1. / **О. Олесь:** 3 лірики 5. / **А. Крушельницький:** Христос Воскрес! 7. / **П. Стах:** Зелений Шум 9. / **А. Хомик:** Титан 10. / **В. Павлусевич:** Поезії 16. / **Є. Карпенко:** Покинуті 17. / **Ю. Сірий:** Епізод 28. / **О. Колеса:** З низки пісень „Крівавими слідами" — Стрілець і Пава 29. / **М. С.:** При телефоні 30. / **Т. Петрівський:** В оселі нірвановій 36. / **А. Крушельницький:** Письменник у соціялістичному устрою 39. / **Др. М. Бодруґ:** Чи можливий є союз народів 44. / **В. Кушнір:** Холодна вода на горячі голови 48. / **Е. Сокович:** Економічні нариси: 1. Еволюція партій в Анґлії 52. / **А. Л.:** Значіння і сучасний стан транспорту на Україні 66. / **Подорожний:** Враження і висновки подорожі (З Київа до Відня) 58. / **Др. Різників:** Санітарне положення на Україні 64.

Spectator: Міжнародно-політичний огляд 72. / **Др. С. Міллер:** Господарське переверствування 76. / На українських землях 78. / Наша діяльність за кордоном 81. / **Др. Р. Реті:** Музичне життя Відня після війни 84. / **Д. Л.:** Огляд всесвітнього революційного руху 87.

Преса 90. / Хроника 95. / Критика і бібліоґрафія 101. / Листи до Редакції 104.

INHALT:

Wiedergeburtsfeier der Natur und der Nation 1. / **O. Oles:** Die Gedichte 5. / **A. Kruschelnytzkyj:** Christus ist auferstanden 7. / **P. Stach:** Das grüne Gerausch 9. / **A. Chomyk:** Tytan 10. / **W. Pavlusevitsch:** Die Gedichte 16. / **E. Karpenko:** Die Verlassenen 17. / **J. Siryi:** Eine Episode 28. / **O. Kolessa:** Aus der Liedersammlung: „Auf blütigem Wege" – Der Schütze und der Pfau 29. / **M. C.:** Beim Telephon 30. / **T. Petrivsky:** In Nirvanas Herberge 36. / **A. Kruschelnytzkyj:** Der Schriftsteller in der sozialistischen Verfassung 39. / **Dr. M. Bodrug:** Ob der Völkerbund möglich ist 44. / **W. Kuschnir:** Kaltes Wasser auf heiße Köpfe 48. / **E. Sokowitsch:** Ökonomische Esquise: 1. Die Evolutionsentwicklung der Parteien in England 52. / **A. L.** Die Bedeutung und der gegenwärtige Transportzustand in der Ukraine 66. / **Der Reisende:** Reiseeindrücke und Reiseschlüsse (Von Kiew nachWien) 58. / **Dr. Risnikiw:** Die Sanitärlage in der Ukraine 64.

Spectator: International-politische Rundschau 72. / **Dr. S. Müller:** Wirtschaftliche Umschichtung 76. / Aus ukrainischen Ländern 78. / Unsere Tätigkeit in der Fremde 81. / **Dr. R. Reti:** Das Musikleben Wiens nach dem Kriege 84. / **D. L.:** Rundschau revolutionärer Weltbewegung 87.

Die Presse 90. / Chronik 95. / Kritik und Bibliographie 101. / Briefe an die Redaktion 104.

CONTENU.

La fête de la renaissance de la nature et de la nation 1. / **O. Oles:** Lirique 5. / **A. Krouchelnytzky:** Alleluya 7. / **P. Stach:** Murmure de la forêt verte 9. / **A. Khomyk:** Tytan 10. / **V. Pavlusevitch:** Poesie 16. / **E. Karpenko:** Les abandonnés 17. / **J. Syryï:** Un Epsoide 28. / **A. Kolessa:** Du cycle: „Les traces sanglautes" 29. / **M. C.:** Au téléphone 30. / **T. Petrivsky:** La ou habitel a nirvanne 36. / **A. Krouchelnytzky:** L'homme de lettres dans un pays socialiste 39. / **Dr. M. Bodrouque:** Est-ce-q'une ligue des nations est possible 44. / **V. Kouchnyr:** De l'eau froide pour les têtes chaudes 48. / **E. Sakovitch:** Esquises economiques: 1. L'evolution des partes politiques en Engleterre 52. / **A. L.:** La signification et la situation presente des transporte à l'Ukraine 66. / **Podorojniï:** Les impressions et le conclusions de voyage (De Kyiv à Vienne) 58. / **Dr. Risnikiff:** L'etat sanitaire de l'Ukraine 64.

Spectator: La politique internationalle 72. / **Dr. S. Muller:** Nouvelle classification économique 76. / **Dr. A. Reti:** La vie musicale de Vienne après le guerre 84.

Revue de la presse 90. / Chronique 95. / Critique et Bibliographie 101. / Les lettres à la Redaction 104.

НА ПЕРЕЛОМІ

ЖУРНАЛ ПОЛІТИКИ ЛІТЕРАТУРИ ТА МИСТЕЦТВА ПІД РЕДАКЦІЄЮ Д. ДОЛЕСЯ.

ЧИСЛО 4–5. | ВІДЕНЬ, ДНЯ 1. КВІТНЯ 1920. | РІК І.

Свято відродження природи і нації.

Майже від двох тисяч років святкує рік річно християнська, зразу мала, потім що раз то більша громада врочистість воскресіння свого учителя, Христа, котрому легенда надала атрибути надприродньої, божеської могутньости.

Одначе свято воскресіння, свято відродження старше як християнство. Воно налічує стільки літ, скільки налічує літ життя людства, яке невідомо в якім моменті історії землі появилось на її поверхні.

Від міліонів літ, з точністю ідеально прецізного хронометра повторяються періодично явища в природі. Життя в нашім поміркованім поясі періодично відроджується, росте, розвивається і завмірає. Від міліонів літ усталився постійний порядок: весна (період відродження), літо (період найвищого розвою життя), осінь (період повільного завмірання) і зіма (період смерти).

Розуміється, що „цар природи“ — людина помітила вже здавен давна отсе замкнене коло природніх явищ і на кожне з них реаґувала в відповідний спосіб. Особливі повороти в бігу загальних природніх явищ, моменти відродження, зрілости, занику і смерти життя людство підкреслювало маніфестаційними, весняними, літніми, осінніми і зімовими святами. І так само, як ті природні явища є космічної натури, так само і реакція на них з боку цілого людства, свято, мають космічний характер.

Свято воскресіння Христа точно сходиться з пралюдським святом відродження природи, з радісним і бадьорим святом весни.

На протязі цілого свого життя людство розвивалося, набірало ріжних культурних наслоєнь. Разом з його розвоєм набірали також і свята ріжних форм і ріжних наслоєнь. Одним з таких модифікацій прилюдського, космічного свята відродження життя, свята весни і являється свято христового воскресіння. Могутня постать найбільшого реформатора людської моралі і етики, який осмілився в часах найбільшого озвіріння римського

імперіялізму виголости революційні гасла: „Люби ближнього твого, як самого себе, і „люби ворога твого“, заслонила тло, на якому відбувається свято воскресіння розпятого за вселюдські ідеали правди і добра великого реформатора. З аскетично-містичним захопленням співають перші християни, апостоли і пропаґатори нової реліґії пісні не в честь воскресіння природи, а в честь воскресіння Христа.

Та широкі „язичеські“ маси, котрі здавен давна святкували свято весни, ніяк не могли зрозуміти цего холодного, суворого містицизму своїх аскетичних учителів, і в них само свято весни, момент пробуження природи до відповленого життя далеко більш підкреслений в прастарих обрядах, як свято воскресіння Христа. В українського народа свято Пасхи розкололось на дві частині: церковне офіціяльне свято воскресіння Христа, яке відбувається в церкві із свяченням „хліба, масла, яєць і прочих снідів“ серед церковних кантів Івана Дамаскина на офіціяльній архаїчній мертвій мові, котре найширші маси вважають quantité négligeable, і на неофіціяльне свято весни, прастаре і вічне свято радости з приводу пробудження природи до нового життя.

Яка могутня, яка непоборна сила життя. Навіть в церковну аскетично-містичну мертвиччину воно втиснулося і оживило її. Сувору повагу дамаскенських кантів злагіднюють і прикрашують веселі і бадьорі згуки дзвонів, кольорит радісних голосів співаючої товпи, яка з нетерплячкою жде покінчення офіціяльного церковного свята, щоби розпочати далеко більш життєве, далеко більш для неї зрозуміле, більш природне свято весни.

І як тільки скінчилася служба, як тільки всі наїлися „свяченої пасхи“, збіраеться молодь біля церкви і своїми співали та забавами, поважним танком, маніфестують свою життєву радість і тій радости спочувають старі батьки і діди, матері і баби, яким відібрав рухливість і молодечу бадьорість тягар прожитих літ.

Там на майданах біля українських церков „христосуються“ і обмінюються крашанками, як символами зародків життя, але в співах вже не почуємо імені Христа. Свою християнську поважність вони віддали вже там в церкві при світлі воскових свічок. Там в церкві вони вже достаточно прославили великого чоловіколюбця. Тут за церквою, при звуках невгаваючих дзвонів, вони прославляють стару і вічну молоду весну, старе і вічне молоде кохання.

А вже весна воскресла, воскресла,
Щось вона нам принесла, принесла“

радісно лунає по всій Україні, як широко вона і далека, могутній гимн, могутніший як гимн Піндора і обеднує всіх, хто говорить українською мовою, всіх, під якою насильною владою вони не жилиб.

І в велике свято Воскресіння Христа, яке в українського народа зливається в прастарим „язичеським“ святом відродження природи, забувалися і ще й тепер забуваються всі політичні катастрофи, цей реестр невідрадних для життя цілої нації випадків. Ціла нація обєднується і від Кубані по Сян,

від поліських болот по Чорного Моря одними словами і одною музикою співає радісний гимн відродження природи.

І є з чого радуватись. Минули морози. Діброви, темного гаю вже — покриті, як каже Шевченко — „білою габою“. Лопнули льоди на річках і ставах. Могутня енергія сонця викресала із землі зелені трави та пишні запашні квіти. До відродженного раю вертають милі гості, співучі птички, і акомпанюють до радісного співу людини, до радісного співу кохання. Співає і грає ціла природа, співає і грає ціла українська земля в своєрідний, оригінальний спосіб і тим маніфестує своє істнування.

Фільософ Рене Декарт сказав: „cogito, ergo sum“, і цю основну думку можна на ріжні лади ілюструвати. Думка української нації скристалізувалась в її єдиній пісні, в її єдиних обрядах, звичаях і навиках. А раз істнує єдина думка-пісня, істнує і нація. Правду також сказав Бісмарк, що обєднуючим прінціпом німецької нації є його єдина пісня, те саме, може ще в більшій мірі, відноситься і до української нації.

А раз обєднала нас всіх, дітей української землї, одна культура, то політичне обєднання, політичне визволення, політичне відродження являється тільки питанням недалекого часу. . . . . .

. . . . . .

Велико східньоевропейська революція розпочалась також з весною і вона ще не скінчилась. Східньоевропейські народи, між ними також і український народ, переживають також свою весну. Та весна є свойого рода революцією в народі. За зіми устaлився певний, постійний „правопорядок“, невмолимий холод окутав цілу землю, заморозив річки і стави, приспав буйне життя. Жорстокий невмолимій холод. Та між життям і смертю не може бути ніякої згоди, ніяких компромісів. Щоб ивстановити свій бадьорий і веселий правопорядок життя, весна мусить без остатка знищити „правопорядок“ смерти, який накинула зіма своїми жорстокими, холодними вітрами. Весна мусить усунути цих жандармів, сторожів, зімового „правопорядку“ смерти і чиж диво, що це не відбувається в лагідний і приємний спосіб? Тає сніг, що вкриває землю і вода забірає з собою весь бруд, який зливається в річки, льоди з лоскотом лопають і вигнані крижані „еміґранти“ тікають до моря, щоби там розплистися. І тільки на розчищенім від снігу і криги ґрунті може вирости зелена трава і зацвісти пишним квітом ріжнородне зілля і дерева. Тільки на розчищенім від снігу і криги ґрунті можуть покритись білим квітом вишні, над якими гудуть хрущі. Так. Межи контрреволюційною зімою і революційною весною не може бути жадних компромісів, може бути тільки боротьба аж до перемоги.

Як же подібний був „правопорядок“ царської імперії „правопорядку“ зіми. Не даром називано імператора „всея Росії“ „білим царем“. Так само як біла є зіма, так само біла і мертва була російська імперія. Страшним холодом віяло від петербурських „білих“ канцелярій. „Не било, нет і бить не может“ — говорив грізний і холодний жандарм, — „не било

нєт і бить нє может“ проявів своєрідного національного життя, все мусить завмерти, все покритись білою габою. І цей петербурський централістичний мороз, який від Петра Великого більш як двіста років лютував на цілім европейськім сході, придушив і заморозив всі прояви національного життя, перш за все життя української нації. Та з весною 1917. року розпочалась весна всіх націй, що були заморожені петербурськими і московськими холодами. Зметений був весняним ураґаном „білий цар“, джерело морозного і зімнього „правопорядку“. І розпочались весняні бурі, котрі ще до сьогодня не скінчилися. І так само, як в природі будиться всяке створіння до нового життя, так само пробудились до нового життя також і засипані петербурською хуртовиною надії. І чи диво, що між царським зімним „правопорядком“, з „правопорядком“ смерти надій, між царською зімною і республікансько-демократичною весною не може бути згоди, не може бути компромісів, а може бути тільки боротьба аж до перемоги? І чи дивно, що саме ця жорстока боротьба видає такий лоскіт і шум, що його чути по цілій Европі і по цілім світі? Лопнули ледяні петербурські криги, стаяли політичні сніги, що вкривали цілу бувшу російську імперію і революційна вода забрала з собою всі бруди, які за царського зімного режіму були вкриті білою габою снігу. І еміґрантські криги, омарані брудом, річками поплили у вселюдське море, де розтопляться і очистяться.

Зіма ніколи добровільно не здає своїх позицій весні. Вона лютує. Час від часу посилає нові кадри снігу, які одначе можуть покрити обновлену землю тільки на кільки хвилин. Животворний легіт весни скоро усуває цих виступів смерти. Нікому непотрібний сніг перемінюється в кальну воду, яку осушає дуже скоро енерґія весняного сонця.

І так само царський, морозний режім не хоче здати своїх позіцій добровільно. Від часу до часу орґанізує недобатки свойого холоду, „білоґвардейців“, котрім, може бути, і вдасться покрити розчищену землю тонкою верствою реакційного снігу. Але який це сніг нетрівкий, найменьший легіт революційного теплого вітру змиває його, розтоплює і перемінює реакційний сніг в брудне болото, котре дуже скоро осушується весняними промінням революційного сонця.

Є у нас люде, котрі, засліплені, приймають квітневі сніги і приморозки за різдвяні сніги і морози. Нерозумні! Весна не без перемінних снігових хуртовин, не без приморозків. Але головне: весна настала, а з весною нове, національне життя, відродження нації.

Святкуймо отже врочистість відродження природи, яке в так давний спосіб зійшлося з відродженням нації.

О. ОЛЕСЬ.

Із лірики.

Летять вперед в незмірених степах
Моїх думок золотогриві коні,
Горять огні в розпалених очах,
Цвітуть сліди як кров червоні.
Прудких вітрів, догнавши, обженуть,
Розірвуть зграю хмар на горах,
Пасмом проміння на лугах близнуть
І зникнуть в куряві, в просторах.
Летять вони в далеку сторону,
Де кинув я весь скарб життя на страту,
О, як, боюн, в ту ніч горобину
Не переміг я смерть прокляту...
. . . . . .
Чайками скиглючи, вертаються назад
Мої думки поранені на віки,
Без слів, без втіхи, без порад
На землю падають каліки...
Круками чорними з моєї сторони
Вертаються мої думки, як ночі,
Гвіздками гострими впиваються вони,
Крівавлять мозок мій і очі...
О, грає проклята, кажи мені, кажи!
„Край, край!“ — круки, як бубни, крячуть.
„Біжи, біжи! тужи, тужи!“
Чайки скрипками плачуть...

* * *

Покинуті! до вас думки підбиті,
Сумною зграєю летять
І з зойком в далені зникають.

Про вас мені все сняться сни трівожні,
Запалюють і студять кров
І обертають в попіл цвіт надії.

Всю ніч, всю довгу ніч, мої відкричі очі
І зорі їх впиваються в пітьму,
А ваші образи стоять такі сумні, самотні.

Моя душа іде на хрест і мовчки
Стікає кровю... ось і Смерть!
Ні, ні! не Смерть! Це знову тільки Втома!!

* * *

Місяць квітень! Боже мій!
Скільки сояшних надій
Він мені колись давав,
Як лугам квіток і трав,
Там, в країні дорогій.

А тепер я сльози ллю!
Бються в голову мою,
Як сполохані круки,
Все гадки, гадки, гадки —
Що там, в бідному краю.

В снах... боюся я вже їх...
Все я чую плач і сміх,
Божевільний хтось кричить...
Ах, не муч, не смійся, цить,
Не розятрюй ран моїх!...

Місяць квітень! Скільки літ
Сипав він у душу цвіт,
Як вишневий, білий сад,
А тепер, як листопад...
День не день, і світ не світ.

* * *

Ніч як море, світять зорі,
Сосни стали і стоять...
Ніч, як море, світять зорі,
Світять зорі т а м...

Плинуть з вогниками люде,
Світять сині, золоті,
Плинуть з вогниками люде,
Може плинуть т а м...

Хтось згадав, обняв дитину...
Де він, де він, що він т а м...
Хтось обняв мою дитину,
Де він, де він, що він т а м...

Серце стислось, душать сльози,
Сине божий, ти воскрес...
О, жорстокий! душать сльози...
Ллються сльози т а м...

АНТІН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ.

„Христос воскрес“.

Ти хотів би почути від мене великодній привіт: „Христос воскрес!“?...

Хотів би почути тут на чужині у нашому чарівному великодньому привіті: „Христос воскрес!“ — гомін наших тужливих дзвонів на Україні, хотів би, щоб звук цей відтворив перед твоїми очима незабутню картину з твойого села: свячення паски, хотів би ти, щоб при звуці тому станули біля тебе твої рідні з далекої України і похристосувалися з тобою писанками? Щоб залетіли до тебе співи дівчат із наших веснянок? Щоб ті звуки навіяли на тебе леготом з рідної землі запахи від твоїх піль, гомони із рідних лісів?

Я розумію тугу твого серця! Я відчуваю всю ніжність твого бажання!

*

Але я не можу привітати тебе такою силою слова, щоб мій привіт заспокоїв твою тугу, вдоволив твоє побажання.

Для мене ті слова, від яких ти полекші ждеш для своєї туги великої, для мене те: „Христос воскрес!“ — пустий безсильний звук. Навіть не стільки, що гарна казка для дітей.

Як же-ж з пустого звуку добути силу воскресного слова!

Колиб ти схотів мене зрозуміти! Кажу тобі щиро: я визволився із під впливу усякої традиції! Навіть від нашого такого таємничого, здавалось би всесильного: „Христос воскрес!“

Поглянь на лице моє, яка загадкова усмішка заграла на ньому в цей мент! Те, що для міліонів несе радість, щастя, що для них стає таємничою містерією, для мене воно навіть чарівною казкою бути не може! Пустий звук, зовсім чужий мені, незрозумілий якийсь символ. Ні на один мент не всилі прикувати до себе моєї уваги, ні одного тону відзвуку не зворушить у моїй душі.

Хіба-ж?

Адже ж почую спів пташки на весні — стаю на місці, слухаю. Око моє спиниться на весняній квітці, що виглянула своїм личком із землі — задержуюсь і приглядаюся до неї... Маленький потічок пливе струмком і журкотить ... І той журкіт приковує мою увагу на чималу хвилину. І потім ще довго шумить мені в ухах.

Хіба-ж у святковому: „Христос воскрес!“ не вчувається спів пташки весняної, не вбачається краса підсніжної квітки, не нашіптує журкіт потічка на наших нивах?

Хіба-ж тут можна німим бути? Невважливим? Зовсім безсердечним?

*

Я скажу тобі:

За довго я визволювався від тягару оцього слова!

Душею вже давно я вольний був від нього, але життя звалило всю вагу його на моє тіло, держало його в кріпких кайданах і я стогнав у них. Весь дух мій бунтувавсь, душа скомліла, а тіло вирватись не всилі було з кайдан.

І ось нарешті заліза облетіли із рук моїх і ніг. І я прийшов до рівноваги і духа й тіла. Тоді я викинув із свого серця, із думки викреслив навіть оці слова містичні: „Христос воскрес!“

Я міг колись ненавидіти, обурюватися, із рівноваги виходити — безсильний був, бо важили кайдани. Доки невольником традиції був і громадянства, рабом таких же, або й гірших ще рабів, які в рабстві мене держали, в одно прибивали, понижувать хотіли!... У мене гнів скипів чи раз у серці, ворушилась жадоба пімсти.

Нарешті прийшов момент, що я і тіло визволив своє. Прийшов величній момент, визвілля духа й тіла!

І я у мить одну забув усе! Я став спокійний, зрівноважився... На віки вилетіло з памяти моєї все, що пережив і передумав, перестраждав і переболів... А враз із тим згубив я в памяти своїй звук тих таємних слів: „Христос воскрес!“

*

Ти жалуєш мене?

Не жалуй! Я ще дитина був роками, а вже не мав дитячої, наівної віри. А от жию. Й щасливий. Тепер зовсім щасливий. Дитиною я визволив своєго духа, і тільки не що давно, трохи не стариком, як визволити вспів і своє тіло. І аж тоді почув себе зовсім спокійним і щасливим. Живу в великій гармонії почувань і думок і вчинків....

Великі ідеї? Любови? Братерства?...

У кого вони на послугах? Кому просвічують?...

Чи може тим, що христосуються із нами твоїм, таким випещеним тугою душі: „Христос воскрес?“

Я збагнув таємницю найвищої любови. Бо забув на ту пімсту, яку плекав у свому серці тоді, коли стогнав у кайданах брехні під вагою того величнього: „Христос воскрес!“

Я забув і те слово й ту вартість, якої воно символом було! Забув із любови до — краси і сили і волі... всесильного духа...

*

А всеж таки я несу тобі сьогодня братерський привіт, за яким так тужить твоя душа:

„Христос воскрес!“

Несу тобі привіт від твоїх нив відсвіжених ясною зеленню весни!

Несу привіт від піль, що в золоті промінніе сонця України купаються в цю пору!

Привіт несу тобі ураз із радощами співу твоїх лугів, розніжених пестощами подиху весняних чарів!

Шовкова зелень наших розлогих нив, невинні весняні квіти наших піль, соловейкова пісня кохання, пісня лугів наших, чарівні розмови, шепоти лісів виривають із моїх грудей радісний привіт тобі:

„Христос воскрес!“

II. СТАХ.

Зелений Шум.

I.

Не ошукай . . .
Як зацвітуть на луках квіти,
Як запишає темний гай
І сміх доокола розсиплють діти, —
О, весно, знов не ошукай!

Не зачаруй . . .
В душі оновлені бажання
Зеленим шумом угамуй,
Приспи, згаси всесильний пал кохання
І щастям знов не зачаруй!

Нехай, нехай
Зелений Шум твій сни розвіє,
До бою збудить рідний край . . .
О, весно золота! о, ясна мріє,
Не зачаруй, не ошукай! . . .

II.

Хвиля рине, тихо лине,
В шумах гине . . .
Хтож ніжніше, ніж ті шуми
Заколише мої думи,
В хвилі білі їх оберне,
Десь поплине і — не верне? . . .

Тяжко, хвилі, важко, милі,
У знесиллі!
Заспівавби — плачуть струни . . .
Розігнавби у буруни
Співи-гніви, крик шалений,
Обернувби в Шум Зелений.

Відень, 24. III. 1920.

Над степами, над ланами
Од нестями
Знов грозою розітнувсяб,
В дикім бою захлинувсяб,
Впавби, спавби примирений . . .
Де-ж він, де він, Шум Зелений?

III.

Весна! . . . Весна і сонце —
І сонце-бог прекрасний, молодий!
А в серці — Requiem розпачливо-сумний,
Як привид в очіх — жах німий . . .
Весна? О ні, ні! — Сон се . . .

Весняний буйний шум,
Потоки з гір і яр у полонинах!
А там — на згарищах, на скровлених руїнах,
Ридає хтось в забутих стінах . . .
Весна? . . . О ні! Се — глум . . .

Весна в пташиних співах,
Земля на святі пишнім вся в квітках! . . .
Ах . . . круки ті, як рій, на свіжих ще хрестах,
Яких так рясно по степах
І по заглухлих нивах! . . .

Весна? . . . Пекельний жарт,
І сонцем тим сам сатана сміється:
На святі веснянім, мов крук, регоче-веться,
А в серці збудженім снується
Кривавій знов азарт! . . .

А. ХОМИК.

Титан.

3.

Пригадуються мені сильні своєю екпресією образи Тараса Шевченка...
Ось під тином опущене і обідране хлопя „неначе відірване від гіллі".

„Мені здається, що це я,
Що це та молодість моя..."

— кінчає поет до глибини душі проймаючий образ болючим рефлексом . . .

Одначе — нехай це буде хула з мого боку — це хлопя — щасливе . . .

Воно росте на фоні чудової іділлічної природи, ступає своїми брудними, босими ніжками по килимах зеленого морігу, вишитого узорами ріжнобарвних квітів, вдихує своїми здоровими легенями, бальзамічне, запашне повітря . .

Воно орґанічно звязане з космосом і це підсвідоме почування будить у хлопяті радощі життя, яких за ніякі скарби не купиш . . .

Ось воно „пасе ягнята за селом," і йому „так любо, любо стало неначе в Бога" . . .

Щасливе, обідране, хоч людьми опущене, хлопя . . .

Воно — це один з тих тихих, але згучних тонів в могутнім вселенськім акорді, який чув і розумів гелєнський містик Пітаґор і назвав його гармонією сфер . . .

Щасливе, обідране хлопя на фоні непорочної природи . . .

Я бачу своїми духовими очами далеко більш зворушливий, хоч може менше естетичний образ, який дав нам в своїх казках Андерсен.

В холодну зіму, притиснувшись до муру, сидить на холоднім бруку і дріжить обідране, опущене хлопя . . .

Високі мури палат і домів заслонюють йому обрій, отвертий для сільського його ровесника, пастуха ягнят непорочних . . .

Мітичної „гармонії сфер" він не чує не може чути.

Могутню музику космосу приглушують суєтливі турботні, так неприємні, какофонічні тони егоїстичного міського життя.

Кругом чужі, байдужі люде . . . А молодий орґанізм домагається поживи, якої ні звідкіля хлопяті добути . . .

А таких хлопят, таких дівчат кидає на боєвище життя рік-річно десятки тисяч міліонова гидра, велике місто, кидає на поталу незмірних злиднів. Містичної „гармонії сфер" вона не чує, не може чути . . .

Могутню музику космосу приглушують суєтливі, турботні, так неприємні, какофонічні тони еґоїстичного міського життя.

Кругом чужі, байдужкі. люде . . .

Молодий орґанізм домагається поживи, якої ні звідкіля дитині не добути . . .

Скільки таких кидає на боєвище життя многоміліонова гидра на поталу незмірних злиднів і злочину . . .

Я бачу вас, всіх нещасних, опущених дітей, дівчат і хлопят.

Я бачу вас і болію душею, що я не настільки богатий, щоби вирвати вас всіх із мійської дреговини . . .

І хоч я для вас, о неповинні жертви жорстокого соціяльного ладу, заложив захисти й інститути, — мене не вдовольняє ця добродійність . . . .

Я був би тільки тоді щасливий, як би з мійського бруку зникла опущена, нещасна дитина . . .

А так:

„Мені здається, що це я
Що це та молодість моя...“

. . . . . .

Мати природа покривдила людину . . .

Як без порівнання краще вивінований нею всякий ниший звір-ссавець!

Одному дала бистрі ноги, чуткий нюх і гострий зір, другому — могутні зуби і пазурі, збрую для боротьби за істнування, всіх зодягає рік-річно в літні і зімові костюми, так гарно пошиті, що з їх кроєм не може конкурувати навіть найбільший парижський кравець-артист.

І дитинство звірів ссавців забезпечила природа, улекшивши матері виховання і плекання дітей.

Здається, що кожний звір приходить на світ з певним капіталом життєвого досвіду.

Кожне новонароджене має відразу здібність руху і шестимісячне цуценя розумніше від чотиролітнього „чоловічого сина“ . . .

Яке багате воно в порівнанню з людиною . . .

Приходить вона на світ, гола, безвладна, з умового боку tabula rasa.

Для матері-людини дитина, яка родиться серед тяжкіх болів — це хрест, це кайдани каторжника. І мати-людина не має ні пазурів, ні гострих зубів, ні бистрих ніг, якими моглаби захищати себе і свій рід . . .

Їй приходиться видирати збрую від самої природи, напруживши всі духові сили, щоби не впасти в бою, не покинувши сліду ніякого на землі . . .

Який темний, який страшний первовік людини, від хвилі, як вона стала людиною . . .

Коли це сталося, не відомо . . .

Момент найбільшої світової революції, повстання людини, губиться в непроглядній віддалі віків . . .

Ні археольоґи, ні палеонтольоґи не можуть, мимо своїх зусиль, відтворити ні духового, ні фізичного образу людини в моменті її повстання.

Тільки фантазія поетів малює нам заманчиві образи „aureae aetatis“, образи райського щастя, коли людина була невинна і безгрішна . . .

Та тоді вона жила тим безжурним і безкритичним життям звіря, який скорився перед автократизмом Єгови.

Від коли-ж вона здобула атрибути, які відріжняють її від звіря, відколи вона почула в собі нестримне змагання до знання і пізнання, від коли вона забажала вникнути в тайни правління Єгови — вона згрішила, бо збунтувалася . . .

Вона вкусила з овочу дерева знання і пізнання . . .

І жандарм Єгови, ангел з вогняним мечем прогнав її з звірячого раю в людське пекло душевних сумнівів і страждань, в людське пекло зухвалої і запеклої війни з природою, котра трівае до наших днів . . .

Правду каже Мойсей в своїй „Книзі буття".

Бунтівницею і революціонеркою проти деспота Єгови була Ева . . .

І в звірячім раю їй приходилось нести найбільший тягар життя: материнство . . .

І вона збунтувалась, хотіла знати, чому вона так нещасна.

Прамати людського роду, Єво!

Тебе очорнила і оплюгавила Біблія, навіть позбавила тебе душі, не бачучи в своїй наївности, що саме в твоїм гріху криються благородні зародки пориву до що раз то вищого розвою людини.

Слава тобі, прамати Ево, що ти збунтувалась проти грізного і тупого в своїм автократизмі Єгови.

Слава тобі, стократь слава, що ти позбавила людський рід звірячого, солодко-нудкого раю, щоби він, проходючи дантейські кола людського пекла на протязі сотень тисячліть, нечуваним стражданням гострив, що раз то більше свій ум, сталив свою волю, що би він міг в кінці не дістати з чиєї небудь ласки, але здобути своїми власними, прогресивно ростучими силами, рай кращий, рай далеко більше завершений, як утрачений — рай людський . . .

Слава тобі, прамати людського роду, за те, що ти на місце утраченого раю дала нам неоцінений скарб: стремління до розвою . . .

Слава тобі, що ти дала нам, своїм нащадкам, ідеал . . .

За первородний гріх праматері покарав Єгова, грізний і суворий бог, всіх людських матерей і їх немовлят.

Нерозумним кусником мяса приходить людина на світ.

Одначе наслідків овочу з дерева знання і пізнання не може усунути навіть брутальна сила грізного і заздрого бога.

Ум і серце людини розвивається проти і на перекір його волі, розвивається необмежено, переходячи фільогенезу від найнищого вітального і вегетативного ступіня прімітивного орґанізму, аж до найвищих верхів фільософічної думки . . .

Цю фільогенезу і я перейшов . . .

Так само як ні археольоґи ні палеонтольоґи не можуть відтворити психічного і фізичного праобразу первісної людини, і перші дні мойого життя заслонені темною завісою . . .

Знаю тільки, що в підсвідомости моїй лишається якесь незатерте чорне пятно, брак якогось невідомого мені багацтва . . .

Є це мабуть брак проявів тої любови, які дає кожна мати своїй дитині . . .

Є це мабуть брак тих поцілунків, брак материнського молока . . .

Фізична мати мусить бути у кожної людини, але є багато людей не тільки безбатченків . . .

І ті люде найбільш нещасливі . . .

Вони з гори засуджені на самітність . . .

Цей скарб дістався від праматері роду людського Еви, скарб вічних сумнівів і вічних змагань до правди і краси . . .

. . . . . .

Життя людське — як океан — глибоке і змінливе . . . як океан незбагнене й бурхливе . . .

Як віковічні проводи нашої землі має воно свої глибини і свій плянктон . . .

В глибинах океану, серед непроглядної тьми, куди не проникне ні один промінчик сонця, серед незмінної стужі, під нечуваним тиском сотень атмосфер, — караються гірше як засуджені на дантейське пекло звірі-вигнанці . . .

Жорстоку ведуть вони війну, вічну боротьбу за своє істнування . . .

Без жалю поїдом їдять одні одних . . .

І мало є таких щасливців, котрим доводиться виплисти на лязурні води, де, неначе радуга, міниться життя в ріжнокольоровім плянктоні . . .

І є такі створіння, котрих природа засудила провести молодість у тьмі, а зрілий вік в промінях сонця, котрих життя механічно поділила на два періоди: на тяжке дитинство і більш радісну зрілість . . .

Який життєвий досвід, не дивлячись на свій низький розвій, повинен мати угор, котрий в своїм дитинстві, як неподібна до своїх батьків лярва проводив своє дитинство серед жорстокого глибинового окруження . . .

На дні людського життя також панує тьма, також незмінна вічна стужа, також незмірні тиски голоду . . .

В понурих темних ямах, в сутеренах, пересяклих випарами людського тіла, насичених міязмами і бактеріями заразних хвороб, метушаться люде . . .

Куди їм до високих, естетичних почувань . . . куди до співчуття і милосердя, . . ., куди до людської любові . . .

Там зіпхнені на дно життя вигнанці-люде, на дно, що гірше, як дантейське девяте коло пекла, не мають жалю, дишать ненавистю і злобою, викидиють із своїх зболілих душ, як вулькан, ляву помсти за свою кривду за своє приниження . . .

І як не пружаються, як не кидаються оці маси, притиснені людським, жорстоким „правопорядком“, їх цей „правопорядок“ спихає на дно життя . . . в тьму, холод і голод . . .

І тільки не багато таких щасливців, котрим доля судила купатися в промінях людського плянктону, користуватись його багато заставленим столом . . .

І є такі людські одиниці, котрих природа чи припадок засудила провести молодість на дні життя і зрілий вік на верхогірях думки і культури, яких ціле життя механічно поділило на два періоди: на безвідрадне і тяжке дитинство, та більш розвинену, більш вищу зрілість . . .

Який життєвий досвід мусять мати ті людські одиниці, котрі проводили свій дитинний вік в глибокій ямі і потім видрапались на найвищі верхи людської думки, людського знання, людської культури . . .

Який глибокий життєвий досвід набув я, син невідомої, безіменної матері, як дитина кинутий в окруження злочинців і злодіїв, які пхали мене на шлях карієри, зразу тільки кишенькового злодія, потім вломника, вкінці каторжника . . .

. . . . . .

Кожна людська дитина, яка грілася теплом груди своєї матері і пила нектар її поцілунків, винесла на ціле свое життя найбагатіший скарб — спомини про свій щасливий, безжурний, промінний дитинний вік . . .

Якими рожевими красками, яким німбом окружені образи її діточих ігор, її товаришів, як нерозривно зрослася душа навіть старої людини з тими святими для неї місцями, котрі освятила своїми кроками любляча і всепрощаюча мати, оживив гамір молодих голосів її братів і сестер, її знайомих і близьких! . . .

Тільки той, хто ніколи не мав родини, може оцінити, який вона великий, нічим незамінимий скарб . . .

Серед найтяжчих життевих кріз, серед турбот і клопотів, серед холоду і байдужости гріється щасливець байдужними споминами свого дитинного віку . . .

На якім милім спогаді спочити моїй зболілій душі?

Чи маю згадувати ці всі побої і поштуркування, яких зазнав від старої, подібної до відьми, жінки? . . .

Чи маю згадати своє лахміття з його багатою, паразитською фавною?

Чи маю згадати оці грубі лайки, якими частували себе взаїмно мої домашні і мене, лайки, може цікаві для фолькльору і для етнольогії, але неетичні? . . .

Чи маю згадувати той проклятий час, коли мене силували виходити на многолюдну вулицю великого міста, простягати до прохожих руку і прохати милостині?

Чи маю згадувати той проклятий час, коли мені серед побоїв видирано випрохані шаги, щоби могли їх пропити мої опікуни?

Чи маю згадувати ці „лєкції," як найзручніше витягати з кишень гарно одітих чоловіків і жінок гроші, годинники, хустки? . . .

Це далеко краще зобразив Чарльз Діккенс. —

Чи врешті маю наводити оцей злодійський жарґон, так мені тепер ненависний, тим більше ненависний, що не можу його забути.?

Добре то сказати: не згадуй, забудь...

А всеж таки ті тяжкі спогади чорною хмарою висять над моєю душею...

. . . . . .

Мені тоді було девять років...

Не дивлячись на неможливі злидні, серед яких я жив, я був на свій вік добре розвинений і мене з огляду на мій високий ріст цінили на чотирнацять...

Була гарна весняна днина в перших днях квітня...

Міська товпа покинула свої мури і розбрилася, хто по вулицях, по корсо, щоби показати свої весняні тоалєти, хто по тінистих алеях парків.

Товпа і гуща... Люде майже ліктями пробивають собі шлях...

Серед такої гущі робота лехка для вправного кишенькового злодія.

Але я ставив тільки перші кроки. Це був день дебюту моєї злодійської карієри...

Мій опікун і учитель злодійського ремесла, який до того часу дав мені вже декілька лекцій, велів мені обовязково принести крадене добро, а то горе буде!..

І я з великим дрогання в душі виглядав, як хижий звір, жертву...

Ось протискається серед товпи маленький дідок, якийсь задуманий, непричасний до життя...

Ще до нині виритий в моій душі вираз його сумовитого, задуманого обличча...

Я наблизився до жертви і... сягнув своєю рукою в кишеню, щоби витягти годиник...

Ах, яке горе! — здавалось мені тоді. — Мій злодійський дебют був неудачний...

Я почув, як мою руку стиснули неначе кліщами його сухі, костисті пальці.

До болю стиснули...

Тут я закричав і заплакав...

— Не буду, не буду! Я перший раз...

Скупчилась товпа, зявився сторож порядку — „недрімуче око закона...“

— Не будеш? — сказав він тихо, глянувши на мене своїми добрими очами — добре. Ходи за мною.

„Недрімуче око закона“ збіралось вже забрати мене з собою і поклало на мое плече тяжку руку...

— Погодіть! — каже старий. — Хлопця не кивайте. Ви думаєте, що я віддам його на поталу тюрми, цеї академії злочину? Хлопець — мій. Мене хотів він обікрасти.

Товпа зареготалась, як показалось тому, що особа старого була популярна, як людина, котру Мультатулі схарактеризував як „verkehrt geboren“.

Старий не зважав на хохот і, ціпко тримаючи мене за руку, завів у свое обширне мешкання...

Благородний діду, мій духовий батьку!

Кістки твої вже давно покрила сира земля, забравши одинокого мойого друга і опікуна, людину, що витягла мене з болота...

І хоч як давно ти помер, о незабутний, мої очі заливаються сльозами на твій спогад...

Та це одинокий спогад — не гіркий, і сльози — не гіркі...

(Продовження буде.)

ВОЛОДИМИР ПАВЛУСЕВИЧ.

З поезій.

I.

Гей ви, трави, гей шовкові,
Розстеліться по шляхові,
По землі твердій,
Розстеліться геть низенько,
Щоб іти було мягенько
Дівчині моїй.
Гей ви, кучеряві вишні,
Розкидайте квіти пишні,
Листячко дрібне,
Щоби сонце не палило
І щоб квіття холодило
Личко чарівне.

А ти, вітроньку, на стежку
Порозстелюй цю мережку
З листя і квіток,
І розчісуй те волосся,
Що вкруг личка обвилося
Стрійно, мов вінок.
І нашептуй в ушко мрії
Ясні, легкі, золотії
Дівчині моїй,
Лиш не згадуй їй про мене,
Бо боюсь, що це прожене
З серденька спокій.

II.

Приходь же до мене, пестійко,
Мій раю — розмаю;
Підемо з тобою обійко
До темного гаю.

А в гаю там пташки щебечуть,
Колишуться віти,
Колишучись, листячко мечуть
На білії квіти.
А нам би там бути, де квіти,
Де рожі, де птиці,
Дивитись на себе і мліти,
Дивлючись в очиці.

III.

Пливуть малесенькі хмарки
В незнану путь,
Мов сніжно-білі овечки
По небі йдуть.
Ідуть кудись в незнану даль
Такі сумні
І все хмарок тих мов би жаль
Чогось мені.

І я питаюся усе,
Куди ідуть,
Чого їх вітер десь несе
В незнану путь.
І шепче щось: „Хмарки оті
Символ буття;
То твої змагання святі,
Твое життя.“

ЄЛИСЕЙ КАРПЕНКО.

Покинуті.

Комедія.

Героній. Нюся.
Авдина. Копитон.
Онакій.

(Хата. На полу, долі й по лавах ріжні вузли з річами. Гнуті стільці. Важке дзеркало. Стінний годинник. З великим абажуром висяча лямпа. Кількось порожніх рам зпід якихсь картин. Вечеріє. Десь далеко заходить сонечко. Сумно заглядає своїм червоним промінням у вікна. З кимсь наче прощається.)

I.

Нюся. Тікаймо в город . . .

Авдина. Нема в нас грошей . . . Жилиж на всі зразу . . .

Нюся. А ми до тих, що покинули нас . . .

Героній. (Заходить.) Нема ще?

Авдина. Не турбуйся . . .

Героній. (Бубонить.) Турбувались би о нім, як я оце, ще всі он ті, що на могилки виносять. Відколи й світ став на ноги, ніхто мабуть нікого ще так не ненавидів, як ненавиджу зараз я його. А разом от . . . Я ось такий спокійний . . . веселий . . . Ха-ха . . . сміюся . . . хоч і на кутні, а всеж не плачу.

Нюся. А він ось зараз прийде... Тюхтій, мугир... корова... Говоритиме глупі восторжоненія... Відтоптуватиме на ногах мені пальці...

Героній. А ми терпім... До завтрього... До ночі... Всього кілька годин. Завтра вони нас тут і на насіння не знайдуть.

Нюса. Хіба?

Авдина. Героню! (Цілує його.)

Героній. Ми ще сьогодня відціля...

Нюся. Куди?

Героній. В город, до панів...

Авдина. Ти когось бачив? Про щось довідався?...

Нюся. Можна вже й складатись?

Героній. Дещицю. Без кидькома в око...

Нюся. Я десяте в пяте, через верх. (Хоче щось робити.)

Авдина. Облиш. Встигнемо. Миж наче на якійсь станції в час пересадки. Кажи, з ким ти бачився? Що робиться в городі? Що є з нашим бідним царем?

Героній. Він настане.... А поки (тужно) його все ще нема.... (Швиденько.) Скинули.... (Спокійно і упевнено.) Але він скоро настане.... Ворогам на страх, а нам на возвратний рай на землі за його всецарствующими плечима....

Нюся. (Тихо співає.) Бооожеее цааряааа Хрaaниии...

Авдина. (За нею.) .... жеее цааряааа хрaaниии...

Героній. (За обома.) ... ааа вееерниии... Цссс!

Нюся. Що?

Авдина. Хто?

Героній. Наче хтось перед вікна майнув. (Мовчать. Дивляться. Героній тихо муигче. „Ви жертвою“ і йде до вікна. Стукає в нього). Хто там за контра лазить? (Мовчить.) Нікого.

Авдина і Нюся. Сиильниий....

Героній. Годі... Співаймо далі мовчки за нього, в душі... Бо як почують... (Махнув рукою.) На смерть повбивають. Спалять хату, зрівняють її з землею. Вмісять у неї наше біле тіло, благородні кости.

Авдина. Уух! Мовчи... Не нагонь за спину холоду, не гарячо за нею й так уже...

Нюся. Еге, зімно. (Тулиться до матері.)

Авдина. Прямо наче сорочка до неї примерзає... А не так давно....

Героній. Жили та поживали.... „Того нема, а так не можна“ — не знали й не чули про таке.

Авдина. І не дратуй, не дражнись...

Героній. (Швидко.) Нічого... Все наше минуле, а з ним і мужицьке — ой-ой, як повернеться!... І ми знову заживем... А всім, що оце крутять завірюху всипеться по таке, що вони років три не матимуть чим і сісти... Бог наші молитви вчує,

Авдина. Пошли їм Боже, а за нас обікрадених і покинутих заступися!

Героній. (Заклопотано.) Еге... З ніг до голови, серед білого дня обікрали... Кількась день тому я заглядав мужикам у зуби, на спинах виписував їм закони вздовш, упоперек і навскоси. Бо мав усі свої належні мені права. Служив панам і сам був паном. А зараз... стою на земляній долівці. Задави.... Щось по ній знов он ліз, ногою.... (Нюся задавлює якусь тваринку.) Окрадений, покинутий... З стелі капає... Слухайте, але мовчок, — я їм написав... і хай здорові тільки будуть без сліз перечитати все... Листа повіз Онакій і він їм ще й на словах про наше тут страждання... Не витримають... Розчуляться... Пришлють за нами... Вивезуть нас із цеї ями до себе... і то негайно, сьогодня, вночі... О, я зумів їм написати!

Авдина. Слава Богу й Христу, на землі цареві й панам усім! От бач...

Нюся. Авжеж...

Героній. Онакій ось-ось має повернути. За нього я також написав, щоб і його забрали.

Авдина. Звісно, він служив у них урядником...

Нюся. Сьогодня його жінку дітвора так була груддям натаскала, що вона від криниці, з порожніми відрами мусіла до себе аж у хату тікати.

Героній. Отож... Нема й йому тутеньки життя. Я написав... Нас заберуть... Миж їм так служили!... Був порядок і спокій... Всі кланялись не тільки панові, а навіть його порожній натачанці...

Нюся. Здіймали й перед нами шапки ще за верству десь... А тепер...

Героній. Нехай... Наша служба все одно, що за Богом молитва — не пропаде, не загине... Виглядаючи зараз Онакія, говорив я з нашим попом.... і він мені сказав, що дні безцарія вже пораховані.... Начувайтесь

мужички! Я всього вам наміряю: прав і свободи, землі і волі! Матимете! Без викупу!... Хе хе!... Без... Малахайку мою ти приховала?

Авдина. Є.

Героній. От!... (Потирає руки.)

Авдина. Гнатисі також треба буде прописати, за все — і „що я й з паном і сяка й така“....

Нюся. А мого молодого заставимо панські свині пасти...

Героній. (Глянув у вікно.) Здається, Онакій... (Всі дивляться в вікно. Героній.) Ні, не він... Якийсь червоний. А вже йому час би й вернутись. За коней я написав, щоб дві парі — одні підуть під річі, а другі під нас. Гарбу й колясу мають прислати.

Нюся. А чому вони нас з собою разом?...

Героній. З переспішки.. З клопоту... Воніж бідні прямо серед ночі... і нас вони не покинули, а прямо забули... Не тужім... Я душею чую, як вислані по нас гарба й коляса торохтять уже.

Нюся. Може мені їм назустріч побігти?

Героній. Цсс! Їдуть... (Мовчать. Слухають.)

Авдина. Я нічого не чую.

Нюся. І я.

Героній. Почулось...

Нюся. Побігти?

Героній. Не треба. Зараз же молодий має до тебе прийти.

Нюся. То ви самі тут з ним...

Героній. Ніколи! Він може вломитись у таку свою салдатську амбіцію, що мало йому й хати отут буде,

Авдина. Скаже — сміятись з мене задумали...

Нюся. Колиж я мабуть більш не видержу фігури його присутности, зомлію...

Героній. Нас троє, а він один... Якось зуміємо... І треба буде перед ним у червоних — линяймо, проклинати (все швидче) наші позавчоряшні всеобильні й уседаючі нам часи — проклинаймо, лаяти нашого... (Замовк. Щось застряло йому в горлі. Коротка мовчанка. Героній тихо.) Ні, не лаймо,.... за нього молімось, мовчки, глибоко в душі...

Авдина. Боже мій, щож то за муки будуть!... Я не видержу... Він, учоряшній наймит, раб, лаятиме в нашій присутности того, що ми так свято носимо в душі і серці, а ми... Намовлятиме нас його лаяти, а ми... Ні, ні, Героню!... Ми люди ще живі, то деж нам усе те перенести, витерпіти... Не видержу! Не знесу!... (Мовчить. Дивиться на Геронія.) Чогож ти мовчиш?

Героній. (Спокійно). Прохолонь.

Авдина. Учорашній наймит!... Прийде!... Знущатиметься!... А мені й без нього... Волохаті муки догризають спокій... Уривається терпець... Завзялисяж на нас з усіх боків.... Не можна пройти вулицею. Ніхто нічого не продає... Голодом хотять заморити... Сміються, глузують, ображають... Якісь Явтухи, Пріськи, Горпини... А цей аж у хату вліз... Мокрі

стіни... Повно мишей у них... Земляна долівка... Стоноги!... Павуки!.. Героню!...

Героній. Заспокойся.

Нюся. Сядь, Маман... (Подає стілець, Авдина сіла.)

Героній. (Тихо і спокійно.) Слухай. За час огорнення нас безцаріем, промайнуло через наші голови не багато днів — сірих, тяжких, стоболотяних для нас, а як би всі ті страждання й муки, що ми пережили, за такий короткий перебіг цих днів, як би їх скласти на одну купу, то вони своїм шпилем вперлись би в небо.

Авдина. Отож.

Героній. Слухай.

Авдина. Кажи.

Героній. Мовчки, спокійно слухай. (Мовчить. Тиша. Героній їй у тон.) Жили ми в панів, як у Бога за пазухою...

Авдина. Тепліш... (Мовчить.)

Героній. (Слідом за мовчанкою.) Скрізь повно було всього і всякої всячини — до їження й до напитку. Було гірке й солодке. Тверезе й пяне. Заморське й усяке ще дальше. Річками молоко текло...

Нюся. Я купалась у ньому... (Мовчить.)

Героній. (За мовчанкою.) Від масного ніколи губи не висихали.... Під ногами... паркет, коври... кругом дзеркала... ґрамофон і всякі инші комфортабности вдовольствія... Отак, по шию їх було... А тепер от...

Авдина. Голод і муки.

Нюся. А ось і він ще назабаром прийде.

Героній. Я кінчаю. От же так: аби нам вернутись до нашого недавнього, то не хватаймось отакого розпачу який оце тільки тебе був насів.

Авдина. Мені болить.

Нюся. І мені.

Героній. А я мовчу з своїм. Терплю... Спокійний... Вимагаю й від вас його — спокою, спокою... (Хтось бахнув грудкою в вікно. Забряжчали склянки. Нюся і Авдина впали між вузли, поховали в них голови, Героній ниць простягся серед хати. Ніхто нічого. Неворушаться. Тиша. У вікно бахнуто вдруге, Тиша. Десь дуже далеко, ледве чутно співають революційну пісню. Хвиля.)

Авдина. (Не підводячи голови.) Геронюу...

Героній. (Нерухаючись.) Підожди. (Мовчанка. Героній підводиться. Сів навсидячки. Сидить. Дивиться на розбите вікно. Нюся підвелась. Сидить. Героній устав. Стоїть. Йде до вікна. Дивиться в нього. Помало пішов на двір.)

Нюся. Маман... (Авдина підвелась.)

Героній. (Заходить.)

Авдина. Хто?

Героній. Чиїхсь два вилупки.... Потопили шляхом.... Вікно чимсь треба....

Авдина. Якоюсь одежиною. (Героній затуля одежиною вікно. Авдина.) А Онакія все нема....

Нюся. Може його й не буде...

Копитон. (Заходить.)

Нюся. (Тихо.) Уух!

Героній. Добривечір.

Копитон. Забарився я трохи.

Авдина. Еге...

Героній. Ми вже думали, що ви більш не прийдете...

Копитон. Ні в жисть. Я не з тих, що голови крутять. У мене діло так діло, а ні то хай вибачають. Дурною рибкою на вудочку не клюну. Не дам себе й у насмішку... Не люблю й сам глузувати.

Героній. Отакий і я, товаришу, не люблю жартів...

Копитон. А ви, маман?

Авдина. (Коротко засовалась на місці.) Почали, то кінчаймо...

Копитон. А в Нюсі наче якісь колючки в очах?

Нюся. Болітимуть, певно...

Авдина. Тепер же...

Героній. Людей скільки хворіє на очі...

Копитон. Я на хворобах трохи розуміюсь. Потому чотирі годи на фронті при воєннім лазареті підфершалом був: Але часто заступав і самого лікаря, так що й хреста заслужив. Медалі також маю... Та це не важно... Давай Нюсю твої очки, подивлюся... (Бере Нюсю за щоки.)

Нюся. На ногу...

Копитон. (Розгублено.) Винуват... Mercі... (Авдина зсунулась із полу. Меле якусь лють губами. Копитон своє, Нюсі.) Їх треба...

Нюся. (З кривим усміхом.) Потім, коханий, потім, золотко...

Героній. Завтра...

Копитон. Ну-ну... Я самого лікаря заступав.... Маю хреста.... Та це не важно... А маман чогось наче вовком од мене?

Авдина. (Якось через кутні.) Ха-ха. .

Героній. Сказав...

Авдина. (З застигло-кривою помішкою.) З чогоб же то мені вовчити?

Копитон. Звісно нема з чого.

Героній. Ти може думаеш, що ми все ще пани? Ні... хай вони виказяться...

Копитон. Вчоряшнім богам на радість? (Авдині перекосило кривою посмішкою рота.)

Героній. Мужиками ми родились — ними й помремо... Я навіть пошти соціяліст...

Копитон. А я революціонер... На фронті був членом салдацьких депутатів.

Авдина. А чому ви не носите своїх медалів?

Копитон. Потому, що вони одна вам абсолютація без вираженія слов. Будучи темною масою — я носив їх. А ставши революціонером (з одної кешені в другу, блиснувши ним, переховує револьвера)... не можу... і не то що носити, а навіть бачити не можу... Сьогодня одному дурневі я прямо з піджаком

обніс вмендалену грудь його... Клясова борба, знаєте... Буржуазія... капітал... А Нюсік мій (бере Нюсю за руки) десь певно думає — ууу, який у мене мужіньок буде...

Нюся. Ха-ха...

Героній. Справжній революц...

Копитон. Так, я революціонер... і коли, що то зараз стріляю...

Авдина. Ми таку службу мали, такі часи були...

Копитон. Сьогодня дуже на вас нахвалялись, за всі ті, писані вами на мужицьких спинах, панські закони...

Героній. Того пани хотіли, а я тільки служив...

Копитон. Не лякайтесь. У вас же ось я... Революціонер з колиски. А скоро мабуть виберусь і предсідателем. (Всміхається.) Давно колись ви й мені прописували „іжиці" панських законів... Та можеж я на їх і заслугував.

Героній. (Ні в цих, ні в тих.) Не знаю... забув... Давно то було... Вже он і місяць виплив...

Копитон. Еге...

Авдина. Та який повновидий...

Нюся. Вночі як у день буде...

Копитон. Чудно, волшебно...Не раз пришивали ви й моєму покойному татові до спини сорочку його власною кровю...

Героній. А цитьмо... десь наче „марсєльєзу" співають... (Слухають. Тиша.)

Копитон. Почулось.

Авдина. Еге... Кому, що...

Копитон. От же так: усі ваші переді мною „заслуги" — я їх до біса... По стільки по скільки... Ні, ні!... зовсім, на віки... Виж тепер мої тато й мама. Нюся моя молода, я її молодий (взяв Нюсю за руку) — благословіть...

Авдина. У нас ось так не прибрано...

Нюся. На базарі наче...

Героній. Ми всього кілька день тут..... А до завтрього якийсь порядок....

Копитон. Ну, ну... Одначе ви мої вже від цієї щасливої хвилини (цілує Геронія) — тато, (цілує Авдину) — маман, (цілує Нюсю) і ти.... моя.... (Авдина дрібненько пішла з хати. Героній крутиться, не знає, що йому почати.)

Нюся. (Крадькома втирає губи.) Посоромтесь... (Розгубилась.)

Копитон. (Зворушено.) Чого? Тиж моя! Тату?

Героній. А вже-ж ...

Авдина. (Заходить.)

Копитон. Любіть і шануйте мене, як сина!

Героній. Конешно...

Копитон. Маман!

Авдина. Я люблю... А тільки, що отаке в нас у хаті...

Копитон. Нюсю вашу я полюбив, за давніх, за найчорніших літ іще... А ось аж тепер... Хуу.... як багато щастя.... (сів). Кісно йому в грудях, випирає з них душу... Давить...

Нюся. (Кидькома). Пошли Господи...

Копитон. Що таке, Нюсю!

Нюся. І мені... кісно...

Копитон. А вам? (Взяв батьків за руки.)

Героній. Кісно...

Авдина. Щастя....

Копитон. З грудей душу?

Героній. Вигонить...

Авдина. Стискує дихати....

Копитон. Сядьмо трохи. (Сіли. Копитон.) Нюсю, до мене, на руці...

Нюся. Я вже, ось тут... (Сіла на полу.)

Копитон. Ну, ну... і ось отак щасливо нам аж до смерти буде.... Плечі в мене бачите які — муром, горою виросли... З найбільшого нещастя винесу вас на них. Заглянути й у зуби кожному вдужаю... Та це не важно... Говорім, що маємо далі робити. Сватання, значить, завтра?

Героній. Звісно... В довгий ящик нема для чого. .

Копитон. Музиків я вже нанняв. Був і в попа, заплатив і йому.

Героній. Багато?

Авдина. Двадцять пять?

Копитон. Сорок. Та хай бере, колись і його візьме. Весілля справлятимем тут, у вас... Бо в менеж своєї хати... де її взять? Нема?..

Героній. А нашу прийдеться вимазати. Миж у ній не жили...

Копитон. Вимажемо. А після весілля ми прямо в горницю її. Отут де зараз піл, відгородимо для нас з Нюсею окрему кімнату... виквітчаємо її степовими квітками... У вікна заглядатиме до нас місяць. Щось наче нам росказуватиме. Я Нюсю братиму на руки. Носитиму її з кутка в куток і все шептатиму ій на вушко про наше майбутнє, про наших діток, про їх клясову конференцію інтересів... і так аж за глибоку північ. А там, на сон грядущий, своїй кицюні, я котиком — мур-мур, мур-мур, мур-мур... А ви що робитимете?

Героній. Я... (заворушився.) Мене он місяць виманює з хати...

Копитон. Ні, ні, — скажіть.

Героній. Я той... (Спокійно, але з якимись жучками в роті.) Вовком снуватиму навкруги вашого щастя та й наглядатиму, щоб не налізли до нього гадюки й не навили там собі гнізд. Або щоб не втисались до його світлиці якісь розбишаки й не натовкли з вашої долі товчі, черепків. День і ніч вартуватиму... Сірим вовком, з ось такими зубами... Від усяких напастей... Нюся в мене одиначка... Не попущу... Головою, кістками розсиплюсь у боротьбі за її долю!..

Копитон. (Стискає йому руку.) Дякую, тату. —

Героній. (Витирає хусткою піт на лобі.) Нема поки за що, товаришу...

Копитон. А що маман?

Авдина. (Рівно.) Підуть у вас діти, ось такі, манюні, курчатка... то я квочкою за ними... Щоб не похватали їх шуліки... свині, коти...

Героній. (В поміч їй.) Водитимеш їх у ліс по ягідки...

Авдина. Вчитиму знати своє просо... Любити до останьої краплі живота отчизну, рідний край і родину, царя (на голос вище) небесного, його райствующий рай увесь, православних християн і вас обох...

Героній. І президента... чи кого там винесе наша революція людям на голову...

Копитон. (Щиро.) Поцілуємось, маман!

Авдина. (Коротко совнулась на місці.) Я ще не скінчила... Хто йтиме або їхатиме в святі гори Ахвонські, то все передаватиму туди, щоб не жаліли там ні ладану, ні оливи, ні слова Божого за нас тут грішних і померлих у небі...

Героній. (Думає.) От же не вивезе...

Авдина. ...Материнську любов мою перед вас роздягну до сорочки... Щоб не стукнуло й не грюкнуло... На стежечки, по яких ви прогулюватиметесь, ганятиму на них що дня й що разу наймитів...

Героній. (Підказуючи.) Революція...

Авдина. ...З мітлами, з жовтим і білим пісочком...

Копитон. (Узяв її за руку.) Наймитів у нас не буде. Потому ніякої експропріяції чужого труда...

Героній. А що Нюся?

Нюся. А кохатиму по вище голови свого мужа... Вимощу кубелечко... Співатиму... На зорі й у ночі... На огнях власного серця грітиму літепла й купатиму в них милого... Гнатиму щастя, радість... Аж отак, по вуха... Обійми... Сни... Повновидий місяць... В ночі, як у день... А воровкуватий вітрець, поміж листям — шу-шу-у, люблюу... Запишусь у партію й засну за народ, за родину, за землю і волю, на крівавім полі...

Копитон. (Устав. Схвильовано і розчулено.) Тату, дорогий!.. (Цілує його, Нюся і Авдина пішли по хаті, хто куди.) Маман... її устами... Нюсю!..

Нюся. (Сама не знає до чого розязує вузол з річами.) Не маю часу, золотко...

Авдина. (З перекривленою усмішкою.) Нам уже якийсь порядок у хаті треба...

Копитон. (Мягко, розгублено.) То, Боже мій... Беріть і мене в поміч...

Авдина. Гаразд... Потім...

Копитон. А що з долівкою, тату? Накриємо її мабуть дощаним подом?

Героній. Звісно... Жити на земляній долівці...

Копитон. Не гієнично... Підвищимо стіни, більші вікна... Дитинка щось не вдужає розязати. (Підійшов до Нюсі.)

Нюся. Це я вже завязую. В цім вузлі нема того, що мені треба. (Пішла до другого вузла.)

Авдина. (До Геронія, кидькома.) Пішов би виглянув того Онакія...

Копитон. Куди сходити?

Героній. Та це в нас...

Авдина. Жінка одна мала від криниці води нам принести...

Копитон. То ось я за неї. (Іде.)

Героній. Та ні...

Копитон. Принесу. (Вийшов.)

Героній. (Глухо.) Де ж він і справді, чортів Онакій той?! (Авдина і Нюся вчепились у Геронія.)

Авдина. Я більш не можу!

Нюся. Він валить із ніг мене!

Героній. А...

Нюся. Тікаймо відціля от так, як стоїмо!

Героній. Дожене... Постріляє... Він же з тим револьвером всеодно, що дурень з огнем... Почекаймо... На Онакія... Він ось-ось...

Авдина. Немає сили!

Нюся. Від ще дальшої фіґури його присутности я витягнусь трупом, отут серед хати...

Авдина. (З глухим розпачем.) Геронюу!

Нюся. Таточку!

Героній. (Через застрялі в горлі сльози.) Дорогі мої...

Копитон. (Заходить.) От і вже...

Героній. От і спасибі...

Копитон. А знаєте, — свої прийми я мабуть уже́ з сьогодня в вас почну...

Нюся. Уух!

Копитон. Що?

Нюся. Місяць он... Поезія...

Авдина. Дайже нам хоч аби якийсь лад зробити в хаті...

Нюся. Сміятимуться люди: що ми не вінчані й не ручені...

Копитон. На це нам з губи вищої степені... А річей у мене сундучок та шинеля... І вже й увесь, уже й тут... У моїх найрідніших... У моеї...

Онакій. (Заходить.)

Копитон. І ви до нас?

Онакій. Добривечір.

Героній. Як їздилось?

Авдина. Що чували в городі?

Онакій, Так, що мир і ніякого вже безобразія.

Героній. От і добре...

Копитон. А буржуазії ще много в городі?

Онакій. Побольш тікають за ґряницю.

Героній. (Хапко.) Може й?... (Звичайно, всміхаючись.) Доню... та й ви, сину, сідайте трохи... В нас, Онакію, завтра сватання...

Онакій. Віддаєте Нюсю?

Героній. За товариша ось...

Онакій. Будьте щасливі.

Копитон. Дякую.

Героній. Обговоріть же наше завтра вже як слід. А я дещо з Онакієм... (Взяв Онакія під руку. Одійшли до полу, Авдина, Нюся і Копитон сидять. Тихо говорять.) Ой, йой!... Кажіть... Їдуть?

Онакій. Та звісно...

Героній. Гарба й коляса?... Добре... Дякую... Сватання, звісно, ніякого... Це тілька насмішка... Мовчіть... Його треба десь послати, щоб як приїдуть... Поможіть... (Голосно:) От же дякую вам дуже!... Все що ми просили...

Авдина. Спасибі...

Нюся. Дякую... (Стискують Онакію руки. Він хоче щось сказати, але йому не дають.)

Героній. Про це вам знати поки...

Авдина. То щось для Нюсі...

Копитон. Всякі неподобні жіночі річі?

Нюся. За для мого шлюбу.

Героній. А як нам бути зі стравою? Може ти сходив би де нащот доброї свині?

Копитон. Вже її й закололи. Не турбуйтес, до сватання є все. Осталось прибрати в хаті й уже.

Нюся. Я свої річі зараз у корзинку. Бо як почнем прибірати, то тут же така пилюка підніметься...

Авдина. Я теж почну щось...

Героній. А ми ходімте, товариші, трохи на двір. Не будемо їм заважати...

Копитон. Ні... Я ось (цілує Нюсі руку) білим рученятам...

Авдина. Та ми й самі...

Копитон. Гуртом швидче. (Взявся до роботи.)

Авдина. (До Онакія, пошепки, нетерпляче.) Деж гарба? Коляса?...

Копитон. А в оціх рямцях певно були?... (Ламає рямці і кидає в піч.) В піч їх... Димом... (Через іроничний сміх.) „На страх врагам“...

Авдина. (З захованим, ображеним чуттям.) Х...хх...Хуу-у... Втомилась... (Впала між вузли.)

Копитон. Відпочиньте... Я вам нароблю за трьох зараз... (Розязує вузли.)

Нюся. На що ви розязуєте?

Копитон. Бо нам же не їхати, а розташовуватись... То от і розязуймось... Застилаймо лави, долівку... Коврів у моєї тещі, певно, є їх. На оцій стіні одного повісимо. Чи може на тій, Нюсю?

Нюся. (Їй уривається терпець.) Маман, скажіть...

Копитон. На якій — на цій, чи на тій?

Авдина. (Коротко:) На обох...

Копитон. Гаразд. А деж вони... (Розвязує другий вузол, Нюся робить ні се, ні те.)

Героній. (Взяв Онакія під руку, пошепки.) Гарбу й колясу ви на свої очі бачили?... Чому їх нема й досі?

Онакій. Ви мене не зрозуміли. Я сказав, що їдуть за границю... І наші пани ще позавчора втекли десь аж до Франції...

Героній. (Мов хтось за нього.) От сволочі... Покинули?... Нас?... Ми живота не жаліли... Мовчіть... Бо цеж... Нюсю й жону... Їх перед мене трупами простягне...

Копитон. (Радісно.) Є! Вибираймо, які на стіну, а які на долівку...

Героній. А тількиж у нас ні гвіздків ні молотка...

Авдина. Збігай десь...

Копитон. Я до дядька, через вулицю...

Героній. Пожалуста...

Копитон. А заразом і речі свої... Щоб у вас уже й залишитись, га?

Героній. Пожалуста...

Копитон. Полетів. (Вийшов. Нюся і Авдина швидко опинились біля Геронія.)

Обидві.
— Тікаймо!...
— Біжім!...
— На зустріч!...
— Гарбі!...
— Колясі!...
— До спасителів!
— Панів наших!...

Героній. (Безпорадно.) Перш помолімось, швиденько... (Розбито, якось через кутні починає, а за ним і всі): Боже царя верни... Сильний державний...

— Досить... Мовчки далі... В душі... В середині... Так у городі, кажете, вже ніякого безобразія?...

Авдина. Тікаймо!...

Героній. Знов он щось лізе. (Показує на долівку.)

Нюся. Біжім!

Героній. Десь я читав „на берегу пустинних волн стоял он дум великіх полн“...

Авдина. Нам думати нема коли.

Нюся. Я сама... без вас...

Героній. Вузлів у нас раз, два, три... Не перещитати... А в церкві службу божу почали правити з кишені... Народ і збунтувався... Забув, не думає й не гадає за всі свої ті муки, що принесе йому страшний суд... Попівський рукав... Попівські кишені... Революція... Загибає рід чоловіческий... Авдино... Нюсю... „На берегу пустинних волн...“

Копитон (Заходить: з гвіздками, молотком, з шинелею і сундучком.)

Героній. Вже, є?... Принесли?... А оце й річі ваші?

Копитон. Оце я ввесь... Любіть і жалуйте...

Героній. Добре... (Сів кінці столу.) Дайте води... (Онакій подає йому кухоль. Він пє.)

Копитон. Нюсю... (Взяв її за руку.)

Авдина. (Питає в Онакія з за плеча.) А секретки ніякої пан мені не передав?...

Копитон. ... Тепер я тут увесь... У твоїй, а разом уже й у моїй хаті...

Нюся. (Хрипко.) Дайте й мені води...

Копитон. Зараз... (Узяв в Онакія кухоль. Передав його Нюсі. Вона пє.) доров пила, ніс потопила, через поріг упала й чорнобривця поцілувала... А тепер я, — здоров напюся, через поріг... (Пє.)

Нюся. (Нерівно.) Маман... Папа...

Копитон. (Узяв її за руку. Веде перед батьків. Стали.) Благословіть нас... (Стоять. Дожидають.)

Героній. (Ворушить губами. Щось хоче сказати. Не може. Простягає до кухля руку.) Дайте ще... (Копитон дає йому кухоль. Він пе. Напився. Ледве помітно ворушиться.) Чого ви стоїте, Онакію... сідайте...

(Безвихідна дражлива мовчанка.)

ЮР. СІРИЙ.

Епізод.

Я хочу записати на спомин один епізод. Епізод незначний, звичайний. Але він має для мене деяке значіння, і особливо тепер, коли я почуваю, як серед ночі стукає до мене стара, знайома до подробиць моя Доля і розриває нитку снів.

Може той епізод не реальний, а теж тільки сон, може... А про те все одно, бо я не можу сказати, коли власне живу більше, чи у сні, чи в дійсности. А життя вважаю повним тільки тоді, коли нерви напружені до того, що найменший подув вітру, найніжніший промінь сонця найтихше сказане слово, тінь поцілунку бють по них і викликають відгук.

Можливо тому я й прокинувся сеї ночі так раптово від забуття. Була ще пітьма. Годиник, що лежить завжди коло мого ліжка, пробивав у темряві дорогу часові.

Що мене збудило?... Я не можу сказати... Що мені снилось?... Минуле, від якого тхне тліном мертвоти.

Снилася мені знову Ґорґона, яка старалася оплутати мене гадюками.

Але я розучився вже реаґувати на ті болі, що несе вона мені. І, прокинувшись, не думав про те, що було у сні.

Чомусь до подробиць згадав я в сю мить той маленький епізод з моєї подорожі...

Я не пригадую тепер, як довго пробув я у тих людей, що так гостинно прийняли мене. Знаю тільки, що було досить часу, щоб назвати Її близькою собі. Навіть досить було часу і для того, щоб повірить, що вона прагне теж кудись в простори, бо так охоче збіралася іти зо мною в далеку подорож і переконувала, що має всі здібности для того.

— В часи втоми, — говорила вона мені, — заколишу тебе співом своїм, в час нудьги і суму за рідним краєм, за тим що лишилося там десь за тобою, я поцілунками своїми прожену з чола твого хмари, а з уст нарікання. В час спраги я напою тебе словами своїми. Я хочу бути щасливою і щастя моє в тому, щоб іти з тобою в ту казку, до якої прагне душа твоя.

Я відчував душею, що не підемо ми разом, але нічого не міг Їй сказати, щоб не одривати мрій Її од далекого. Я покладався на час. Він найкращий молот для ілюзій, котрим судилося не збутись.

Я стежив здалеку, що діялось з Нею. Приймав все, що давала Вона мені з сердечним болем і трівогою, і думка про те, щоб за все віддячити як найкраще, не відступала од мене.

Час минав і мені треба було вже збіратися в дорогу. Я вирішив не брати з собою нічого, крім своїх дум. Я залишив навіть назавжди надію на подорож з кимсь другим і тихо вийшов з хати, щоб не порушити чужого спокою.

Я став перед вікнами, і вклонився до землі за ту гостинність і сердечність, якої зазнав від господарів сього дому. Більшої заплати не міг я дати ні їм, ні Тій, що збіралася разом зі мною йти в далеку дорогу.

Можливо буде Вона жалкувати, що не попрощалася зо мною, що не привела в дійсність того, про що мріяла... Можливо саме тепер у ві сні вітає вона десь в тих рожевих країнах, про які мріяла разом зо мною... А може після вчорашньої розмови до пізна з тим, що приїхав з міста, спить без жадних снів...

В останне глянув я у вікно до середини великої кімнати, де вчора відбувалися танки... На софі, поруч з ним, сиділа вона більш щаслива, ніж в той час, коли мріяла зо мною про нашу подорож.

Він цілував її в уста і руки, ... Він цілував її всю.

Я стояв...

І хотів тільки зрозуміти, куди прагнула душа Її в той час, як Вона з таким раюванням говорила зі мною про породож...

ОЛЕКСАНДЕР КОЛЕССА.

З низки пісень: Крівавими слідами.

Стрілець і пава.

Гей, по садочку павонька ходить,
Золоте піря по квітах ронить;
Ой то не пава, то моя мила
Вінок рутяний позолотила;
Рвала барвінок і розмай-зілля
Буде в неділю її весілля...

Стали в неділю всі дзвони грати; —
А мені... грають в полі гармати.
Мою миленьку ведуть бояри; —
Мене в окопи кличуть жовняри.
Моя миленька на посаг сіла;
А надімною... смерть пролетіла.
Моїй дівчині грає музика; —
Мене лоточить туга велика.
Іде від шлюбу моя миленька;
В мене... гадюки коло серденька!:
Одна гадюка: — Зрадила мила...,
Друга гадюка: — Смерть і могила!
Ой одна гадка: — не можу жити...
А друга гадка: — Кровю помстити! —
Темної ночі через ліщину
Іду до тебе, любко, в гостину...

Гей по садочку та павич ходить,
Пишную паву під крильце водить.
Стрілець виходить із поза хати
Став горді пави на око брати...
— Ой ти дівчино зраду вчинила
Мене у гості не запросила...
Ти не просила, — сам ся запрошу!
Тобі весільні дари приношу...
Несу гостинець для любки мої:
До самопалу гострі набої!... —

Ой раз він стрілив — упала мила;
А друга куля богача вбила;
Третий раз стрільчик не довго мірив
Та у серденько сам себе вцілив...

М. С.

При телєфонї.

(Картина із воєнних споминів.)

По коліна в снігу ступали ми тяжко крок за кроком. Дорога вилася гадюкою по вузькій долині, а довкола, куди оком не кинь, верхи й верхи, вкриті здоровим, гарним карпатським лісом. Ішли попід самою стіною, віддалені від себе на кілька кроків, майже нечутно; говорити, курити строго заборонено. Щоб ворог не підглянув часом, що в ряди борців поміч іде. А поміч ішла справді превелика; щастя, що ворог не домірковувався, а то махнув би із Карпат коміть головою, що сніг за ним бувби закурився! Ішло нас чоловік із сорок, самих новиків із вишколу в поле.

Похнюпив голову в долину, витягав із снігу тяжкі ковані чоботища і думав думку. Не так тяжко виглядала ця війна, якби кому після прочитання друкованих описів здавалося! Четвертий день оце вже сьогодня, як вилізли із залізниці та потапаємо в снігу й болоті. Гармати грають з усіх верхів майже без впину, та поза тим нічого. Правда, безперервні ряди людей та коней, які наче величезна гадюка пересуваються попри себе в один і другий бік, нагадують війну, але кудиж воно до цього страхіття, про яке писали фелєтони! Й ранені йдуть, аж смішно: з люльками в зубах, весело розмовляють, сміються, начеб з празника вертали! У кожного то рука на перевязці, то голова повязана дещо, обличча — впрочім усі прездорові. Час до часу наздогоне нас кількох їздців, перепитає дещо поганою мадярською мовою й повіється. Поза ними усі, а з ними й ми посуваємося так помалу вперед, так одноманітно, начеб ми усі аж до смерти мусіли тонути у цій грязі снігу й болоті, і поза цим ніякого завдання на світі не мали. Уявляв собі війну, як саму горячку, писали, що жовнірам на їду часу не стає — та якже воно сама війна виглядає коли тут, кілька верст від огню усе так помалу волочиться. Комендант вишколу промовляв на двірці при відізді: „Вітчина вас кличе! Не гайтеся, а мерщій вітчині й вашим товаришам-жовнірам на поміч!“ Вже другий тиждень минає, як ми волочимося, мабуть не дуже то нас вітчина й товариші вижидають, коли таким черепашиним кроком посувають нас вперед.

Сьогодня, найдалі за дві години ми маємо станути на місці. Дві години значится: три-чотири версти. А тут такий спокій. Смереки обліплені снігом сміються й мерехтять іскорками до місяця, наче різдвяні ялинки, нагадують давніщі, щасливіші часи і розвеселюють душу. Тільки сніг скрипить під ногами, а денеде дуже рідко впаде крісовий стріл, тупий, приглушений, навіть гомону по лісі не пішле. Ряди рідшають тільки щораз більше, а й наші на переді звільняють і звільняють, начеб дороги що й но шукали.

Пропав би ти Провіднику! Наш поводатир ішов легко з костуром в руках, миж двигали навантажені наплечники, волікли за собою предовжелезні шаблюки, то й радіб уже станути на місці, все одно в якому пеклі! А оце він і нову річ загадує:

— Осьтут найнебезпечніще місце, — шепочеться з переду. — Оцих пару кроків аж під он той оборіг сіна повзати на череві! А то, як догляне москаль на білому снігу, битиме! А він чуйний, хоч і поночі.

Усміхаюся, на думку приходять мені вправи наших малих хлопчиків-пластунів, які з суворими лицями й насупленими воївничо бровами імпровізують стежу. Але кладуся й собі на старі літа у сніг та повзаю. Добре, що недовго, а то не доволіксяб. Нарешті можна вже піднятися на ноги, а у віддалі зарисувались на вершку кілька сільських хат.

— Онтам становище батерії, — показує наш провідник на хати. Відси можете вже йте рядком, „він“ сюди ніколи не бє.

„Він“ — у військовому жарґоні значило все: ворог.

Наш гурток заметушився, зашепотів, аж відрадніще стало, провідник прискорив кроку й погнався наперед, щоб повідомити коменданта про наш прихід. Між тим прилізли й ми під першу хату. Ще не станули добре у ряд, а вже висунувся десь із нори під землею сотник-комендант.

Хоч ніч була й тільки від місяця й білого снігу дещо бачилося, впялили ми очі в сотника. Від ніг до голови була це тільки купа болота й хворосту. В простій жовнірській шинелі, з бородою майже в пояс, сам худий, високий, мов тичка. Ще й прездоровий костур у руці — зовсім як опришок — оттак виглядав у той час австрійський комендант батерії.

Він не багато з нами переговорював. Повторив тільки дещо з того, про що нам розказував комендант вишколу на двірці, тільки як тамтой казав усе „ви повинні“, „треба“ і. т. д., цей рішав корочче: „ви мусите!“ Нового додав стільки, що трусів-мовляв, і сімулянтів, чи як по військовому це було: „маркірантів“ у себе не стерпить і проти таких виступати буде дуже рішуго. Нас однорічних роспитав тільки хто ми і що по званню, а що усі чотирі були Славяне, не розбалакувався більше й велів нам іти спати.

Ми розглянулися по людях. Усі брудні, позамурзувані наче углекопи, з бородами й предовжелезними мов мітла усами. У садку поза хатою розіклали вогонь, сидять кругом, розмовляють, сміються. Ще й сало печуть — чисті Довбушенки! Вже й пару знайомих найшли в нашому гуртку, розбалакуються, випитують, Як звичайно на війні: що в краю, дома діється, коли війна покінчиться.

А ми чотири „однорічні“ покидали наплечники у сніг, повідкидали тяжкі шаблюки, які кайданами здавалися по дорозі тай стояли. Не знали, до котрого гуртка приеднатись, до кого прихилитися, за порадою піти.

Я ще ніколи не почував себе таким опущеним, таким самітним на світі, як тоді.

В кінці зауважили і один підстаришна звернувся до нас.

— Як не боїтеся вошей, лізьте кудись у яму між людей, — казав зі сміхом, — а як не боїтеся шрапнелів, то онтам на під. Але світити не вільно!

Ми не думали довго. Тоді ще воші були для нас страшніщі як шрапнелі. На поді крім сміття не було нічого. Ми попросили трохи соломи або

сіна, та тільки сміх і дотети підстаршин були відповідю на наші слова. Лягли й так усміття й воші, а через кілька хвиль і поснули, як у найкращій постелі.

Може годину, дві пролежав я. Нараз хтось сильно потермосив мене за ногу.

— До пана сотника! — почувся голос.

— Оце вже війна, справжня війна! — подумав я у цю хвилину. — Я не любив ще тоді, щоб хто безпокоїв мій сон. Зліз мерщій по драбині у низ та подався за своїм провідником. Він повів мене кусень дороги ровами і рвав наперед, що я насилу бив собі ноги по ямах і каміннях, щоб наздогонити його. Тут і там стояли пні з бжолами — ми були у пасіці.

— Меду нема, паночку, тільки муха приходить із відтам — сміявся мій провідник і показував в сторону ліска, де стояли Москалі.

Нарешті добилися до сотника. Чоловік розгорнув дерку, що ослонювала вхід і впустив мене до печері. У середині блимала маленька свічечка, та мимо цьою я пе бачив нічого, тільки дим із тютюну й сопух людських тіл вдарив мене в голову, що наче опянів.

— Ви розумєте по німецьки? — спитав мене сотник.

— Розумію, пане сотнику.

— Так заступите тут телєфоніста, який розхворівся! — приказував. — Не маю нікого, мушу тягнути вас, хоч знаю, що ви уморені. Вмієте телєфонувати?

Мусів притакнути.

Молодий хлопець, що передавав мені службу, був справді хворий. Очей у нього я не бачив ніяких, тільки ями, а пропасниця трясла ним, що й на ногах устояти не міг. Він мерщій передав мені прилади й подався з печері.

Я став розглядати знаряддя, а сотник інформував мене, що найконечніще.

— Наша батерея називається, як знаєте: друга; наш знак це: та-ті-та! Маємо получення з окопами на переді і з бригадою; для нас важне перше. Ви й уважайте та голосіться, коли вас кликатимуть!

— Добре, пане сотнику! — відказував я та порався далі при приладі. Присилював слухавку до вуха, стягнув ременем до голови, натиснув шапку і оперся плечима об мокру глину. Тоді доперва став думати над тим, про що оповідав сотник. Почервонів із страху й сорому. Не пригадував ні слова. Був як ученик, що його учитель приловив на чомусь недозволеному. Кров ударяла щораз більше до голови, серце стукало, наче вискочити хотіло з грудей, палцями стискав чоло й усею силою старався пригадати слова сотника, але дарма. Потоки поту стікали по лиці, стало душно, гадав, задушуся.

Сотник загасив свічку. Мені полегшало. Зняв шапку, розіпняв шинелю, прохолоднів. Не почував на собі зору коменданта, звільніщав і спокійно пригадував, про що казав сотник. Пригадав тільки поодинокі слова: бриґада, боєва лінія, батерея ...

Кров ударила знов у голову. Якісь важні річи це мусіли бути! Щож мені тепер робити?

— Лінія в порядку! — заговорив нараз хтось мені в ухо. Був це наче голос з гробу і він змішав мене до решти. Я й забув був зовсім, що у мене на голові слухавка, що це телєфоном хтось забалакав. А телєфон заворушився, почулося життя, гамір, начеб живі люди зійшлися. Пішли розмови, запити, диктати, контролі. Серед гамору слів і розмов ішли заклики по знакам Морзого — трубки усіх скаль і акордів від найнижчих, хрипливих, басових аж до найтончих сопілок звеніли без перестанку в телєфоні і наче відломком скла різали мої нерви.

Ті-та-ті! та-та-ті! ті-та! Пищало щораз далі й далі і розривало мозок Несамовиті сопілки наче завзялися на моє життя. Кожен тон, що ударяв об вухо начеб батогом цьвяхав, облітав докола голову як громова іскра і вилітав, робив місце другому, ще сильніщому. Я майже притомність тратив, а думка про обовязок, відповідальність, яка час до часу пролітала мов блискавка через голову шматувала, добивала мене до краю. Ціла лінія жива, рухається, накликується — щож мені робити? Невже так сидіти й чекати? на що? Це має бути моя служба? війна?

— Одпорічний! ви не спите? — почувся з глибини голос сотника.

— Ні! — відповів більше мій дух, ніж я.

Та це було вже за багато на мої нерви. Не тямлячи, що роблю, шарпнув за шнурок від слухавки й відкинув її на бік. Геть! пекольна машино, що мені мозок роздираєш!

Телєфон втихнув. Я наче на світ народився.

Сотник черкнув сірничку й закурив папіроску. Не зупинявся над цим, чи можна, і чи на військовим правилам це, роблю це саме і втягаю жадібно у себе дим раз, другий. Полекшало. Вертає свідомість того, де я і що.

— Не говориться що інтересного? — питає мене в тій хвилі сотник.

— Нічого! — відповідаю в одну мить.

— Щож таке перебалакують? питає далі.

— Лінія в порядку! — відповідаю скоро, а в тій хвилі нова хвиля крови валить мене мов довбнею по голові. Туман! Як можна давати, таку відповідь? Картаю себе в душі й червонію, прію з досади що раз більше.

Те саме, здається, подумав про мене й сотник, відкинув жаріючу папіроску і повернувся до стіни.

Я відітхнув. Закурив у друге, затягався димом і приходив до себе. Не клопотався ні окруженням, ні телєфоном, нічим. Мусів наперед сам прийти до рівноваги, щоб щонебудь инчого робити. Апарат скавулів біля мене й далі безперервно і звуки сиґналевих трубок і далі кололи мене у мозок наче шпильками, але подальше, тихше, легше. Я прижмурив очі, курив і курив і не думав нічого чекав кінця й висвободження.

— Та-ті-та! та-ті-та! та-ті-та! — скричало нараз з апарату та так голосно, так напрасно, аж гомін пішов по норі наче від бубона.

Комендант порушився на ліжку, а в мене серце не ворушилося, стихло. Машинально, без думки вхопив рукою розмовник, що держав біля себе на колінах і приложив до вух.

— Гальо, друга батерея! гальо, друга батерея! — почув я живий людський голос замість трубки.

— Тут друга батерея! — на силу видобув з горла.

— Чому не відзиваєтеся сейчас? Не спіть! — картав мене невидимий, незнаний мені чоловік, — Контроля! кінець!

Людський голос прогомонів, а замість його запищали знову сопілки.

— Що нового? — питає сотник з постелі.

— Нічого! — відказую й паленію знову ізза недотепної відповіді.

— Уважайте, не спіть! — напоминає комендант. — Особливо перед ранком, десь коло четвертої години — це найнебезпечнійший час.

— Добре, пане сотнику! — відказую.

Иого спокійний тон і перша розмова в телефоні успокоїли дещо мої нерви. Відразу пригадав усе, що на початку казав мені комендант. „Та-ті-та“! оце той зловіщий зойк, яким закликають батерею. В мене й инчої роботи нема, як ждати доки не покличуть, вислухати чого бажають і передати сотникові. А я оце, старий дурень, мучу себе другу годину вже, заки пригадав! І знову спаленів на думку, яке поняття виробив собі про мене, недотепу, мій комендант і до того при нашій першій стрічі.

Миттю закладав вдруге слухавку на вухо, хотів бути справжнім, солідним і безнервним телефоністом і направити свою недотепність. Та тільки притулив до голови зловіще знаряддя, заскреготали, запищали знову на всіх тонах проразливі сопілки і в одну мить покололи й помішали наново мій мозок. Оце кличуть мене — здавалося — зовсім певно! Ті-ті-та! — цеж мій знак! Скорійш! скорійш! Хватаю за розмовник, тисну, давлю руками.

— Тут батерея! — видушую з горла. Ніхто не відповідає, ніхто не голоситься, тільки трубка грає далі як навіжена. Розпука огортає мене. Що робити? як дати знак про себе? І не думаючи, зачинаю потискати свою сопілку, вигpаю несотворені букви й сиґнали. Вона заверещала несвоїм голосом. Пішла луна по печері, як у театральній салі. Наче гаряче залізо запік мене розмовник і я відкинув його від себе на землю. Сотник кинувся на постелі.

— Що сталося? — спитав.

— Ніщо! — вицідив знов крізь зуби, а серце товчеться в грудях як дзвоном.

Пізнав свою ошибку. Ті-ті-та! цеж чужий знак, не мій! ніхто не кликав мене! Чогож я знов як дітвак бентежився! Знов успокоївся — колиб тільки ці сопілки не кололи так у мозок, як добре булоб! Курив і димом здержував, притуплював вістря, які гралися з моїми нервами.

— Гальо двадцять сім! гальо двадцять сім! — чую знов людську мову у слухавці.

— Тут двадцять сім! йде відповідь.

— У нас рух і на часок вилучаю!

І нараз я наче в раю опинився. Проразливі сопілки із роєвої лінії втихли, начеб яка дужа рука їх нараз сукном вкрила. Стало тихо, легко, свобідно, в голові проясніло і душа повеселіщала. Не хотілось вірити, щоб так тихо,

та добре та щасливо можна жити на світі! А далі стаю надслухувати — що це? чи сниться? . . . Із апарату доходять тихенькі, мельодійні звуки скрипки. Чи це можливе? хто це грає, де? Замість колючих сопілок оці тони — тут під землею?

Впевнився. Бриґадний телєфоніст із двадцять сімки, що вилучився із роєвої грав і скорочував собі довгу нічку. Стояв біля апарату, а цей передавав мельодію по дроті. Якась тужлива циганська нута доходила до душі, із далекої мадярської пусти долітала і бальзамом стелилася на подразнену душу. Слухав і упоювався піснею, що зацитькувала і вколисувала хворе серце.

Ні одна сопілка не переривала тишини, скрипак грав далі, своїми звуками забирав муку й біль, а приносив тугу й спогади . . .

Увесь свій хлопячий вік так горяче бажав собі дожити війни, доконче хотів побачити її на власні очі. Стільки начитався, описів, оповідань, споминів та із цего не міг уявити собі її у цілій її грозі й красі! Стільки образів-малюнків переглянув, та ними не вдоволявся: одні вдавалися за ідилічні, на яких війни не бачив, инчі за кровавi, неімовірні . . . Давно переминули оці фантастичні хлопячі мрії і без війни доводилося звести неодну боротьбу — а вкінці й справжньої війни діждався.

Оце сотка-дві верст із відси, у тих же Карпатах перед кількома місяцями прощала мене рідня в дорогу. Ціле село опустіло, тільки дороги були повні мужчин. Ішли разом аж до почти, де сідав на віз. Не знав, що і як станеться, але земля горіла під ногами, хотів уже дорогу поза собою мати, щоб глянути в будуччину . . .

— Пишіть на полеву почту ч. 65. — Сміявся на прощання до рідні, на гадуючи оце число із взору полевої адреси, яку містили у останніх днях часописи.

Рідня сміялася, не вірила, бо не був жовніром.

Аж ось і сповнилося. „Вітчина покликала“ — як казав комендант вишколу, і я ратую її.

— Пишіть на ч. 65. — усміхався! — Не вірили! а гляньте який хоробрий жовнір вдався, прездоровий козарлюга!

Гляньте як воюю! Не одня куля прошиває мій лоб, а тисячі-міліони малих колючок коле у мозок і голову розпирає. І не твердий обовязок, козацька характерність держить мене у ряді борців — але гляньте, що: я шнурком привязаний оттут до скриньки, за голову до землі і рухатися неможу! Зовсім так, як це ви робили із Босим — неправда, чорноголовий сестрінку. Тілько що Босий бачив світ і людей і небо і сонце і скавчав радісно, хоч на припоні. У менеж темно й холодно й мокра глинна грязь за комір ллється! І ворухнутися мені не вільно — ні лежати, ні спати — тільки голову мушу наставляти й давати проколювати собі мозок наскрізь . . .

— Однорічний, ви спите? — поспитав сотник.

— Ні, пане сотнику.

— Чомуж так тихо в телєфоні? — допитувався.

— Вилучений, відповів звільна.

Ми даром ждали на получення. Мабуть моїм дротом привязував вже у цю хвилю який Москаль ганчірки верх чобіт, щоб тепліще в ноги. Перед годиною проломав ворог нашу лінію.

* * *

З того часу я ще двічі був при телєфоні. Далі не зміг, боявся, що мозку не стане. Я й попрохав свого сотника приділити мене до найтящої служби, але звільнити від телєфону.

Відразу згодився.

Добре! Ви однак цілком не телєфоніст!

ТИРС ПЕТРІВСЬКИЙ.

В оселі нірвановій.

(Присвячую E. S.)

Нині, коли западало сонце, я відчував як конав день.

Від вечірних тіней блідли та темнішали барви землі, що йно позбавлені огню Геліоса.

Все накрилось оксамітовою лагідністю мягких тонів, що спадаючи простують до темного та холодного, бо колиж тіни всі зростуть і зіллються з собою, то утворюється одна велика тінь — то є ніч, сон землі. Ось ніби від якоїсь своєрідної могутньої аберації світового ока, спершу сірими бордюрами оточились всі предмети реальної уяви, а що далі ті бордюри раз у раз більшали — так мовити ширшали до середини, готуючись повернути реальні предмети в густий морок примар.

Ніч — дневі смерть — по тобі заплаче світова зірниця кришталево-чистими сльозами роси...

Ніч — жалоба землі по згаслому дневі, синові сонця — вона народжує тишу.

І так було, що десь у мраковинах передвічного хаосу утворились світи — безперечно вони повстали із тьми та тиші, котру збудив рух — вогонь, що є символом, і імпульсом життя.

Коли у днину роспорошений рух витрачає енергію, промінить її, то ніч у спокою вічної потенції заховує все.

Одпечатуються так само у день людські душі — істнування реальностей набирає виразних форм; в ночі тоне все у тьмі — туманом сновигають тіни.

А натхненні фантазії соняшньої Індії, де під подихом могутнього вогнища життя збуджуються яскраві марева та миготять на очах предмети реальної уяви, оповідають нам про нечувані дива, де дійсність, як ніде, споріднена із мрією.

Однаково швидко під соняшною спекою прокидається до життя та й зникає також матеріяльний світ, під сонцем барвистий, а в далечіні — дитина повітря та гарячого проміння.

В індійських очах минуле й майбутнє світової Майі трагічно зблизилися до моменту — іскри.

Життя кипить у полуммях пристрастей — і є, й нема; — тільки лише в Індії може бути зрозумілим культ Калі, добра — зла, духовно двовидої, як Янус, лицем богині, що милосердя у неї зіллялося із лютістю.

Як тінь нагадує світло, а ніч заповіджує день — так із смерти прокидається життя.

Чудесна містерія релігії Зороастра про Ормузда та Арімана, яка зворушує нас віковічно, одбиває в собі космогонічну ідею дня й ночі — добра — зла.

Другий величний релігійний сістем — буддізм також походить із подібної космогонії, але я думаю иншого розуміння універсума — сонце гість небосхилу, на тлі якого панує хаос і банує „ніщо,“ більше й міцнійше за всяке матеріяльне „щось,“ бо останнє мінливе й перейшле.

Реальність покликана до життя днем, а в нічній тиші шумують та сновигають зародки життя, що жевріють у зітханнях скону.

В ночі відбуваються ті таємничі та соромливі містерії, безборонну делікатність яких, заки набудуть сили, захищає тьма й тиша.

О, нірвано! — ховаеш у собі незбагненні можливости творчого духу вічна потенціє, де смерть для життя, а життя для смерти. . . І досі у моїх вухах чується відгомін тих слів, що я собі голосно одного разу прочитав із побожних буддійських книг.

У тиші розітнеться невпійманий, як надув небесної мрії, голос. . . Діла наші йдуть за нами віддалека . . . аджеж треба до того удосконалити свою чуйність, аби умістити в собі світ цілий . . .“

Відтоді я почав прочувати, що шум є лише у сучасному — минуле й прийдешнє перейняті тишою.

Великий маґ середньовічча, незрівняний геній всіх часів Леонардо-да-Вінчі це так само посвідчив словами надлюдської інтуіції, що тиша міцнійша від бурі.

В такий саме час, коли згасав день, подібні настрої пройняли мене й я несвідомо відчував, що вони викликані із минулого по відвідинах одного стародавнього буддійського храму, наймення Хічасі — Хон — Ґандзі. То було тому пять років, коли невелика група ріжнородних людей, а між ними й я, пробували недовгий час в Японії, у місті Кіото.

В памяти моїй прокинулась, мила моєму серцеві, чудесна згадка про ті відвідини святині Хічасі—Хон—Ґандзі. Такою лагідною тишею й величним мовчанням було перейнято все у святині тій.

Як зараз пригадую на заході сонця те, ще тепле, проміння, що невимовним смутком світило й непевно тремтіло, — так ніби день конвульсійно конав. А в повітрі чулось, так само як і зараз, наближення нічної темряви та холоду.

Над вечір на кілька хвилин ми завітали тоді до святині. І перед нашими очима посередині її висів величезний дзвін, далі за ним на головному місці, саме коло муру, стояв гебановий вівтар, а на нім руки якогось надзвичайного майстра — статуя Будди — увесь поглиблений у свої мрії сидів незрівняний Сідартха.

Усі члени тіла його оповиті спокоєм, ні єдиної риси на виду, що нагадувалаб рух . . . лише на чолі дві, три зморшки зібраної до одної точки-огнища уваги, де горить найвища думка ледве помітної щасливої усмішки індійського принця — мрійника. То й все, що нагадує не сон, а лише дрімоту Будди . . . у нірванні пробуває пробуджений. Крилясті мрії хвилями вічности понесли його дух у неосяжні простори, неміряні часом, де розпливається слабе хоробливе „я“ у великім могутнім „Все“ . . .

Далі попри престол свіжо зірвані квітки гірських полонин.

Коло великого дзвону раптом просунулась постать бонзи, буддійського священика.

В одягу жовто-гарячому на колір, у ризах — ніби витканих із промінів сонця, просунувся він немов привид, безшелесно — узутий в білі, густої тканини, побідної до замші, коротенькі панчохи.

Голене обличча вже сивої голови, з аристократично виточеними рисами, глянуло із під золотих окулярів, глибоко замисленими очима; в них відбивалась скупчена і спокійна увага та якесь чудне сяйво натхненного світла тихої прозорої ясности... Із тих двох очей, ніби джерел, або діямантів-самоцвітів, лллялось світло надзвичайно високої та чутливої інтеліґенції.

Непомітним рухом бонза торкнув великий дзвін деревляним молоточком.

До гори полинув густий звук октави, такий низький, що не чути було на вухо, як він повстав із тиші, із небуття свого.

Далі звук той у горі, під дахом, співаючи мідною луною, збудив инші звуки і малесенькі дрібні дзвіночки задзеленькотіли тоненькими голосками в унісон і назустріч октаві та в ніжних струмочках звукової хвилі одбивали, наче пташата, радість дітей свому батькові, що їх породив.

В той саме час через шибки вікон і вітражів, наче зумисне процідились золоті проміні сонця і торкнулись холодного мармуру чола Будди; далі заграли вони коло сумних зморшок його виду, під тінями яких, наче у холодочку заховані від суворого вітру життя, солодко спочивають ніжні мрії Сідархти, того, хто тишу й небуття напоїв своїм „я“.

На устах статуї грала мила, привітна усмішка — її мабуть збудили і лоскочуть теплою ласкою тіж соняшні проміні... Усмішка Готами, котрий відданість свою шуканню вищого щастя людства посвідчив цілим своїм надзвичайним життям.

Пригадую — моя душа, переповнена сумною гармонією вражінь святині Хічасі-Хон-Ґантзі, де то в уха віллялись безмірно милі акорди мельодії, ви кривала у тій ніби простоті всю складну ґамму людського життя.

Князь миру Будда спочивав на крилах своїх мрій.

Наче символом того чару, наче образом туги до найвищої краси довершености як надхнена молитва до надземних висот — тонесеньким звоєм підноситься до обличча Готами, торкаючи ніздря статуї, і тремтить у повітрі запашним струмком синій дим від того світича, що жевріючи сторчить у холодному попелі витворної вази, яка нагадує розгорнений пуплях цвіту льотоса, що стебло його спускається до долу триніжником.

Проміння сонця, дзеленкотіння срібних дзвоників, зірвані квітки долі, духовитий димок буддійської свічки, постать священика і лише один раз проголошене: „Om many padme choom“ — то і все, що сповняло, але не зворушило тиші, бо не серед галасу душа еднається з вічністю.

АНТІН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ.

Письменник у соціялістичному устрої.

Теперішній момент світової громадянської кризи, момент переоцінки цінностей, має всякі признаки переломового момента в суспільному і державному устрої, момента, в якому соціялізм стає до рішучої боротьби з капіталістичним устроєм за остаточну перемогу. Коли з одногу боку на сході йде брутальне, безпощадне нищення старого ладу, кровава відплата задавлення ним вільної думки, з другого боку, у більш зрівноважених суспільностей, провідні уми цих суспільностей намагаються в ріжних царинах державного і громадянського життя перевести контролю цінностей, які вважалися підставовими і неповорушними і стараються, теоретично підготоване нове життя, вводити в практику по змозі з якнайменчим захитанням основ дотеперішніх відносин. Являються десятки публікацій, якими автори промощують науці Маркса й наслідників шлях до пристосування її в практичному житті. Не має майже области, в якій не робились-би подібні спроби.

Одно тільки питання стоїть осторонь цих змагань для проведення містка поміж минулим і майбутнім, а саме питання про письменника, його творчість і його матеріяльне становище в громадянстві.

Не претендуючи на те, щоб обговорити ґрунтовно порушену тему, щоб навіть бодай зачепити здебільшого ріжні сторони цього питання, хочу в перше може доторкнутися справи самої по собі дуже делікатної і вельми трудної до вирішення, і коли не що, то бодай заініціювати дискусію на повищу тему.

* * *

Як мені уявляється становище письменника, поета в минулому і подекуди в теперішньому суспільному устрої?

Не запускаючися аж у далеку старовину, де позиція поета рівнялася часто позиції визволеного невольника, бачимо, що в ближчих до нас часах, а саме в феодальному устрої, поет являється надворним співаком могутнього потентата. І в одному і в другому випадкові творча залежність поета ясно означується його становищем: „чий хліб їси — того пісню співай!“

Капіталістичний устрій, — в якому вплив і сила одиниці переходить на цілий гурт, великий чисельно, але слабший, в порівнанні, матеріяльно, — визволює поетичну творчість з оков трохи не панщинних, але ставить письменника в сильну залежність від великої і дрібної буржуазії.

Побіч ріжних професій витворюється професія письменників. Але як взагалі всі професії сильно повязані з собою й узалежнені одна від одної, так і професія письменників, тих духових творців людської культури, попа-

дає в сильну залежність від того звена професійних кол буржуазії, який називаємо буржуазним, капіталістичним світом.

Бо творчість письменника попадає в тісну залежність від ринку збуту, який дуже часто видвигає і піддержує мірноти, а убиває, або засуджує на голодову смерть великі таланти. (Позволю собі, як на типовий приклад наших, радше феодальних, ніж капіталістичних відносин, вказати на імя визначного нашого письменника Івана Франка, що його життя може послужити нам найкращим доказом, скільки то мірнот висунено, його лишаючи можности праці, щоб тільки цей визначний талант, несимпатичний своїми ідеями для керманичів опінії, не мав змоги, чи то з катедри, чи часописним шляхом „затроювати“ паріярхальну атмосферу.)

В додатку видавнича справа, поставлена теж на основах капіталістичного підприємства (промислу), дає нагоду і змогу визискувати творчу працю, хочби й найбільш талановитого, відомого і признаного письменника і спихає його до рівеня духового пролєтарія, який шматками свого мізку має закріпляти суспільну позицію експльоататора, капіталіста-видавця. Роля цього духового пролєтарія о тільки слабша від ролі пролєтарія, занятого в фабричному промислі, що орґанізація дає йому малу користь і малу можність оборони, вже хочби з тої причини, що він не може способом змови спинити свою працю і приневолити капіталіста числитися з ним. Фактичний пролєтарій, без можности поправи своєї долі.

* * *

Але оце наближається зміна капіталістичного устрою в соціялістичний. В духовій области він повинен зазначитися розширенням культури і культурних інтересів з нечисленних кол великої і дрібної буржуазії на широкі маси робучого народа: робітництва і селянства.

Поет із співця буржуазного громадянства стане співцем широких мас народа. Духовий твір письменника, критика, перенесеться із столів буржуазних сальонів, до рук і сердець селянства і робітництва. Маючи широкий, пребширокий ринок збуту, кожна добра книжка знайде гурт своїх читачів, кожна ґеніяльна книжка стане власністю цілого народа. Письменник, як духовий провідник громадянства, визволиться од усякої залежности від поодиноких кол, його праця, як праця всякого народнього робітника, буде цінитися високо, бо вона буде одним тільки звеном (може й передовим) у всенародній праці над звигненням культури, а з нею і добробуту нації, і через сполуку духової праці націй — і цілого людства.

Тут треба призадуматися над великим непорозумінням, чи радше незрозумінням справи, а саме страхом і неохотою письменників до соціялістичного, так званого пролєтарського, режіму. Письменник викував собі у своїй душі цілий окремий світ почувань краси, особистої свободи і волі, як найширшого індивідуалізму, який подекуди вироджується в помітування товпою, а вже найбільш страшна йому перспектива — станути на послуги товпі. Як з одної сторони, душевний світ поета є його святістю, як його свобода думки і слова є містерією, якої не вільно доторкатися профанові, як храм його

творчости є святинею, в яку не вільно нікому безкарно лізти з чобітьми,— так з другого боку його твір стає власністю цілого народа.

Ні один письменник не може жадати того, щоб розуміли і цінили його однаково всі, до чиїх рук дістанеться його книжка. Кожний із них має прихильників і противників своїх ідей, свого розуміння краси, своєї творчости. Так було все і так завсігди останеться. А коли так багато чується нарікань поетів на бездушну товпу, коли такий безмежний жах творців перед товпою, знак це, що з нашою культурою далеко не все в порядку. Найстрашнішою для письменника товпою — це та товпа мовчалива, товпа, яка не бере в руки його книжки, бо не бере в руки взагалі ніякої книжки, товпа некультурна, яка не заінтересована духовими інтересами, не має для них зрозуміння, яка взагалі не має ніяких духових інтересів, бо життя мачухою для неї було, всі життєві соки з неї висисало на те, щоб витворювала надвартість для кількох одиниць, і сама ледви з трудом могла заспокоювати свої шлункові інтереси, німа, сіра, тупа.

І коли в новому суспільному устрої ося маса робучого люду опиниться в таких життевих обставинах, що культурні цінности стануть її власністю, не буде тої бездушної товпи, якої так жахаються поети індивідуалісти. Буде народ, зацікавлений: одні в цих, инчі в тих культурних цінностях, і всякий духовий твір зможе знайти відзвук у народа, менче або більше зрозуміння, один знаходитиме піддержку, инчий буде поборюватися, а в тих змаганнях сильний творчий дух знайде одно вдоволення: він запануе над народньою масою і поведе її до своєї мети! Бо ніщо не є таке страшне для творця, як повне незрозуміння і гробова мовчанка.

Поет увільниться від залежности, яка його вязала досі і дістане волю працювати в користь народа. Колиб ми навіть і назвали цю переміну обставин поставленням письменника в залежність від народа, то та залежність буде зовсім инча. Письменник залежний від буржуазії мусить числитися з її стремліннями, щоб широкі маси народа удержати як найдалі від джерела знання. Оскільки теократичний містицизм веде його на вершини слави і забезпечує за ним матеріяльну безжурність, остільки раціоналістична правда ставить його в доволі невигідне становище. (Прикладів не буду подавати). При зміні осередка залежности, відносини зміняться остільки, що в науці досвід і знання будуть цінитися народньою масою, а в письменській творчости, як з одної сторони на пр. теократичний містицизм находитиме далі своїх прихильників, так з другої сторони на рівні, коли не більше, цінитисьме вольне слово.

Письменник повинен почути себе справді вольною людиною, при чому провідний його творчий дух повинен дістати відповідне місце серед громадянства. Письменникові може бути не страшний і той найбільший страшак буржуазії: диктатура пролетаріяту, та перехідна форма правління соціялістичного громадянства, бож він не що инче, як пролетарій, в додатку робітник, якого терен праці духова творчість, цінність, без якої ніяка державна форма обійтися не може. І тут, і то може так сильно, як нігде инде, може проявитись провідна роля письменників.

Письменник, який не зрозумів би своєї ролі в добі перестрою суспільности, являється мені мумією начиненою буржуазним світоглядом, законсервованою буржуазними привичками, людиною, яка не має права і не сміє називати себе вольним, як не може бути вольним той, хто не розуміє й не підпомагає стремлінь робучого народа до визволення із капіталістичного підданства і духової темноти. Це, так сказати, дрібно буржуазна шкаралуща, начинена псевдосвобідницьким індивідуалізмом, закинена на смітник капіталістичної брехні й обману.

* * *

Зміна громадянського і державного устрою визволить письменника не тільки з його залежности в духовій творчости від буржуазних кол, їх привичок, пересудів і настроїв, але повинна визволити його також з матеріяльної залежности від примхи і самоволі видавничого експльоататора, капіталістичного накладця.

Двома шляхами може покотитися матеріяльна доля письменників в новому суспільстві: шляхом соціялізації, або шляхом кооператизації.

Позволю собі подати нарис обох цих питань.

* * *

Праця письменника є на стільки делікатна і така необчислима, що прияти для неї якісь норми, на основі яких письменник, з огляду на свою працю, ставби в залежність від держави, а держава забезпечувалаб йому прожиток, дуже тяжко. Є тут ріжні труднощі, перша і найважніша, це означення, кого можна називати письменником? Друга: яке мінімум праці можна і треба жадати від письменника (тут входить в гру не так скількість, як якість.) Врешті третя: питання про мінімум екзистенції письменника, не тільки як людини, але й як письменника, з високими культурними вимогами і коштовним побічним апаратом його творчої праці (бібліотека, подорожі і т. п.)

Лишаючи перше і третє питання до пізнішого розгляду, приглянуся до другого. Визначні поети, романісти, драматурґи потребували звичайно двох років часу до написання збірки поезій, одної драми, або одного романа. Оцей час може послужити критерієм до оцінки мінімума літературної праці (розуміється в нормальних відносинах, і оскільки підготовна праця, н. пр. історичних студій, не розширює цього часу.) Цей час повинна соціялістична держава забезпечувати за письменником шляхом стипендій або платні в висоті запотребования (його й родини до повноліття) і узгляднення помічного апарату його творчости.

Це на час першої доби його життя, доби творчої сили його духа, на час, коли він зможе шматки свого мізку складати в жертву своєму громадянству.

Але, як у всякої дюдини приходить хвиля неспосібности до праці, так у письменника, після могутнього взриву його духа, настає нераз дуже скоро хвиля, що орґанізм його буде в повні мужеських сил, а творчість його духа завмірає. Оце найстрашніща хвиля катастрофи у всякого письменника, хвиля від якої, письменник буржуазної доби, почав котитися в моральну і ма-

теріяльну пропасть. Соціялістичне громадянство повинно найти розвязку цього питання. Письменник, який своєю творчістю станув на висоті звання письменника, з хвилею, коли завмирає його творчий дух, а він ще в розцвіті фізичних сил, може ще довгий час давати свому громадянству перекладну працю, яка при більшій інтензивности повинна давати йому змогу, проводити життя під матеріяльним зглядом так само спокойно і забезпечено, як досі.

Нарешті приходить третя доба його життя, коли фізичні сили його покидають. Тоді належиться йому забезпечення його старости. Але не „ласкавий хліб“, не приміщення у приюті старців, як це по більшій части кінчилась слава письменників у капіталістичному світі, але в пантеоні живих творців, в союзі письменників, де його знання, його життєвий досвід цінитись будуть на раді.

Оця картина — це ідеал життя і праці письменника, це вершок бажань людини, яка всі свої сили приносить в жертву громадянству. Але це після дуже далекого майбутнього. Її не скоро проспівають і в соціялістичному суспільстві, суспільстві рівности і гідного признавання заслуг.

* * *

А поки що нам треба йти иншим шляхом, шляхом кооператив письменників.

Вже згадано, що письменники стогнуть у ярмі неволі у капіталістичних накладців-спекулянтів. Без сумніву ця інституція залишиться і на далі. Крім того в останньому часі почали проявлятися капіталістичні спілки, обчислені теж на визиск праці письменника і на приспорення як найбільшого доходу капіталістам-спекулянтам. І ці і ті визискують не тільки письменника, оплачуючи його працю понище всякого мінімума екзистенції життя людини, (не то його родини, не то тим більше його, як письменника). Вони визискують ще й громадянство неймовірно високими цінами на працю, так лихо оплачувану.

Перед письменниками стоїть тверде завдання боротись з цими спекулянтами, чи то вони одиниці чи заховалися під маску спілок, хоч би і так званих кооперативних, яких членами являються спекулянти, люде, що з письменством не мають нічого спільного, не продукують, ані навіть не адмініструють, вложили гріш, і тягнуть з нього зиски.

Як боротися з ними, щоб мати успіх? Одинокий спосіб: не дати їм ніякої своєї праці, це дуже сильне гасло, воно довело вже не до одної побіди.

На їх місце повинні повстати кооперативи письменників, підпомагані державними позичками, кооперативи, яких членами являлись би виключно письменники, кооперативи, які оплачувалиб авторські гонорарі на основі норм випрацьованих Союзом письменників, продавалиб книжки по цінах знов на основі норм випрацьованих згаданим союзом, не виплачувалиб ніяких дивіденд, тільки повертали їх на успішність і інтензивність праці, піднесення якости і обниження ціни книжки, забезпечення письменників на час другої і третьої, (як це вище зазначено), доби їх життя, забезпечення їх родин на

випадок смерти, врешті частину прибутку відпроваджувалиб до літературного фонду союза письменників.

Одним словом кооперативи письменників повинні негайно перейняти на себе ролю, яку колись повинна виконувати держава.

Чому кооперативи письменників не кооператива письменників? В кооперативі повинна панувати велика гармонія. А нема народа такого незгідливого, такого розбіжного, так поділеного на всілякі і політичні партії, і літературні напрямки, і естетичні й особисті гуртки, як письменники.

Тут врешті кожна ґенерація мусить зачинати від початків. Треба і наймолодшим адептам цього звання, далеко ще непризнаним письменникам своїми старшими товаришами, оскільки проявляють талант, у своїй власній кооперативі, при допомозі союза письменників, дати можність проявити свою силу й талант, і пройти цей тяжкий шлях перших початків письменницького звання.

Ріжні, зближені до себе, гуртки повинні обєднати себе в кооперативи письменників, а всі кооперативи згуртуватися в союз письменницьких видавничих кооператив.

* * *

Ціла повища видавнича орґанізація, повинна проводитися за допомогою і при моральній піддержці союза письменників.

Цей союз повинен стати найвищим літературним ареопаґом, який з одної сторони забезпечував би авторам їх авторські права, з другої сторони посередничив би поміж кооперативами письменників і державою. В його лоні повстала би літературна рада, з найвизначніщих письменників, в його заряді був би літературний фонд, він став би в нації і в державі тою найвищою радою письменницького громадянства.

Це чинник, який давав би свою опінію в справах відносин письменників з державою при так званій соціялізації письменницької творчости.

Питання, зазначені тут, такі широкі, що кожне з них моглоб стати основою спеціяльної студії. Так само трохи не кожне з них можна освітлити з ріжних точок погляду. Завдання повищої статі — звернути увагу на процес перестрою суспільного життя і промовити до представників письменників.

Caveant consules!

ДР. МИКОЛА БОДРУҐ.

Чи можливий є союз народів?

III.

Розглянемо зараз питання, чи теперішне світове положення предметово дає основу до утворення союза народів навіть в тім випадку, коли за постановами версальського мира приймемо ідентичність понять „держави“ і „народа“. Це питання можемо розділити на дві частини, а саме: а) на історично-політичне і б) на економічне питання.

ad a) Світова війна розбила історично-політичну орґанізацію великий держав середньої та східньої Европи. На їх місце не утворив версальських і сан-жерменський договори ніяких трівалих державних орґанізмів, котрі би силою цих договорів вже тепер трівало могли приступити до внутрішньої будови державної влади та до вступлення в склад союза народів. За винятком Німеччини, котра поки що задержала державну суцільність, всі инші побіджені держави або розпалися силою факту побіди зі сторони держав Антанти, як пр. Австрія і Туреччина, або є за слабі, щоби викликати безпосередний вплив на склад і внутрішну орґанізацію союза народів. До сих послідних належить не тільки мала Болгарія, але й Росія, Україна та инші, на области колишньої російської імперії творячіся держави. Малі держави, котрі є на услугах великих Аліянтів, а саме Польща, Чехо-Словакія, Румунія та Юго-Славія не прибрали доси ще таких конкретних форм політичної субєктивности, щоби їх теперішню державну орґанізацію з витиченими державними межами брати поважно в рахубу, як постійний чинник союза. Проба великих держав Антанти утворити з цих малих народів державні кольоси, котрі би мали бути сторожами в удержанні европейського мира і творити „рівновагу“ вже нині показуються фікцією, бо ці малі держави поширюючи свою „могучість“ підбиванням та поглощуванням на всі сторони инших народностей, підкопують саме в хвилі свого повстання підвалини сього власного трівалого істнування. Розріст сих малих держав коштом підбоїв та поневолення инших народів витворив в Европі трівалий воєнний стан та спричинив загальний хаос не тільки в відносинах міжнародніх політичних але й економічних. Цей хаос датуєся — що правда — вже від хвилі мілітарного погрому осередних держав та повстав в початках через нагальну демобілізацію, через неможливість удержання військової дісципліни тими, чинниками котрі по старім військовім правлінні переняли на себе завдання використати змілітаризовані народні маси до своїх політичних цілий та через нагальні вибухи народніх і економічних спорів на широких просторах Европи, почавши від Рену і Альп аж по Урал і Каспійське море а навіть на степах азийського Сибіру. Та постанови версальського і сан-жерманського договорів, котрі означують нові границі побідженим а творять нові держави для малих „побідників“ на великих територіяльних просторах, заселених ріжними чужими народами, не тільки не ухилили, але навпаки піднесли політичний хаос в Европі. Це й зрозуміле.

Бож повставання держав залежить не тільки від самих письменних договорів міждержавного характеру, але й від фактичної сили народів, що кристалізуються в державні орґанізми на земельних просторах. Міждержавні договори самі собою не творять правної основи держав, та держава мусить сама силою народнього почуття і обеднання хоча би найслабшої, але самостійної внутрішньої влади фактично вже бути, щоби могла статись предметом міждержавного договора. Та отсе буття народньої держави з суверенною владною характеризує державу як таку тільки до певної

міри, а саме, остільки оскільки другі народи чи „держави“ не втручаються в її внутрішні відносини до того ступня, що суверенна влада новоформованої державности стається зависимою від окупанта або наїздника. З хвилею, як чужа держава або народ обезсилить владу нової держави до тої міри, що ця влада не має зовсім прероґатив суверенности а ні з огляду на законотворення, ані з огляду на екзекутиву (виконування влади) — перестає істнувати й держава як така, та в її місце входить влада нова — чужа. Всякі міжнародні“ договори, заключувані чужими державами з цею підчиненою псевдовладою не мають стійности так, як не мають і не могуть мати стійности торги о „медвежу шкуру“ — о утворення державностей нових, заключувані третіми державами з огляду на инші народи і держави без порозуміння і суверенної співучасти цих останніх. Доказом цього берестейськйй договор, котрий по думці державних мужів держав середньоевропейських мав творити основу до утворення української держави. Німеччина та її союзники, котрі в берестейськім договорї признали независимість України мали на ціли — як відомо — використання економічного багатства українських земель для піддержання своєї мілітарної сили в війні, проти Антанти. Це був „мир для хліба“, як це нераз признав Чернін. В своїм памятнику „В світовій війні“ він каже, що в Бересті литовськім Українці „не діспутують, а просто діктують условини мира. Та до тої пори було би все в порядку. Берестейський договір міг бути одним з важніщих чинників творення української державности, якби не те, що пізнійше сталося, та що знеґувано суверенну владу цеї ново узнаної державної одиниці. Німеччина та єї союзники були би, здається більше скористали в тім случаю, колиби були обмежилися лише на визнаню вже тоді істнуючої суверенної влади України, та навязали з Україною мирні дипльоматичні та товарообмінні відносини. Сталося однак інакше. Історія послідних днів Центральної Ради в Київі, панування гетьманщини, а відтак погром осередних держав взагалі, а на Україні з осібна, знівечив паперовий правний титул берестейського договору та повів справу творення української державности на дорогу революції.

Те саме mutatis mutandis дасться сказати про маніфест цісарів Вільгельма II. і Франца Йосифа I. про утворення „независимої“ Польщі. Це був „правний титул“ без змісту та польський народ, як такий, не міг свобідно виявити своєї волі. Консерватисти і инші „активісти“ в Польщі, які не були певними остаточної побіди Антанти та, рахуючись з фактичними обставинами піддержували думку независимої Польщі по рецепті цісарського маніфеста, инші „пасивісти“ займали вижидаюче становище, вкінці треті — а особливо ці в Америці та в Парижі, заявились рішуче по стороні Антанти.

Вже на цих двох найближче нам відомих примірах бачимо, що міждержавні договори, маніфести і т. и. самі собою не могуть творити трівалої правної основи повставання держав, та — сказав би я — тих мініятурних союзів народів, відомих нам з історії в виді самостійних держав та міждержавних звязків. Міждержавні договори могуть лише скріплювати

або допомагати скріпленню державних орґанізмів, котрі творяться самі собою, дорогою внутрішньої еволюції на своєрідних фактичних основах. З хвилею однак, як що одна держава чи народ втручуєся в суверенність другою, тратить друга держава або другий народ силою самого факту вмішання знамя самостійности та підлягає підбиттю або окупації.

Цілком анальоґічна поява, як витворена берестейським договором наступила по заключенні версалського та сан-жерманського договорів в політичній констеляції держав і народів в усіх частях землі, а в Европі з осібна. Ріжниця тільки в тім, що коли в часі світової війни середно-европейські держави безпосередно самі вмішувалися військовою силою „у внутрішні“ відносини „побіджених“ України і Польщі то під сю пору великі держави Антанти так в наслідок свого ґеоґрафічного положення, як по причині добре нам відомих політичних, військових та господарських відносин, самі безпосередно дуже слабо участвують в „творенню суверенности“ побіджених народів і держав та послугуються в сказанім напрямку наємними „силами“ Польщі, Румунії і царистичними та імперіялістичними бандами старої буржуазії і їхніх прихвостнів. Вони мають творити той мур чи „колчастий дріт“, щоби, борони Боже, трудові маси народів сходу не засмерділи та не заразили „большевизмом“ панських покоїв в Парижі, Льондоні, в Варшаві та Букарешті. Та отсей мур не в силі устоятись і „колчастий дріт“ розривається саме з причини немудрої політики Антанти та нехтування волі народів і їх змаганьнасамовизначення. Ба що більше, ідея самовизначення і державної соплемінности, доведена теоретиками „союза народів“ з табора Антанти до карикатури — розпічне — здається свій початок фактично від сходу, хотяй під покришкою боротьби капіталу і праці, під покришкою — з казавбия — народнього большевизма, мимо сього, що невеликі народи, як Польща, з корінними своїми не більш 18 ти міліонами польського населення та Румунія, о половину менша, роздуваються хвилево до розмірів „могучих“ держав, котрі ніби то мають бути диктаторами східньої Европи.

Я нарочно навів тут приміри в тій ціли, щоби на тій основі можна було відповісти на читання, чи з огляду на історично-політичні критерії „союз народів“ під цю пору може мати яке-небудь реальне значіння, чи ні, та приходжу до висліду, що це поки що неможливе. Бо так само, як дотеперішні міждержавні договори, а з найновійших: договори версальский та сан-жерманський з дня на день тратять своє значіння і екзекутивну силу, бо не опіраються на свобідній волі всіх інтересованих народів і держав, а на перемозі сильніщих над слабшими, так само не може мати підстав буття акт про „союз народів“ як складова частина версалського договору.

Щоби отже „союз народів“, а радше союз держав в розумінні Антанти, міг мати яке-небудь реальне значіння і вигляди на успіх, треба конечно, щоби ті державі, котрі є саме в стадії самовизначення покінчили процес творення своєї власної суверенної влади. Бо „союз народів“ мусів би опертися на договорах, заключених між вже істну-

ючими народніми державами, як договірними і рівнорядними сторонами. Та, як довго майже половина европейського континента і европейських народів доперва кристалізує свою суверенність і то саме дорогою взаїмних кривавих воєн, підбоїв та насильств, так довго не може бути й мови, про „союз народів“, котрого найвищею цілею є як раз розброєння та удержання загального світового мира і використовування його здобутків.

Доки є „побідники“ і „побіджені“, доти й можливі є тільки „два союзи“, „побідників“ з одного а „побіджених“ з другого боку — значить безперестанний воєнний стан в ріжних видах.

Дотеперішна діяльність „ради союза народів“, заснованого версальським договором, не виказала в назначенім напрямку ніяких позитивних успіхів, котрі би запоручували розвій союза народів як міжнародньої інституції. Навпаки всі напрямки цеї діяльности всказують до тепер на її чисто односторонний характер як „ради союза побідників“.

З поміж найважніщих питань теперішньої хвилі, котрі належать до завдань саме „союза народів“, рада союза, не то що не порішила, але в деяких випадках навіть не береться до порішення пекучих справ. Краї середньої Европи примирають голодом, на сході шаліють пошести, а рада союза послугується ледво Червоним Хрестом і то лише в краях своїх союзників. Про розброєння нема мови, фабрики муніції працюють дальше, воєнні кораблі Антанти „працюють“ в найдальших морських закутках. Союз підбурює Польщу та Румунію до війни в великими народами сходу. Відносини в Египті та в Індіях загрожують світовому мирові так само, як революція і війна на сході Европи. Неспокій і революційний настрій в Ірляндії загрожують анґлійсько-американським відносинам. Справа Східної Галичини, адріятийський проблєм станули на мертвій точці. Вірменія находиться все ще в смертельній боротьбі непевности і кривавого вичерпання. Весь мусулманський світ потонув в журбі про будуччину султанату Турції і Константинополя. В кінці найновіща революція в Німеччині з виразною закраскою большевизму. А рада „союза народів“ реклямує себе фільмом про Вірменію, котрий знято в Америці коштом 250.000 фунтів штерлінґів та засновує виставку в Альберт-галі в Льондоні наразі коштом 9000 фунтів.

(Далі буде.)

В. КУШНІР.

Холодна вода на гарячі голови.

Заява Ллойд Джорджа про неможливість перемогти совітську Росію при допомозі збройної сили, була холодною водою на гарячі голови пропаґаторів західньо-европейської „святої війни“ проти „східньо-европейського варварства“. Що її передовсім головними пропаґаторами такої війни були саміж східні Европейці та московські монархісти й націоналісти, про це згадаймо тільки мимо-

ходом. Вони найшли протекторів у висадженої з сідла німецької реакції, для якої свята війна проти совітської Республіки видалася прекрасною нагодою для того, шоби, бючи внішнього большевика, вдарити тім й большевика внутрішнього й відновити гординю пруського юнкерства. Спекулюючи на страх західньоевропейського капіталістичного світа перед большевицьким заливом, німецькі консерватори, націоналісти й мілітаристи, ті самі, що підчас війни аґітацію за піднесенням воєнного духа зосередили були в наївно-провокаційнім „Gott strafe England“, не соромилися тепер протягнути руку до тої самої Анґлії з благанням мандату на протибольшевицьку інтервенцію. Ще після оголошення Антантою упокоряючої листи німецьких „виновників війни і воєнних злочинців“ вписаний на неї воєнний лев Людендорф на половину з прособю, на половину з грозьбою повторив в сторону Антанти свою інтервенційну оферту. Можливість, видавати себе за самостійний політичний чинник поза плечима німецького уряду, давала німецьким реакціонерам ця обставина, що той, соціялістичний, уряд при орґанізації республіканської армії уважав потрібним покликати назад до служби офіцерство старого режіму, услужне оруддя реакції, Так став Берлін осередком протибольшевицьких інтервенційних плянів німецької і московської реакції, Меккою, до якої опісля потягнули і її українські комбатанти, денікінці і південікінці, гетьманці і федералісти, Придніпрянці і Галичане.*)

Правда німецько-московські пляни інтервенції в Росії і московсько-українські пляни пацифікації України були писані вилами по воді, поки не вияснилося становище Анґлії, від якої ласки залежала тепер їх реалізація. Адже навіть транспорти військ неможливі без анґлійської згоди. Анґлія не дала довго на себе ждати. На виразну антиінтервенційну заяву Ллойд Джорджа, якою цей політик відкрив одну з карт анґлійської політики на сході Европи, засичала обєднена московсько-німецька реакція в сторону „перфідного Альбіону“. Знову, як колись, повторилися в німецьких націоналістичних часописах, не згадуючи про їх берлінську московську посестру, придушені проклони в сторону хитрої Анґлії, з закидами, що виступаючи досі проти большевиків, вона дійсно ніколи серіозно не думала про їх знищення, що підпіраючи Колчака, Юденіча чи Денікіна, Анґлія фактично робила це нещиро і тільки на половину, не використовуючи найдогіднійших моментів боротьби, одним словом, що Анґлії непорядки на сході були по нутру, як спосіб утвер-

*) Галицькі інтервенціоністи, які точку тяжести своєї політики перенесли далі на захід зявилися на берлінському ґрунті тільки в останніх часах. „Форганд“ мали тут їх придніпрянські однодумці. Плятформа акції, випрацювана на спільних московсько-українських нарадах і апробована німецькими прихильниками, була така: Анґлія по донесенням часописів, висилає двістатисячну армію на Кавказ, очевидно (!) проти большевиків; останки армії Бермондта занимають позиції в Ревалю: натомість останки армії Юденіча, під ґен. Ґлязенапом, переносять ся над Чорне Море; тут же, на півдні, армія Денікіна; сюдиж шлються набрані за згодою сербського уряду (?!) сербські добровольці; сюдиж і орґанізовані Галичанами українські полонені. Вся ця сороката компанія повинна підчинитися під мілітарним зглядом головній німецькій команді (чи й Анґлійці?), в політичному напрямі спільній московсько-українській верховій владі, яка розпреділює між собою адміністрацію зайнятих територій аж до вирішення форми державного життя й приналежности самим населенням.

джених своїх впливів на колишній російській частині евро-азійського континенту. А серед тих проклонів неслася й жалібна нута „чесного та дурного Міхеля“ на тему лишній раз доказаної висшости політичного розуму тої Анґлії, яка інтриґуючи світ поміччу несеною реставраторам старого ладу, рівночасно посилала своїх людей на „студії“ до совітської республіки, а в часі, коли в Німеччині йшов безконечний спір про те, чи анґажуватися в наступ на большевиків чи ні, вступила зразу з тою республікою в торговельні зносини, приказала сусідуючим з нею державам заключити з нею мир і тим самим заступила Німеччині дорогу до богатого східноевропейського ринку.

Не можна не признати, шо в тих на половину злосливих на половину жалісних голосах німецьких політиків і публіцистів, які запізно пішли до голови по розум, криється деяка частина правди. Однак помилявбися той, хто думавби, шо заява анґлійського премієра про неможливість побити совітської Росії збройною силою була тільки покришкою перфідної анґлійської політики.

Щоби це зрозуміти, поставмо це анґлійською політикою неґативно вирішене питання перед собою самими і постараймося дати на нього самим собі відповідь. Закроюючи питання по можности широко, представмо собі вигляди в боротьбі проти большевиків плянованого нового „святого аліянсу“. Коли трактувати справу чисто математично, то можно бути певним, що зорґанізована рядом західньо-европейських держав велика, добре узброєна, надто справнійша і інтеліґентнійша від російської, західно-европейська армія мусілаб в легкім поході справитися зі збройною силою одної совітської республіки, яка не має союзника ні в одній чужій державі.

Питання протибольшевицької інтервенції не є однак того рода, щоби розвязати його при помочі простої рахункової операції, вже за для того, що боєспосібність кожної армії лежить не тільки в самій її чисельности і військовій тресурі. Военний запал, якого ми були свідками за час війни майже у всіх воюючих державах і який боєздатність їх армії підпіс був до леґендарної висоти, був наслідком цілої суми ідейних впливів, під яким виховувалися ґенерації. Чотиролітня війна не тільки вичерпала до дна всі ці давні засоби вонного одушевлення, не тільки причинилася до ревізії змісту елєктризуючих патріотичних фраз, під яких суґґестію підпали були цілі народи, але й дала вона в своїм наслідку товчок до соціяльних ферментів, спосібних абсорбувати дальші засоби незнищимої енерґії людства і направити в їх бік питомі й людині спосібности до одушевлення. Доказом цього власне й успіхи большевицької Росії. Доказом цього й спроби соціяльних переґоворів і грізні соціяльні ферменти на захід від неї. І навідворот: коли звернемо увагу на цю неспосібність до трівкої боротьби за віджиті девізи, яку виявила числення й добре узброєна армія сібірського чи південно-російського правительства, зложена головно з елєментів, живо і безпосередно заінтересованих в побіді над большевиками, то зрозуміємо, що тим менше можна викресати военне одушевлення, і то власне до боротьби проти совітської Росії, серед військ індустрійних західньо-европейських держав, зложених головно з елементів, які не то що не відчувають безпосереднього

інтересу в цій боротьбі, але, невпаки, стоять ідейно будь що будь близше до супонованого їм ворога, ніж до кол кермуючих офіціяльною політикою західньо-европейських держав.

Добавлю до того ще оден, додатковий момент, а власне: досвід з часу світової війни показав, шо аґітація від фронту до фронту і контакт фронтів річ доволі проста і випробована, самимиж большевиками доведена до степення релятивної завершености, — діло, яке звичайно, ще менше складне при безпосереднім зіткенню окупаційних чи пацифікаційних залог з населенням. Вже згляд на те, що протибольшевицький похід, не даючи математичної ґарантії успіху, може повертаючу домів армію перетворити в розсадник тої большевицької ідеї для викорінення якої ця армія висилалась в далеку даль, у себе дома ладен відрадити урядам західньоевропейських держав пускатися на це, більш чим рисковне, підпріємство. Анґлійський робітник менше зааґітований в дусі не то большевизму але просто соціялізму ніж робітник инших західних держав, але відмова анґлійських моряків брати приступом большевицький Кронштат буде для анґлійського уряду достаточним мементо.

При таких настроях і обставинах уряди західньо-европейських держав не можуть взяти активної участи в збройній протибольшевицькій акції і не візмуть її навіть, якби цього захотіли. Для прикладу — а приклад це зразковий — візмім знову цю саму Анґлію. Анґлійське робітництво, яке тільки останніми часами виступило з політичної резерви, правда, зразу як чинник величезної ваги, стоїть в своїй переважній більшости під антибольшевицьким впливом своїх провідників. Однак те саме робітництво, до якого голосу з достойним респектом прислуховується анґлійський уряд, виявило свою тверду волю не допустити до участи Анґлії у війні проти совітської Росії. Власне річ певна, що на дефінітивне покинненя інтервенційної політики Анґлії вплинуло в головній мірі рішуче домагання анґлійської робітничої партії, приступити до негайного заключення мира з совітською Росією. — На скільки немислима активна участь в протибольшевицькому поході таких держав як Франція або Італія, які наслідки мусілаб мати така участь або тільки саме рішення урядів тих держав в користь такої участи, цього не приходиться доказувати.

Правда, деякі вигляди моглаб мати інтервенційна ідея в Німеччині, колиб Антанта в заплату за готовість Німеччини піти війною на совітську республіку згодилася зняти з неї частину тягарів, вложених на неї версальським миром. Вкупі з виглядами на господарські користи з розгромленої і найрадше в царство переміненої совдепії, така уступка могла би злагодити протиінтервенційний настрій мас, власне тільки злагодити його на деякий час. Але й ця спекуляція це просто повітряний замок. Версальський мир, правда, ніяке noli me tangere. Скорше чи пізнійше покажеться потреба злагодити його невикональні умови вже хочби на те, щоби могли бути виконані всі инші. В обох анґльо-саксонських державах настрій до того слідний. Капіталістичний світ у власнім інтересі не може допустити до того, щоби велика, густо заселена, положена в центрі Европи німецька держава стала вогнищем соці-

яльних заворушень і експльозій. Купецький світ потребує спокою, передовсім в своїм найблизшім сусідстві. Однак час на серіозні уступки Німеччині ще не прийшов. Не прийшов ще час, коли буде можна зробити це за, чи хочби й проти засліпленої Франції. Потураючи з повного переконання думці таких концесій, сама Анґлія не має однак інтересу в тім. щоби тими концесіями вже сьогодні платити Німеччині за її протибольшевицький похід, яким вона зовсім не має причини одушевлятися. Інтервенція Німеччини в Росії для Анґлії власне не тільки що не пожадана, але просто небезпечна. Бо якіб не були вигляди на успіх такої інтервенції, то Анґлія стоялаб супроти неї перед такою простою альтернативою: або вдасться Німцям похід проти большевиків, а тоді Німеччина, з держави побідженої чотирилітними зусилями легким коштом стає автоматично державою побідоносною, стає паном сітуації на сході Европи і вкупі з підчиненою її тоді політично Росією стає грізним конкурентом анґлійських інтересів в Азії, і нема сили, яка могла би тоді спинити такий розвиток справ і ілюзоричним сталабися й бльокада, при помочі якої Анґлія виграла війну і держить і держатиме Німеччину на припоні. Або похід на большевиків Німцям не вдасться, а тоді не то що не досягнено первісної ціли, розгрому большевизму, але власне відкрито отвором ворота побідній большевицькій струї до Німеччини, а тоді й до цілого европейського континенту. — Ні одного ні другого Анґлія бажати собі не може.

Хитрість анґлійської політики увійшла в приповідку, але представник хитрого Альбіону не мусів кривити душею, коли виявив свій, власне на нашу думку тверезий, погляд про неможливість побити большевизм збруєю. Викорінювати ідеї трюками річ непоплатна. Коли большевицька ідея нежиттєспосібна, коли її побіда в Росії це тільки штучний твір, держаний при життю терроpом і власне військовою совітською орієнтацією, то й сама совітська система в Росії, це твір власне тільки переходовий, проминаючий, який тим швидше змарніє, чим швидше він зіткнеться на терені ривалізації з господарською і політичною системою країв західньої культури. Колиб це не наступило — на що не заноситься — що совітська ідея показалася сильнійшою, тоді — можна цього бути певним — власне Анґлія булаб тою державою, в якій пристосування до нових вимогів і форм життя відбулобся по дорозі найменшого тертя.

Е. СОКОВИЧ.

Економічні нариси.

I. Еволюція партій в Анґлії.

Економічне життя ще й досі не налагодилось. Не виявились цілком навіть ті шляхи, по котрих воно має пійти далі.

Колись Маркс хвалився, що ранійше як написать свій „Капітал“ йому прийшлось прочитати 10 тисяч книжок.

І його твір, як твір чисто книжний, породжений в величезних читальних залях британського музею — при першім же прикладі до дійсного життя

виявився нездібним. Кажуть, що російське робітництво некультурне, погано зорґанізоване. Але і в других країнах, як в Німеччині, Анґлії, робляться перегляди і зміни в деяких частинах партійних програм і невідомо ще, в яку це форму виллється далі.

Для того, щоб уявить, як піде далі економічне життя, економісту потрібно пильно придивлятись до зміни течій в самих політичних партіях. Дуже цікаві в сім відношенню зміни в ліберальній анґлійській партії і еволюція „Labour party“.

Ліберальна партія мала велике значіння не тільки в Анґлії, але в цілому світі. Ця партія та її мети, які вона собі ставила робили Анґлію найбільш свобідною країною. Її провідники, як Бріґ, Ґладстон, були приміром для всіх передових кол Европи як носителі національних і вольних бажань людности. Цілий рух, на чолі котрого стояли Ґарібальді, Мадзіні, Кошут, завше підтримувався тодішнім міністром закордонних справ ліберальної партії льордом Пальмерстоном.

Анґлійський лібералізм дав Анґлії:

1. Вільну торговлю.
2. Гом руль.
3. Дійсний антимілітаризм і паціфізм.

Коли почалась війна на чолі уряду було ліберальне міністерство. Річ природна, перш за все потрібно було щасливо закінчити війну і для того основні положення партії відійшли на задній плян. В кінці 1916. року ліберальне міністерство перетворилось в коаліційне, в котрім мали великий вплив нелібералъні члени. Цеж коаліційне міністерство перейшло і в часи миру, складаючись із коаліційних консерваторів і коаліційних ліберадів. Опозіцією цього уряду (окрім представників робітничої партії) була лише невелика ґрупа так званих незалежних ліберадів.

Кріза ліберальної партії почалась ще в 1904. році. Вже тоді Асквіт, Ґрей і Ґольдін заснували так звану ліберальну ліґу, котра мала імперіялістичні тенденції і навіть підтримувала військову політику проті Бурів. Лльойд-Джорж був тоді против війни з Бурами, але нічого не міг зробити. Коли Асквіт в 1905. році заснував ліберальний кабінет, то він продовжував політику своїх попередників, консерваторів. Велись таємні переговори з Франціею, парлямент не повідомлювано про багато річей, політика була необережна. Як почалась війна льорд Френч і Джеліко мали повну рацію скаржиться на недостачу гармат, амуніції, кораблів. Лльойд Джорж, коли вступив до міністерства, повів справи з надзвичайною енерґією. Йому, котрий за часи бурської війни був пацифістом, Анґлія мусить бути вдячною, що війна була доведена до щасливого кінця. Більшість ліберадів була задоволена його діяльністю. Однак його діяльність за часів парижської конференції, його непевна політика по підтриманню російських ґенералів, його бажання провести антидумплінґ біль — відкинули від нього кращих ліберадів. От тоді то Асквіт і хотів обєднати всіх ліберадів, але йому не повірили (провал Асквіта в 1918. році в Манчестері). Те, що акт антидумплінґ біль був відкинутий

парляментом показує, що між громадянством живуть найкращі думки лібералів. Як відомо, ще недавно в Пейслей Асквіт був вибраний до парляменту завдяки тому, що ліберали обєднались і що головним противником його був Бріґар, представник крайного лівого крила робітничої партії. Асквіт в своїй програмовій промові казав, що всякий ліберал мусить бути індівідуалістом і за для того націоналізація головних підприємств, а також ґільдійський соціялізм як і соціялізм державний не мусить мати підтримки з боку лібералів. По питанням налогів думки ліберальної партії завше відповідали широким колам громадянства. По торговій політиці як завше Асквіт прихильник вільної торговлі. Найбільш Асквіт затримався на закордонній політиці. Тут він рішуче висловився за переглядом версальського миру в пунктах, що торкаються територіяльних та господарських його сторін. Всеж таки взагалі програм Асквіта в порівнанню з ясним і виразним програмом представника робітничої партії, був досить роспливчатий і туманний. Його побіда на виборах залежала від того, що кандидат робітничої партії належав до дуже лівого крила робітничої партії.

В парляменті Асквіт безумовно буде проводирем лібералів і це знову може мати великий вплив на будучу економічну політику.

Ще більше змін і переживань має соціялістична партія. Вона розділяється на три течії. Дві головних мають багато виключно англійських рис. Найбільш стара, хоча і не головна, це правовірна соціялістична партія, що базується цілком на ученні Маркса. Прихильники її маються у всіх громадянських верствах. Вона вийшла зі заснованої в 1881. році соціяльдемократичної федерації і в своїх загальних ґрунтових рисах подібна до старих німецьких соціяльдемократичних партій. Її мета — соціялізація усіх шляхів, і головних промислових підприємств, котрі мусять керуватися демократично орґанізованою державою. Вони завше залишались вірними ученню про клясову боротьбу та думці, що революція потрібна, як предпосилка для збудування нового порядку, Але вони цілком ясно ніколи не висловлювались, як це мусить бути зроблено. Задля того політика її була завше хиткою і непостійною. То вона виступала з постепенним покращенням істнуючих умовин, то вона відкидала усі поліпшиння в цьому, позаяк таким чином відсовувалась необхідна революція. То вона бажала мати своїх представників в парляменті, то їй здавалось, що таке представництво не досягає мети. То вона співробітничала з другими соціялістичними ґрупами, котрі добиваються покращання життя, як на приклад те роблять виборні від ремеслених ґруп, то вона бачила в праці тих ґруп гальмування революції. Одночасно з цим з самого початку у неї було бажання зєднатися з всіма виборними цехових ґруп, котрі завше бажали загальну продукцію підчинити соціялістичній державі. Мас англійського робітництва вона до себе не притягнула незалежно від других причин ще й тому, що вона завсігди односторонно і сліпо йшла за революційним боком учення Маркся, ніколи не уявляючи, якими практичними методами старий порядок мусить бути перетворений у новий.

Ґрунтові думки Анґлійців не бачать можливости крок за кроком на підставі правовірного Марксізму перейти від нинішнього стану річей до нового.

Для Анґлійців будування більш потрібне ніж руйнування. Цьому бажанню анґлійської душі прийшла на зустріч друга течія соціялізму — що виявилась в так званому фабієвському суспільстві (1884. р.).

В заяві, котру підписує кожний, що вступає членом цієї орґанізації, між иньшим говориться: „суспільство бажає будувати такий новий стан річей, при котрім уся земля і промисловий капітал (в широкім значінню сього слова) мусять належати всьому громадянству. При знищенню приватної власности в країні теперішні господарі мусять, по справедливій оцінці дістати платню за свою власність. Таким чином уся промисловість, на підставах окремих вироблених суспільством законів, мусить працювати для загального добробуту. Так само і підрозділення продуктів виробництва, підлягає контролі усього громадянства". Фабіянське суспільство є член робітничої партії і міжнародних соціялістичних конґресів. Воно приймає участь при вироблюванні усіх законопроєктів, що торкаються промисловости та загального стану робітників. Її пряма праця така: 1. Поширення соціялізму в його прикладах до злободненних питань. 2. Розслідування і пояснення по питанням господарським, політичним. 3. Переведення ґрунтових соціяльних положенць в законодавства і перебудування адміністрації. 4. Оголошення наслідків їх учення в практичнім житті.

По поглядам Фабія людське суспільство — орґанічне тіло як в господарськім, так і політичнім відношенню. Цінности творяться не тільки господарським життям, але і культурністю людности. Наприклад, цінність сумежних земель з якимсь містом, як місто поширюється, значно підіймається. Але ця цінність буде розуміється ще більшою, коли це місто буде осередком культури, що до виховування або до керування. Кожний окремий індивідуум дістає вигоди із свого співробітництва. Його хист виробництва поширюється і підіймається, а завдяки цьому і цінність його праці. При цьому кількість цінности є не тільки наслідок його власної праці, але якась частина її є автоматичний приріст — від його незалежний — і цю частину свого зарібку (найомної платні розуміючи платню в широкому значінню) — він мусить віддати громадянству. На всі цінности, що утворюються людністю — людність перш усього має право; задля того фабіянці вимагають, щоб увесь приріст цінности (невироблений) був соціялізований. Так само і в політичнім відношенні людність уявляє з себе орґанізм, з своєю власною волею, котра має свое вираження в улаштованій сістемі управління парляментського представництва і в широко розвиненій сістемі місцевих орґанізацій. Фабіянці бажають збудувати цілком демократичну і децентралізовану державу, з можливо широким виборчим правом, що дасть можливість народові вибирати собі найкращих керовників. Розуміється ці політичні провідники, як в місцевих так і в центральних управах, мусять мати біля себе ріжних фаховців, котрі їм допомагали би в трудних спеціяльних питаннях. Позаяк фабіянці бажають приєднати усю людність до свого учення, то вони ніколи не проповідують клясової бо-

ротьби. Вони не бажають знищення парляменту і місцевих самоврядувань, але бажають їх реформувати в соціяльнім дусі. Задля того страйки і террор вони вважають не підходячими засобами для використання політичних мет. Фабіянське суспільство з початку було обєднанням анґлійської інтеліґенції. Тут були і письменики і поети і вчені. Всі приймали участь в праці і в розповсюджуванні сього вчення. Велика кількість членів парляменту і проводирі робітничого руху вийшли з рядів фабіянців. Не вважаючи на те, що вони більш схилялись до Міля ніж до Маркса, вони завжди обстоювали соціяльні ідеї з великим успіхом. Вони завше хотіли приспособити загальне соціяльне положення до особливостей анґлійських взаїмовідносин і таким чином збудувати з чисто анґлійськими формами соціялізацію. Завдяки обережному постепенному передвиженню вперед, з докладним вивченням усіх питань, завдяки тому, що вони завше готові були обговорювати справи як з робітниками так і з капіталістами, завдяки своїм персональним відношенням до активних політичних діячів — вони не тільки всюди збуджували цікавість до соціяльних питань, але їм удавалось змягчати протилежности і деякі шкоди капіталістичної системи господарства. Одним словом треба сказати, що все соціяльне законодавство останнього десятиліття було проникнуте фабіяновським духом і до війни форми соціялізму, утворені Фабієм, були пануючими в Анґлії. За часи війни в рядах фабіянської молоді почалась протилежна течія. Їм здавалось, що успіх, який достигнули і який можливо досягнути занадто повільний, особливо в головнім питанні соціялізації землі та приватного капіталу. Молодь шукала нових шляхів для рішучої зміни теперішнього стану і напрямок їх бажань виявився в сіндікалізмі, котрий прийшов з Франції. Треба однак сказати, що чистий сіндикалізм, котрий бажає знищити державу і всю владу передати у руки промислових комітетів не має багатьох прихильників за собою. Бо він являється дуже анархічним і руйнуючим.

В 1915. році являється бажання дати сіндікалізмові форму, відповідну анґлійським розумінням. Зявляється вісґник „New Age“ з рядом статей, в котрих вперше було сістематично викладене нове учення. Трохи пізнійше була заснована „National Guilds League“. Головні мотиви цього гільденсоціялізму слідуючі: перша умова до добробуту своєї людности це — свобода. Свобода від гніту, можливість виявляти своє власне бажання, можливість вибирати собі працю по своєму власному бажанню і доставати частину виручки від сього. Робітництво завше боролось, щоб мати демократичну констітуцію, щоби поліпшити умови свого життя. Та боротьба, що йде весь час, є наслідком хиб людської суспільности. Покращання матеріальних умов в деяких підприемствах розуміється не вирішить загальної проблеми в відношенні між робітництвом та капіталом. Завше роботодавці і робітники стоять ворожо один проти другого. Це не дає можливости підійти до дійсної свободи. Чи то приватне підприемство, чи державне, завше залишаються гострі протилежности, той же самий продаж чоловічої сили.

Не буде загального ґрунтового покращання поки людська праця буде підлягати законові попиту й подажі. Ґрунтовно положення зміниться тільки тоді, коли монополія капіталу замінитсься монополією праці. Це можливо досягнути з допомогою виборних від підприємств. Але треба, щоб вони собі уявили, що не зменьшення числа часів праці і не підвищення платні мусить бути їх метою, але знищення теперішньої сістеми платні і в обединанні з демократичною державою приняття на себе керуванням промисловости. Здається ці нові завдання теперішним виборним від підприємств не під силу, бо вони подібні тільки до старих цехових управ і не можуть взяти на себе ці нові трудні завдання. Для виконня цих нових завдань треба переробити теперішні виборні комітети від підприємств. Треба обєднати в одну одиницю, в одну державну ґільдію усіх працюючих в якімсь підприємстві. Усі робітники вчені й невчені, працюючі руками, працюючі головою, усі без виключення мусять обеднатись в одну ґільдію.

Така ґільдія буде цілком застрахована не тільки від штрейкбрехерів, але й буде мати монополію в цьому відділі промисловости. Вона дасть можливість кожному робітникові самовизначуватися. Накази і правила не будуть йти вже зверху, часи праці і умови її будуть встановлюваться робітниками через своїх виораних провідників. При таких умовах робітники не будуть рабами праці, а вільними і відповідальними учасниками промисловости. Рядом з цілком промисловими ґільдіями, річ природна, мусять бути так зв. цівільні ґільдії: шкільна ґільдія для виховування, санітарна ґільдія і т. д. Така загальна ґільдія буде посилати своїх представників на конґрес державних ґільдій — парлямент громадян, раз вони являються виробниками. Але кожен чоловік не тільки виробник але і споживач. Той, хто потрібує судить про річи инакше, як той хто виробляє. В добре зорґанізованих представництвах мусять орати участь і виробники і консументи — таким чином знов якби підійдемо до типу держав істнуючих. Але бажано булоб, щоб новий стрій відріжнявся від старого, бо він тільки по назві демократичний. Так само і в пляномірно збудованій новій соціялістичній державі — свобода окремих осіб буде виставлена на риск, бо соціялістична держава буде мати величезний шгат всесильної бюрократії. Ця небезпека може бути знищена тільки ґільдією — державою з його обмеженим правом власти; котра полягає в тому, щоб репрезентувати інтерес консументів.

Державний парлямент, як і в теперішній час, буде улаштовуватися по виборам, по ґеоґрафічним районам. Парлямент і конґрес ґільдії будуть дві однаково високі влади. Над обома буде особлива комісія, сформована з виборних від парляменту та конґресу ґільдії. Як трапляться якісь питання, по котрим парлямент та конґрес ґільдії не зможе прийти до згоди, то для остаточного рішення це питання переноситься в цю високу комісію — таким чином вона є щось в роді вищого суду. Держава, як вірний прикащик для громадянства, мусить мати в своім розпорядженні всі продукти виробництва. Ґільдії, як вірні прикащики суспільности, мусять завідувати річними налогами, котрі вони уплачують державі. Держава встановлює кілько і яких іменно

товарів і річей потрібно на рік. Ґільдії мусять бути відповідальними за доставку їх. Висоту гільдійних налогів та ціну товарів і річей встановлює та вища комісія, про котру вже була річ. Після цього кожна гільдія вже вільна в своїх прибутках і може їх по загальному бажанню розділяти між своїми членами. Перехід від теперішнього стану річей до гільдій має бути постепенний. За часи переходу ґільденсоціялісти не потрібують лякатися спільної праці з представниками капіталістичного строю. Переворот з допомогою сили не находить для себе багато прихильників. Кажуть, що як партія по стільки міцна, що може зробити переворот силою, то значить вона може досягнути тогож і не прибігаючи до сили. Якже вона не є настільки міцна, то й силою вона нічого не зробить. Таким чином питання перевороту зводиться до зеднання і орґанізації людности, котра бажає перевороту. Утворені державні ґільдії будуть постільки міцні, що зможуть знищити капіталістичний стрій без допомоги сили. Ось в самих загальних рисах малюнок анґлійського ґільдсоціялізму.

Він однаково віддалений від державного соціялізму, котрий однобоко репрезентує інтереси консументів, також і від сіндікалізму, котрий також однобоко боронить інтересів виробників, він (більденсоціялізм) швидко знайшов прихильників — особливо між молодими провіениками робітників. Всі до його звернулись тому, що він ставить вище ідеали добра особи і свободи і обороняє їх більш, ніж матеріяльні цінности (висока оплата труда та мале число часів праці). Вони гадають, що добровільна самостійна праця дасть більшу продукцію ніж підяремна при теперішньому капіталістичному строю. Не тільки у провідників, але і у робітників ґільденсоціялізм став дійсною силою.

Гасло сіндікалістів „гірні шахти для гірників“, „залізні дороги для залізничників“ — має відгук тільки в тупих непередбачаючих масах.

Замість сього тепер у всіх постановах робітників лунає: „горні копи для всіх під контролею робітників“, „залізні дороги для всіх під контролею залізничників“.

Ґільденсоціялізм зовсім ще нове учення. Під гнітом війни він не міг найти повного розвитку, але швидке поширення його ідей очевидне. У всякому разі він дав соціялістичним ідеям нові точки погляду, котрі безумовно принесуть величезні вигоди. Йому належить будуччина.

ПОДОРОЖНИЙ.

Враження і висновки з подорожі.

(З Київа до Відня.)

18. листопаду 1919. року я виїхав з Київа. Шлях мій лежав на Полтаву, Харків, Ростов н/д., Новоросійськ, Одесу, Варну, Софію, Білгород (Београд), Відень. Щоб проїхати цей шлях, прийшлось витратити майже три місяці — до Відня я приїхав 12, лютого 1920. року.

Як видко з напрямку мого шляху, мені прийшлось проїхати чимало країн, прийшлось проїхати ці країни при ріжних політичних ситуаціях, прийшлось бути свідком зміни цих ситуацій.

Хочу своїми враженнями поділитись з читачем.

З Київа я виїхав при денікінській владі, котра досить рішучо ще кричала, що відступлення добровольчої армії — цілком випадкове явище, необхідне для перегрупування військ, і що большевики здорово поплатяться за те, що посміли прогнати добровольців з Орла, Курська та Вороніжа, і що, з другого боку, „большевики второго сорта" (цеб то Українці) повинні забути про свої самостійницькі мрії, бо правительство добрармії не допустить ніякої самостійности України і взагалі не допустить ніякої України, хоч і не відмовляється, коли буде збудована єдина, велика, неділима Росія, говорити про автономію Малоросії.

Так казали київські правителі на чолі з ґенералом Драгоміровим.

Квиток залізничий 3/16. листопаду мені видали на Ворожбу, але 5/18. рано, коли я прибув на станцію, зясувалось, що їхати прийдеться на Полтаву, бо Ворожба небезпечна відносно большевиків.

На стації Київ уже помітно було, що і тут не все гаразд, що розвал добровольчої влади йде досить швидко. Між иншим, наш потяг, який мав відійти о 7 г. ранком, вирушив тільки о 3 г. пополудні...

Мені пощастило сісти в вагон державної установи, в якому вивозились з Київа до Ростова державні цінности і урядовці.

Читач може подумати, що цей вагон був, як не сальоном, то, принаймні, звичайним вагоном I. кл. Але в цім разі він помилився: вагон був III. кл., досить обшарпанний; замість шкла, в багатьох вікнах були дошки; в стінах чимало куль засіло; освітлення не було, але вагон отоплювався. Це був, здається, тільки один вагон з казеним отопленням на весь наш потяг. Решта вагонів були товарні. В деяких з цих вагонів пасажири на свій кошт поставили залізні грубки і на свій кошт топили їх. А хто цього не зробив, то мерз, бо на дворі був мороз коло 12° по Реомюру.

А мерзнути прийшлось немалий час, бо у Ростов ми приїхали лише через 8 днів.

Але ще питання: хто виграв — ті, що їхали в теплих вагонах, чи ті, що їхали в холодних?

Ті, що їхали в теплі, весь час воювали з вошами, і багато з них, коли приїхали до Ростова (а деякі то ще й по дорозі), захворіли на плямистий тиф, а ті, що їхали в холодних вагонах, менш клопоту мали з вошами, але попереступжувались і теж перехворіли.

У Ростові ми застали досить бадьорий настрій в урядових колах, і коли мені прийшлось ходити по справах до денікінських міністрів і натякати їм, що, може бути, незабаром більшовики візьмуть Київ, то деякі з цих міністрів тільки усьміхались, а деякі рішучо заявляли, що добровольці дуже швидко покажуть більшевикам таку „кузькіну мать", що вони, більшевики, не тілько Київа не захочуть брати, а будуть раді, коли їм пощастить утітки живими у нетра північних лісів.

Напротязі трьох тижнів майже що дня я мусів бувати то у одного, то у другого міністра з проханням від нашої установи, і чим далі, тим тон цих міністрів ставав не таким гострим в питанню про можливість взяття Київа більшевиками.

На решті, 19. грудня стало офіціяльно відомо, що Київ у руках більшевиків.

Після цього я у міністрів уже не був.

Підчас мого перебування у Ростові, крім розмов з денікінськими міністрами, мені доводилось розмовляти і з представниками влади „Всевеликаго Войска Донскаго".

Треба зазначити, що денікінці, знищуючи ідею не тільки самостійности, але навіть і федеративности України, побоялись зробити це з Всевеликим Доном.

Тому, що в Ростові керувало справами війська Донського, „Правительство Всевеликаго Войска Донскаго".

Щоб це правительство дивилось денікінцям „у зуби", цього не можна сказати, а навпаки — скрізь було таке враження, що Дон — цілком самостійна держава, коло якої чогось тулиться влада добрармії. І справді, Дон був самостійною державою, з власним президентом республіки — Отаманом, з власним парляментом — військовим кругом, з власним урядом і з власним державним банком, з власною грошевою емісією, з власною армією.

І цю свою самостійність Донці обстоювали надзвичайно рішуче. Для того, щоб знищити цю самосітйність, була організована особлива комісія з представників добровольчої влади

Дона, Кубані та Терека, яка мала офіціяльне завдання — виробити закон про порядок державного строю на півдні Росії.

Ця комісія, дещо таки виробила, але Денікін майже нічого не затвердив, а багато законопроектів повернув назад з таким приблизно написом:

„Такий закон був би доцільним при федеративнім устрою, а не при автономнім".

Як бачимо, і для „Всевеликаго Дона" готовилась така-ж автономія, якою користувалась Україна. Але досягнути цього Денікін не зміг, бо дуже вже рішучо насідали большевики. А донці носом чули бажання Денікіна і дуже ревниво оберігали свою самостійність. І коли, на приклад, 21. листопаду ст. стилю, був виданий військовою денікінською владою безглуздий наказ, щоб людність Ростова 22., 23. і 24. листопада зовсім не виходила на улицю, а сиділа по хатах, щоб можна було реквізувати верхню одіж, але донська влада, без відома котрої цей наказ був виданий, рішуче запротестувала і добилась відміни цього наказу уже 22. в вечері.

Весь час мого перебування в Ростові серед громадянства панував тривожний настрій, бо ні в кого не було певности, що добровольчий фронт буде триматись, а навіть навпаки, як громадянство, так і представники донського правительства, з якими мені приходилось мати розмову, майже певні були, що незабаром Ростов буде взятий большевиками.

Такої думки держались і ті урядовці денікінської влади, які, повтікавши з ріжних міст, занятих уже большевиками, в великому числі скупчились у Ростові і чекали вказівок, що їм робити далі.

Великий військовий круг, козацькнй парлямент, виявляв нервовість, часто відбував таємні засідання, на яких, між иншим, вислухував повідомлення головнокомандуючого донською армією Сідорина...

Газети, майже всі денікінсько вірнопідданческого напрямку і, безумовно всі, єдинонеділимческої платформи, вживали самих рішучих заходів, щоб запевнити громадянство, що добровольча армія — надійна сила і що, вона зараз не втікає перед большевиками, а тільки відступає для „перегрупировки".

Розуміється, газети зачіпали і денікінську політику відносно України і всі хвалили цю політику і возхваляли мудрість і великодушність Денікіна, котрий, не дивлячись на всі злочинства петлюрівців, обіцяв дати Малоросії (деякі газети навіть вживали слово „Україні") широку автономію.

Якраз перед самим моїм прибуттям у Ростов виник інцідент з кубанськими самостійниками, арештованими командуючим кавказькою армією ґенералом Врангелем.

Першою стадією цього інцідента було оголошення Вича та його товаришів, що перебувають закордоном, ворогами народу і перебуваючими поза законом; а другою стадією був арешт Калабухова, Макаренка і инших, в числі більше 10.

Калабухова негайно повісили, а решту держали за замком.

Кубанська Рада заметушилась і кинулась за підтримкою до донського і терського козацьких кругів. Ці відносились до справи досить холодно, хоч і вжили деяких заходів до врятування замкнених.

Наслідком цих заходів зявилась урочиста обіцянка ґенерала Врангеля, що замкненим не загрожує смертна кара (пізніще вони були присуджені до висилки за кордон).

А большевики все напирали і напирали, і Ростов все більш і більш переповнявся біженцями. Уже й міністри добровольчої армії не так бадьоро запевняли, що все гаразд. В Ростові утворилась така тіснота, що постійні мешканці закричали благим матом: їх помешкання безупинна реквізувались для біженців, біженці, оселившись в чумих помешканнях, зараз же майже всі слягли на тиф, заражали господарів помешкання, мерли і тягнули за собою і їх...

Смертність страшенно піднялась, на вулицях цілими днями тягнулись похоронні процесії, з церков майже не переставали чутись похоронні мотиви...

Паразитів скрізь розповсюдилось така маса, що люде, навіть заможні, в помешканнях котрих завше додержувалась чистота, ніяк не могли від них одбитись; вони повзали по блискучих паркетах, на білосніжних подушках, на шикарних дамських вбраннях...

Настрій громадянства все гіршав і гіршав, а влада все більш і більш лютувала, докоряючи громадянству його індіферентним відношенням до війська і цим індіферентизмом виправдуючи, між иншим, реквізицію одежі у населення і мануфактури в маґазинах.

Але настрій від цього не кращав і індіферентизм не зменьшувався, тим більш, що і реквізовану одіж і реквізовану мануфактуру людність весь час купувала цілком отверто на базарах у салдат і, більш секретно, у офіцирів.

Скрізь і всі стали голосно вже говорити, що при такому становищі нічого й думати, щоб фронт утримався, і разом з тим все голоснійше і сміливіше лунали голоси, що необхідно змінити орієнтацію і замість Антанти, орієнтуватись на Німців.

Розмови про зміну орієнтації я чув ще в вагоні, їдучи до Ростова, але ці розмови викликали надзвичайно вороже відношення військових і правих кол.

Тепер же про зміну орієнтації заговорили вже й ці кола, особливо, коли впав Харків.

Якраз після цього головнокомандуючим добровольчою армією, замість Май-Маєвського, був призначений Врангель, про якого всі говорили, що він відомий ґерманофіл, і що незабаром він заступить місце Денікіна і поверне орієнтацію в бік Німців,

Навіть офіцирство донської армії заговорило про зміну орієнтації і згадало бувшого донського Краснова і його альянс з Німцями.

Ґазети теж заговорили на цю тему, спершу лише в тоні інформації, що така течія є, а потім і у вступних статтях, обгоморюючи, оскільки можлива зміна орієнтації і загрожуючи Антанті цею зміною, коли вона не допоможе доброволчій армії живою силою.

Нарешті, очевидно, по камертону з гори, ґазети заговорили, що нічого й думати про зміну орієнтації, бо Ґерманія, перебуває в такому стані, що нічим реальним допомогти не зможе.

Дорожнеча в Ростові все збільшувалась і збільшувалась і населення все більш і більш обурювалось проти добровольчої армії, і, хто мав змогу, утікав в Ростову.

З другого боку, до Ростова прибувало все більш і більш біженців, приватних осіб і урядовців, бо большевики стали досить швидко посовуватись на південь.

В цих умовинах відбувся в Ростові 23. до 26. листопада ст. ст. зїзд представників кооперації „півдня Росії“, скликаний тимчасовим комітетом кооперації півдня Росії, на чолі якого стояв відомий А. М. Нікітін, бувший міністр пошти і телеґрафів в останньому кабінеті Керенського.

Зїзд цей мав характер більш політичний. ніж кооперативний і, між иншим, обговорював питання про відношення кооперації до денікінської влади і новий проект земельного закону.

Що торкається питання про відношення кооперації до влади, яке було поставлено так, що кооперація мусить сказати, чи вона підтримує владу Деникіна, чи не підтримує, то кооператори надзвичайно дружно відповіли докладчикові, (А. М. Нікітіну) що російська і українська кооперація завше стояла на ґрунті аполітичности, в політичні питання не вмішувалась, і що зараз нема ніяких підстав для змінення цеї лінії поведінки.

Крім того, користуючись наголою, кооператори так освітлили владу Денікіна, що, якби він чув, то не раз чухнув би. Між иншим, предстанник Кубані сказав, що якби він відважився голосувати за підтримку Денікіна, то з першої кубанської станиці, в яку він попаде після зїзду, його без голови, витурять у перший же день.

З приводу земельного законопроекгу зїзд довго балакав, доказуючи, що цей законопроект — не те, чого потрібує населення і виніс резолюцію, в якій зазначив бажаний напрямок земельної реформи.

Цей самий законопроект обговорювався ріжними громадянськими орґанізаціями Ростова і правими і лівими, і всіми осуджувався, причім праві були незадоволені тим, що законопроект вводить принціп примусового відібрання землі, хоч і за плату, хоч і Бог знає коли, а ліві, ті ліві, які могли показуватись на світ, прямо заявили, що, коли до цього часу населення можна було закликати до підтримки влади добровольчої армії, то тепер, після оголошення земельного законопроекту, нічого й думати про це.

6./19. грудня я виїхав до Новоросійська.

Новоросійськ вже був переповнений втікачами, але тут ще панував настрій, що большевики, принаймні до весни, сюди не дійдуть.

Життя тут пульсовало не так швидко і оптімісти навіть казали, що в Новоросійську і взагалі Черноморщині можна на будуччину дивитись через рожеві окуляри, бо з економічного боку тут справа стоїть значно краще, ніж дебто то не було в Росії.

8./21. грудня я сів на пароплав і подався на Одесу.

По дорозі заїжджав у Керч, Теодозію, Ялту, Севастополь.

У перших трьох містах життя йшло так, неначе все те, що діється на фронті, зовсім не торкається цих міст. Особливо це помітно було в Керчі, котра ще ніколи не бачила у себе большевиків.

В Севастополі був настрій уже трівожний, бо ґазети сповіщали, що з Ростова у Сімферополь і Севастополь виїхали квартіріери, щоб реквізувати помешкання для потреб добровольчої влади.

До Одеси я прибув 15./28. грудня, якраз підчас найжвавіщого утікання добровольчої армії з київського фронту.

У Одесі вже панував тиф, паразіти як писали фейлетонисти, добірались уже до Робіна і Фанконі (видатні ресторани), влада метушилась, видавала грізні ціркуляри і накази; ввечері, а то навіть і серед білого дня, людей на вулицях грабували до сорочки, арешти під всякими соусами йшли направо і на ліво, — все свідчило про те, що незабаром прийдуть большевики.

На різдвяні свята було враження, що становище добровольчої армії покращало. На перший день свят митрополіт Платон, в міській думі, на урочистім зібранню ґласних і представників влади, в промові рішуче закликав громадянство стати дружно коло ґенерала Шілінґа і дати опір большевикам.

Ґенерал Шілінґ, главноначальствующий одеського району, після цеї промови зараз же заявив, що він свої обовязки виконає і буде, як справжній салдат, до останньої каплі крові боротись як з бандами на фронті, так і з зрадниками в місті, і оком не моргне, коли йому прийдеться хоч би й 1000 цих зрадників послати на той світ.

Дума гучними оплесками вітала обидві промови і постановила зараз же з'орґанізувати „сьвящений отряд".

Дехто з олеситів після цього вирішив, що не бачити Одеси большевикам дехто подбав про те, щоб мати можливість ночувати не в своїй кватирі (на випадок ночних візітів влади), а дехто флегматично пробуркотів.

— „Вже бачили й чули таке".

Головним показчиком настрою був пашпортний відділ градоначальства, де і в день і в вечері йшла надзвичайно інтенсивна робота по видачі закордоних пашпортів.

Урядовці градоначальства, а також і поліція, заробляли величезні гроші, друкарні не встигали виготовляти пашпортних книжок (замість книжок, виготовляли бланки пашпортів на пів аркушах).

Консульства закордонних держав теж працювали досить інтенсивно і заробляли гроші на візіровці пашпортів, причім деякі консульства, як от італійське. вимагали брати їх візу навіть тоді, коли людина не збіралась їхати ні в Італію, ні через Італію, а тільки — на італійському пароплаві. Ця віза коштувала 20 французьких франків, себто, по курсу, коло 1600 карбованців. Але перше, ніж добувати візи закордонних держав, необхідно було мати візу добровольчої контрозвідки, яка коштували найменше 3000 карбованців.

Після свят у порт зайшло скілька пароплавів, які в своїх одеських аґентурах викинули аншлаґи що квитки вже продані.

Хто вмів добре читати, тай читав ці аншлаґи так: Хто хоче купити квиток, той повинен зайти до к а с і р а і добре йому заплатити.

І я вжив відповідних заходів і добув собі квитка до Варни, бо иншим шляхом, до Царгорода, вже не пускали.

По дорозі до Варни, зупинившись в Констанції, ми пробували проїхати в Румунію, але румунська поліція рішучо заявила, що Росіян не пускає до Румунії. На заяву, що ми не Росіяне, а Українці, нам відповіли, що це все одно.

У Варні нас з пароплава повели до карантину, де продержали двое суток.

Померзши днів 5 у Варні, ми військовим потягом поїхали до Софії. Військовим потягом прийшлось їхати через те, що в Болгарії страйк залізничників і звичайні потяги не ходять.

Розговорившись з Болгарами, як у Варні, так і й потязі, ми зясували, що політичне становище в Болгарії не зовсім спокійне.

Трівожать спокій комуністи, які досить вперто ведуть боротьбу за свої ідеали і набувають все більш прихильників серед робітників і взагалі міського пролетаріяту.

Але селяне ставляться до комуністів дуже ворожо, і парлямент, який на 70% складається з партії селян, веде з комуністами вперту боротьбу.

Правительство Стамбулінського, яке опірається на більшість парляменту, вживає самих рішучих заходів у боротьбі з комуністами і поле бійки поки що остається за правительством.

Між иншим, страйкарів-залізничників, які не стали на роботу по вимозі правительства, останне мобілізувало і посадило в військові казарми. А позаяк це позбавило залізниці техничного персоналу, то правительство знеслось з Чехами і виписало від них скілька сот відповідних техніків, з приїздом яких до Болгарії має початись залізничий рух,

Два депутати селяне, що їхали зі мною в потязі, розказували про це з захопленням і запевняли, що вони, селяне, вживуть всіх зоходів, щоб знищити комунізм.

Коли я зробив вказівку, що зараз, як видно з ґазет, при виборах до общинних правлінь в значій кількости приходять комуністи і що в Варні, наприклад, вони одержали більш 50% голосів, то вони, депутати, загадково усміхнулись і один з них, трохи помовчавши, сказав:

Як не дамо хліба, то швидко забудуть про свій комунізм...

У Софії ми дізнались, що, коли залізничники оголосили страйк, то правительство, не надіючись на міську поліцію, викликало до Софії поліцію з сіл, і поліціянти-селяне скілька день з грізним виглядом похожали по Софії, забезпечуючи громадянство від всяких ексцесів з боку комуністів.

Починаючи з Варни, скрізь зустрічаємо французьких салдатів і офіцирів, котрі, користуючись правами переможців, тикають свого носа у всяку справу. З боку непомітно, щоб дратувало Болгар, але, коли заведеш з Болгарами інтімну розмову, то зараз же виявляється що Французи — вороги і що сімпатії до Німців тільки заховані, але не знищені.

Зараз же по прибуттю на територію Болгарії ми оголосили себе Українцями і завше рішучо протетсували проти найменування нас Росіянами.

Болгари усміхались, казали, що то все одно, але надалі вже не забували, що ми Українці.

Правительство Стамбулінського з зовнішнього боку цілком антантофільске, але мені здаєтьея, що воно свою антантофільність проявляє в більшости через те, що инакше поводитись зовсім неможливо.

Пробувши днів пять у Софії, ми вирушили шляхом до Сербії, Болгарський потяг довіз нас до Царіброда, який по постанові найвищої ради, повинен перейти від Болгарії до Сербії.

Тут майже цілу добу нам прийшлось чекати сербського потяга. Царіброд — невелике місто, з болгарським населенням, і Болгари тяжко ображені тим, що це місто переходить до Сербів. На стації ще болгарський персонал, але вона вже підготовлена до здачі Сербам: побиті вікна, порозвалювані печі, ні одного стільця чи стола, ні одної лямпи і, розуміється, ніякого буфета...

Серби зробили на мене враження не таких добродушних людей, як Болгари, але — досить ділових.

На всьому шляху від болгарського кордону до Білграда видко сліди війни: поруйновані стаційні будинки, місцями ще розвернуте полотно дороги, зірвані стрілки. Але разом з тим

видні й наслідки надзвичайної енергії по відбудуванню руїн, і майже на кожній стації видко або закінчені нові будинки, або відремонтовані старі, або початі будування,

В Сербії хвалитись, що ми Українці, не було рації, бо тут до України ставляться як до німецької видумки, а знають тільки одну Росію.

До Росіян тут ставляться надзвичайно прихильно, даром возять їх по залізницях, міняють по твердому курсу російські гроші, даром годують в „Руському домі".

Правду кажучи, панове Росіяне зловживають цею прихильністю і, не кажучи вже про те, що по залізницях безплатно їдуть такі люде, які можуть платити дуже добре, багато з Росіян просто спекулюють на розміні російської валюти по твердому курсу, скуповуючи цю валюту на біржі за безцінь і міняючи її по 800 дінарів за 1000 рублів.

Політична орієнтація тут щиро антантська.

Комуністи тут теж не дрімають і вперто скрізь проповідують свої лозунги,

Поліцейського переслідування цеї аґітації не ведеться і ви можете денебудь у людному місці почути вигуки: Хай живуть Ленін і Троцький!

Коли нам прийшлось говорити на політичні теми з громадськими діячами, то останні, хоч і старались запевнити нас, що для поширення комунізму в Сербії зовсім нема підстав, але видко було, що в свої запевнення і вони не дуже вірять, бо запевняючи нас, разом висловлювали жаль, що в Сербії нема такої людини, як Стамбулінський, щоб так зуміла зорґанізувати селян, котрі є дійсна протибольшевицька сила.

Я кажу Сербія, а треба булоб казати Югославія, бо зараз, як держава, істнує Югославія, в склад якої входить Сербія, Хорватія, Славонія, Чорногорія, Македонія, Боснія, Герцеґовина й частина Банату.

Але ми переконались, що держава державою, а справа справою, і що на ст, Марібор, у Славонії, зовсім не беруть сербських дінарів, а вимагають славонських корон, цеб то корон бувшої австрійської держави, заштемпльованих у Славонії.

Від Білграда нас повезли вже в вагоні з отопленням, тільки без світла, а від Марібора почали світити, але перестали топити,

Перед австійськими кордоном вже почувалось, що ми їдемо до голодного краю, бо кожний поспішавсь запастн що небудь з їжи . . .

ДР. Ї. РІЗНИКІВ.

Санітарне положення України.

Наслідки мирової війни виявились згубними майже для всіх втягнених у неї країн, а для України особливо.

Зруйнована господарче, економічно і переживаючи тяжкі, несприяючі для себе політичні хвилі, Україна опинилась у дуже скрутних санітарних умовинах.

Ще з самого початку війни через територію України переходять російські війська, направляючі на південно-західні фронти.

Пересування цих військ через міста, містечка і села, як і завжди це буває, перепроваджується значно підвищеним захоруванням населення. Особливо різко кидається в очі високий відсоток захорувань нашкірнпми і венеричними хворобами (Scabis Faviro, Furunculsis, Gonorrhea Ulcus molle, Syphilis), а за ними вже тягнутся тифи і другі хвороби контаґіозного характеру.

По мірі розвитку військових подій Україна потім пережила так зване „біженство". Це уродливе явище минулої війни принесло Україні стільки лиха, що його й не описати. І тут же знов таки на першім пляні стоять грізні епідемичні ріжні захорования, котрі весь час були неодмінними й обовязковими спровадниками всіх біженецьких хвиль.

І дійсно, як же було і не розповсюджуватись епідеміям тифів і инших хвороб при тих умовинах, при яких відбувалось пересування і дезорґанізована евакуація мас українського населення. Досить пригадати, що населення кількох сіл і містечек несподівано виганялось із своїх насижених місць і часто на протязі кількох годин живосилом усаджувалось до брудних, холодних товарних вагонів, а в більшости гнались ці люди прямо пішки за десатки сотень

верст — без усякого зарані заготовленого пляну, без определеної цілі, в найстрашніших продовольчих умовинах і без усякої медично-санітарної та лікарської допомоги.

Ясно, що при таких умовах на сцену появлялись неодмінно епідемії тифів, дезінтерії і инших хвороб, які уносили в могилу величезну кількість ні в чім неповинних жертв, переганяли одна другу і все ширились, росли-виростали до найбільших розмірів.

Боротьба з цими епідеміями на місцях була неможлива, бо громадські орґанізації були дуже стиснені „дѣйствіями военних властей“, а медико-санітарні установи евакуованих областей гинули, бо опинювались у сфері військових подій.

Згодом більшу частину України обхоплють великі бойовища війни і війська, разом з утікачами, і вже дезорґанізовано пересувались по Україні з одного місця на друге. Всі ті явища, як указує статистика, тягли за собою все більші зграї ріжних хвороб. Центральні орґани і земський апарат як могли боролися з цим злом, і коли епідемії, хоч аби як стримувались, то це пояснюється тим, що земський апарат якось функціонував, а головне що запаси медичних і дезінфекційних річей ще не були до решти використані.

Почалась українська революція, за нею горожанська війна, і цей перебіг часу, кінець 1918. і початок 1919. років, відбився прямо загрожуючи на санітарно-гігієничнім боці України

Дуже слаба земська сіть медико-санітарних установ у силу умовин політичного життя країни розриває з центром свій звязок і віддається своїм власним силам, без набуття матеріяльних забезпечень і медикаментів, без живого сполучення і підмоги із вні, швидко приходить майже до катастрофічного стану.

Найріжнородніші епідемії хвороб поширювались усе більше, а боротьба з ними за відсутністю планомірного організовання сил і правильно функціонуючих медико-санітарних установ робиться неможливою.

Усі спроби орґанізувати боротьбу з епідеміями зводяться до нікудишніх виглядів примітивної самопомочі. З решток медикаментів не осталось нічого. Дістати їх хоч би за найвищу ціну нема де. Україну залишено на предоставлення самій собі.

І тому не дивно, що епідемія сипного тифу, загніздившись із літа 1919. року в Київі, і наробивши там силу жертв, — пішла найчорнішим косарем по всій Україні...

З кінцем 1919. року половина українського населення заражено тифом. На кожній стації і скрізь в инших місцях десятками валялись трупи. Прибиралось їх раз або два рази на тиждень. Медикаментів нігде і ні від кого, ні за яку ціну. Населення в розпуці, в обіймах жаху, в осуді до поголовного вимирання...

Вимирало й вимирає!

І все це діялось і діється на очах Европи, цієї самої цівілізованої Европи, яка навіть кріваву пожежу війни умудрилась запалити во імя гуманих загально-людських ідей...

Коли взяти на увагу ґеографічне положення України, то кожному стане дуже ясно якими жахливими наслідками для деяких частин Европи загрожує дальший развиток епідемії на Україні.

Немає сумніву, що вони перекинуться на території сусідніх до України держав і можуть обхопити коли не всю Европу, то неминуче більшу її частину.

Здавалось би, що таке просте розуміння можливого положення річей з елементарного особистою чуття і загально-громадської самоохорони повинні були подиктувати европейським, а особливо межуючим з Україною державам і відповідний образ політики в зачепленім питанню.

Але в дійсности, ми були і продовжуємо бути нерівнодушними свідками зовсім протилежних відносин „гуманної“ Европи до неповинно вимираючого населення України.

Так називаюча „богиня“ Антанта, засліплена своєю системою блькади, не тільки що не обізвалась і словом на розпучливі крики о помочі українського народа, а навпаки — вона скрізь і всюди вживала свого „человѣколюбія“, щоб не смів ніхто бодай хоч нишком допомогти Україні.

Кожному громадському діячеві України, тут, за кордоном, добре відомі всі ті приниження, котрі їм приходиться переживати при зносинах, по якихсь загально-громадських питаннях, з урядовими представниками Антанти.

Всі спроби заінтересованих українських установ прийти на поміч Україні шляхом закупки медикаментів, перевязочних і дезинфекційних річей, орґанізованих таких відправок на Україну — розбивались о скелю жорстокости та грізного, маґічного всепоражаючого слова „Бльокада“... І кожний цей окрик „справедливости“ уносив у могили все нові й нові жертви українського населення.

Що торкається Румунії і Польщі, так тісно межуючих з Україною, то вони являються найбільш заінтересованими в санітарнім устрою останьої, і здавалосьби, що ці держави коли вже не ради гуманоти людства, то хочби ради самих себе, повинні булиб кинути тимчасові політичні ускладнення і непорозуміння до України і прийти на допомогу, хай уже не Україні, а тільки тій її непосильній боротьбі проти тих епідемічних ворогів, що загрожують і Румунії і Польщі і всій Европі.

Та ні, нічого подібного!...

Польща не дозволяє навіть громадським українським установам перевозити на Україну навіть найнеобхідниших медичних дезінфекційних річей. Конфіскує й забірає від приватних осіб і курєрів навіть ту нікчемну кількість з тих річей, які є необхідними для їх особистих потреб. В найдовших рядах випадків польські власти закривали на окупованих ними місцях шпиталі і вивозили їх з усім інвентарем і персоналом задля примусової бездіяльности до Польщі.

Румунія, коли й не в усім, то всеж у більшости повторює і по свойому модулює поводження Польщі, в відносинах санітарної допомоги Україні.

Наслідки їх поводжень маємо на очі...

Санітарна „благополучность“ самої Польщі і особливо „визволеної“ нею Галичини нам добре відома із ґазетних донесень, зі звітів ріжних місій і з оповідань багатьох людей з місць, які все тільки трівожно доносять Европі о насуваючійся на неї небезпеці.

Виходить що ми вийшли не останніми пророками, коли своєчасно підняли свій голос на весь мир і гукали о помочі Україні. Але голос наш був „гласом вопіющим в пустині“. Бо навіть найелементарніші почування гуманности і чоловіколюбія, даже найнеобхідніші чуття самоохорони — все це в якомусь болючім психозі було принесно в жертву Мамону війни.

Але поки ще не зовсім пізно, ми, для котрих переспективи сучасного і майбутнього не застелені крівавим туманом завойовництва, — ще раз підносимо свій дужий голос в оборону чоловіка, в оборону невинно загибаючої безпомічної жертви і жадаємо найскоршої санітарної медицинської допомоги. Бо час не стоїть! Епідемії ширяться все дальше й дальше. В своїм грізнім побідоноснім поході епідемії обхоплюють найширші території, все винищуючи на своїх шляхах усі ті смішні для них перепони і відмежування, котрі ділять людей на наших і „ваших“.

А. Л.

Значіння і сучасний стан транспорту на Україні.

Уряд молодої Української Народньої Республіки вважає транспортову справу одною з тих першорядних державних справ, які мусять бути принціпово вирішені і практично налагоджені в найпершу чергу. Позачергова негайність в полагодженню транспорту і зруйнованої власної промисловости примушує Уряд Української Народньої Республіки звернути увагу на забезпечення собі технічної допомоги в цій справі з боку доброзичливих держав світу, які вийшли з світової війни з більш-менш міцною промисловістю, продукція котрої покриває місцеві потреби і крім того задовольняти в найближчий термін закордонні замовлення. Потреби України в справах поліпшення транспорту уявляються в наступному вигляді, а саме:

1. Відновлення і відбудування зруйнованих досить значно залізниць з їх штучними спорудженнями, рухомим складом і направними майстернями.

2. Будівля нових залізниць маґістрального і місцевого значіння, а також закінчення будівлі зачатих перед війною і незакінчених двох значних маґістральних залізниць; Харків — Херсон і Гришино—Рівне.

3. Відбудування і відновлення камяних, брукованих шляхів і будівля нових брукованих шляхів як маґістральних, так і місцевих.

4. Поліпшення і розвиток наплавної здібности водяних шляхів з їх штучними спорудженнями, приплавними пунктами (портами, пристанками і т. и.) і рухомим складом, а також

одночасно скористування величезного запасу рухаючої сили водяного спаду, для промислових потреб і меліорація води і землі, для сельсько-господарської культури.

Отже маючи на увазі коротко зазначений в цих чотирох точках загальний проґрам що до транспортових справ, Уряд Національної Республіки вважає своєчасним і користним подати до відома закордонної суспільности деякі загальні, короткі відомости, дотичні сучасного стану транспорту та минулої його діяльности на Україні.

Шляхи України складаються, крім місцевих ґрунтових доріг із природних водяних шляхів внутрішних і зовнішних, а також із сухоземних, брукованих і залізничих доріг.

Показне місце серед внутрішних водяних шляхів займає басейн ріки Дніпра, котрий звязує собою Чорне Море з південно-західньою межою Великоросії, Білорущини і східньою межою Польщі. Друге, після дніпровського басейна, місце займає східня частина дністровського басейну, яка звязує собою при допомозі дунайського басейна Чорне Море з Галичиною.

Загальна довжина внутрішних водяних шляхів, на котрих провадиться плавба і сплавляння, досягає 17.680 верст, що має 65% загального їх протягу (26.792 верстов). Пароплавний рух провадиться на протязі 5150 верст, Задля зовнішньої плавби служить Чорне Море з Азовським басейном, обминаючи південну побережню смугу України.

Загальний протяг брукованих і небрукованих ґрунтових доріг на Україні простягається до 76.650 верст, із котрих шосе 2325 верст, що дає 3·5% і поліпшених бурком 1555 верст, що дає 2% від загального їх протягу.

Як внутрішні водяні, так і бруковані шляхи до їх ґеоґрафічного становища, а також дотеперішньому і сучасному стану і розвитку відоґравали на Україні другорядну ролю. Головне значіння шляхів на Україні в торговельно-промисловому, а також і міжнародньому відношенню належить залізницям. Залізнична сіть України складається переважно з широкої колії типа російських залізниць і лише незначна частина її складається з вузької колії.

Загальний протяг залізничої сіти на території України, рахуючи від бувшої австро-руської межі Ковеля, Брестя з заходу, від Гомеля і Клинців (біля Брянська) з півночі і по колії на південь від Курська і до Ростова зі Сходу, складається з 15.954 верст, з яких 15.253 версти широкої колії, що дає 95% і 701 версти вузької колії, що дає 5% загального протягу, в який перелік не входять галузі місцевого значіння.

Значіння шляхів оцінюється економічним характером того району, який вони обслуговують. По економічно-статистичним данним за останній період до вибуху світової війни загальний малюнок економічного становища України мав такий вигляд:

Головніші галузі народнього господарства на Україні складають:

1. Сільське госполарство, яке розділюється в свою чергу на: а) хліборобство, б) худобництво, в) виноградство, г) городництво, д) садівництво, е) риболовство, ж) бжільництво, з) ґуральництво, і) виноварство.
2. Лісництво і звязана з ним фахова промисловість.
3. Гірнича промисловість, котра розділяється на добутки а) мінерального палива, б) соли, в) руди, г) каміня вапняка.
4. Металюрґічна промисловість: чавун, залізо, криця (сталь).
5. Фабрично-заводська промисловість (цукор, металеві вибори, шкло, цемент, машини, хемічні вироби і т. и.

Нижче зазначена таблиця наочно малює стан розвитку деяких видатних галузів народнього господарства України в останній період до військового часу (за рік 1913).

Таблиця I.

Назва галузі	Загальний збір, вибір, добуток або готівка	Місцевий спожиток	Вільна решта для вивозу
	в тисячах		
Збіжжа і инші продукти	1,352.923 пудів	526.183 пудів	826.740 пудів
Фураж	139.292 „	139.292 „	—
Худобництво	18.886 штук	16.974 штук	1.912 штук
Виноградство	2.830 пудів	2.830 пудів	—
Лісництво	1.025 дес.	Розроблюється лісних матеріялів на суму 45,282.000 карбованців (рублів)	
Виноварство	1.980 ведер	1.980 ведер	—
Мінеральне паливо	1,018.688 пудів	772.547 пудів	246.141 пудів
Сіль	80.570 „	32.228 „	48.342 „
Марганцева і залізна руда	402.000 „	353.832 „	48.168 „
Залізо, сталь, чавун (металюрґія)	224.176 „	85.671 „	138.505 „

Розглядаючи данні про вивіз головніших продуктів, як добуваючої так і обробляючо-промисловости, доводиться сказати, що зовнішня торговля України займає в народньому господарстві значне місце. Вертаючись до тогож військового періоду, ми по тимже статистично-економічним данним бачимо, що зовнішня торговля України виносила низче зазначену грошеву цінність (сюди не ввійшли митниці по кримському побережжу повністю за неможливістю виділити товарообміну України):

Таблиця II. (1913. рік)

Назва митниці:	Вивіз	Привіз	Загальний зворот
	карбованці (рублі)		
Радзівіловська митниця	5,591.000	3,310.000	8,901.000
Волочиська рогатка	2,810.000	19.000	2,829.000
Волочиська митниця	12,196.000	8,732.000	20,927.000
Гусятинський митницний пункт	2,651.000	81.000	2,732.000
Новоселецька митниця	3,184.000	827.000	4,011.000
Новоселецька рогатка	3,222.000	217.000	3,439.000
Одеська митниця	84,881.000	54,310,000	139,191.000
Миколаївська митниця	70,249.000	153.000	70.402.000
Херсонська рогатка	22,094.000	3.000	22,097.000
Джариманська рогатка	1,886.000	—	1,886.000
Харловська рогатка	3,013.000	—	3,013.000
Евпаторійська митниця	6,271.000	41.000	6,312.000
Севастопольська митниця . . .	587.000	828.000	1,415.000
Федосійська митниля	16,869.000	15.000	16,884.000
Керченська митниця	607.000	121.000	728.000

В приведених даних входять привіз і вивіз як власне України, так і останих частин бувшої Росії, правда складаючих взагалі значно меншу величінь. Зато сюди цілком не ввійшли привіз і вивіз по новій тепер україноруській межі. Однак припущені дані мають можливість гадати, що зовнішня торговля України рівнялась приблизно біля 40% від загальної зовнішньої торговлі бувшої російської імперії. Приймаючи на увагу, що по вище зазначеним даним зовнішня торговля бувшої Росії досягла по вивозу 1.045,972.000 карбованців (рублів), по ввозу в 769,441.000 карбованців і загальному звороту в 1.815,412.000 карбованців. будемо мати такі приблизні дані по зовнішній торговлі України: по вивозу біля 418,388.000 карбованців, по ввозу 307,776.000 карбованців і загальному звороту 726,163.000 карбованців.

Таким чином приведені вище цифри окреслюють стан народнього господарства України і вказують нам на те, що транспортові засоби на Україні в зазначених вище умовинах являються одним з найголовніших факторів, маючих і повинних мати величезний вплив на дальший розвиток цього господарства.

Тут треба зазначити, що за довгий попередний час, по деяким причинам історичного і політично-економічного змісту, сільсько-госпоарча культура і промисловість України далеко ще не досягли тої височини, яка цілком являється для них можливою, як по умовам міцного розвитку народньої творчої праці, так і по кількости запасу матеріяльних багацтв в землях Української Народньої Республіки. Власний народний уряд самостійної України має забезпечити їй загальну народню освіту і такі політично-економічні умови, які цілком будуть відповідати найбільш широкому програму в справі розвитку народнього господарства у всіх його галузях і культурного поступу в народньому побуті

Ми вже раніш зазначили, що найбільше культурне і торговельно промислове значіння на Україні мали до тепер виключно залізні шляхи. Щож торкається шляхів водяних та брукованих, то завдяки недбалому до них відношенню з боку бувшого російського уряду, вони не мали належного розвитку і не уявляли собою примітного діяльного, технічно-транспортового апарату. Шляхи водяні та бруковані ще чекають тої державно-господарчої руки, яка дасть їм належний, культурно-технічний розвиток і скористує їх для потреб народнього господарства.

Переходячи до характеристики сітки залізниць на Україні, доводиться сказати декілька слів про початок будівлі та про скорість їх розвитку. Вік залізниць України не дуже великий. Будовання їх на Україні почалось з 1865 року, цебто згодом 40 літ після відкриття вперше рейсової сіті. Перша залізниця протягом 400 верст була прокладена в хлібному районі між Одесою—Бірзулою—Балтою—Голтою. Згодом декілька років почалось будівництво в гірничному районі, відтак розвиток пішов більш швидким темпом: звязувались найбільші центри культурні і продуктивно споживчі, а також митні пункти по сухоземній межі і порти. У відношенню обслуговування залізницями Україна займає між західно-европейськими державами та бувшою російською державою осередне місце, що убачається з нижчезазначеної таблиці:

Таблиця III.

Назва держав	Експльоатаційна довжина залізниць відкритих для загального користування в кільометрах—припадає	
	на 100 кв. км.	на 10 тисяч мешканців
Україна	5·8	6·7
Бувша Росія	0·9	3·4
Франція	9·1	12·4
Анґлія	11·9	8·2
Германія	11·2	9·4

Нижчезазначені данні дають коротку характеристику стану залізниць України в технічному відношенню:

Таблиця IV.

Загальний протяг залізниць	В тім числі						Засоби обслугу руху		
	Протяг залізниць двойної колії	Протяг залізниць вузької колії	Приватного користування		Найбільший підйом (проф.)	Найменший радіус закруглень	Блокіровка	Жезлова система	Телеґраф
	в верствах				саженях		В відсотках до загального протягу		
15954	3481	701	1056		0·016	280	14	64	22

В відношенню характеристики умов продовжного профіля і пляна колії залізниць України дає наочну картину низчезазначена таблиця:

Таблиця V.

Розподіл довжини колії в умовинах профіля (підйом)							Розподіл довжини колії в умовинах напрямку			
ширина колії в саженях	поземної частини	до 0,005 включно	до 0,010 включно	до 0,015 включно	більш 0,015	разом	прямі частини	з радіусом 300	з радіусом менш 300 саж.	разом
в верстах										
Широкої 0·714 Вузької 0·351	7·240	2·744	5·842	80	48	15·954	12·040	2·987	918	15·954

Таблиця VI. (1913. рік.)

Із загального протягу залізн. підлягає до відому		Загальна сума капіталу будівлі	Валовий прибуток по експльоатації								Втрата по експльоатації					Всього	Чистий прибуток (надвижка)				
			Всього валового прибутку				В тім числі														
							Середня виручка														
							від перевозки пасажирів		від перевозки вантажа												
Держави	Приватних товариств		Загальна сума	На версту колії	На валко-версту	На пасажиро-версту	На пудо-версту	На одного пасажира	На одн. пасажира-верст	На один пуд	На одну пудо-версту	Загальна сума	На вер.-колії	На валко-версту	На пасажиро-версту	На пудо-версту	Загальний коефіцієнт експльотації	Загальна сума	На версту-колії	На пасажиро-версту	На пудо-версту
Верст		в карбованцях (в копійках)									в карбованцях (в копійках)					38%	в карбованцях (в копійках)				
12.420	3.534	1.610 мілліонів	236,898.891	14.512	2·53	3·65	1·38	104·18	1·05	4·85	1·55	169,276.747	109.500	1·84	2·67	1·52	73	61,622.144	3.851	0·98	1.150

Таблиця VII.

Назва держав	Перевезено пасажирів (в тисячах)						Середний пробіг одного пасажира в верстах	Вантажу		
	I. кл.	II. кл.	III. кл.	IV. кл.	Всього в тисячах	Пасажиро-верст в міліонах		Кількість пудів в міліонах	Пудо-версти в міліярдах	Середній пробіг одного пуд-вант в верстах
Україна .	255	3.110	30.589	15.054	49.008	6.323	129	3.382	882	261
Анґлія . .	—	—	—	—	1,240.347	—	—	30.319	—	—
Франція .	—	—	—	—	443.008	16.720	31	8.637	1.030	119
Америка .	—	—	—	—	797.946	37.977	48	90.349	18.011	199
Ґерманія .	—	—	—	—	1,186.116	28.501	22	28.172	2.730	96

Комерційний рух на залізницях України (1913 рік)							
Пасажирних валок		Товарових валок		Середній склад валок в вагонах		Середня навантажка 1 товар, ваґон в пуд.	
Кількість валок	Валко-верст	Кількість валок	Валко-верст	Пасажир.	Товарових	Загально	В % відношенню до підйому сили ваґону
411.820	32,665.321	843.843	61,104.677	10·45	40·40	768	70·71

Переходячи до розгляду роду перевозових по залізницям грузів, необхідно зазначити, що перевозки ці звичайно залежать від стану, розвитку і характеру економічного життя. Богата своїми продукційними силами, дякуючи вельмипогожим ґрунтовим та кліматичним умовинам, Україна відзначається дуже розвитою сільсько-господарською промисловістю, добуваючою промисловістю, головніші продукти котрої вугіль, залізна і марґанцева руда, сіль, камінь і фабрично-заводською промисловістю, головніші продукти которої металь і цукор. Ці продукти дають залізницям України вельми значну кількість як місцевих вантажів, так і поступаючих для вивозу за кордон.

Низчезазначена таблиця дає картину фактично виконаних залізницями перевозок найголовніших продуктів місцевого виробу в останній період довійськового часу (за 1913), як для місцевих потреб так і для експорту за кордон:

Збіжжа	Борошно	Цукор	Цукрові бураки	Сіль	Вугіль	Металь	Руда	Дрова	Лісні матеріяли
В міліонах пудів									
888.8	86.46	38.4	153.6	50.9	889.73	2081.4	401.6	101.6	219.8

Залізниці України, прилучаючись більш чим до 15 пунктів закордонної рейкової сіті і підходячи до вельми зазначених портів а саме: Одеси, Миколаєва, Херсону утворюють велику вигоду для експорту продуктів не тільки місцевої промисловости, а навіть поступаючих через Україну транзитом з инших держав.

Ця вигода дає певність в тому, що в майбутньому залізниці України повинні відограва-вати значну ролю в економічному життю країни, Без сумніву, що більш чим чотиролітня світова війна залишила глибокій слід в економічному життю України, значно припинивши дальший зріст народнього господарства. Наступивші відтак політичні події, теж вчинили свій затримуючий вплив на розвиток економічного життя. Проте не можна заперечити в тім, що з остаточним наступом мирової обставини і нормальних політичних умов, народньо-господарче життя на Україні стане хутко розвиватись, маючи для цього досить багато економічно-політичних підстав.

В даний мент стан колії і постійних нерухомих споруджень на залізницях У. Н. Р. з технічного боку дає можливість досить успішно провадити як особовий, так вантажови рух але перешкоджує цьому брак здібного до праці рухомого скаду, а особливо паровиків. Військові і політичні події на теритоії У. Н. Р. за останні роки утворили такі умови, в яких нормальна діяльність транспорту була неможлива і тому велика частина рухомого складу відпрацювала всі технічні терміни, навіть перевищив їх вдвоє, втроє і дійшла вже до такого стану, що без капітальної направи користуватись нею для реґулярного комерційного руху майже неможливо. В такому стані перебуває велика кількість рухомого складу. Тому незалежно від орґанізації інтензивної праці власних залізничих майстерень і приватних заводів, для прискорення направи хворих паровиків і ваґонів уряд У. Н. Р. мусить в найпершу чергу подбати про купівлю значної кількости нових паровиків і ваґонів, міцного найліпшого типу, відповідаючого технічним умовам руху на українських залізницях. Нові паровики і ваґони мусять бути доставлені на залізниці в найкоротший термін. Разом з тим, як сказано раніш, стоїть на черзі відбудова зруйнованих і добудова незакінчених залізниць взагалі, а також зміцнення і впорядкування власних майстерень для розвитку продукції їх праці по направі і будові рухомого складу. Для цього потрібно буде закупити багато ріжних метальових матеріялів, машин, станків і иншого технічного приладдя.

Далі входять в чергу всі ті заходи, про які вже згадувалось в початку оцеї довідки в чотирьох точках. Для здійснення цих заходів в найближчий час теж потребуються в великій кількости ріжні технічні матеріяли і приладдя, які доведеться замовляти і купувати в промислових районах. Звичайно всі ці замовлення і закупки будуть реалізуватись урядом У. Н. Р. на тих ринках, які найбільш відповідатимуть державним політично-економічним інтересам і вигодам республіки та в найскорший час зможуть виконати постачання, аби можна було без зайвого гаяння часу відновити і підвищити діяльність транспорту, який вважається найможутнішим фактором культурно-економічного поступу держави. Особливо то дуже важно для молодої держави в перше рішуче повставшої до самостійного політичного істнування.

Крім транспортової справи богато ще ріжних державних справ стоїть на черзі перед Урядом У. Н. Р., який приняв владу при надзвичайно важких умовах і мусить тепер прикласти надприродні зусилля, аби полагодити величезні помилки і історічну недбалість попередних володарів. Але ж ряд умає реальні підстави дивитися на будуччину молодої держави цілком оптімістично і упевнено. Творчість і відома з давних давен працездатність українського народу, його високий патріотизм, числені і ріжноманітні богацтва його земель мають з великим надвишком забезпечити всі державні видатки.

Для цього народові потрібен лише політичний спокій — внутрішний і зовнішний та доброзичливе відношення до нього инших народів світу, а особливо тих, які годуються його хлібом і цукром, а в промисловости і торговлі своїм користуються українським сирівцем і українськими споживчими ринками. (Складено на підставі данних Міністерства Шляхів У. Н. Р. в Варшаві, в січні 1920 р.)

SPECTATOR.

Міжнародньо-політичний огляд.

(Замах Каппа і Літвіца в центрі уваги політичного світа. — Анальоґії російської і німецької революції. — Революційні комплікації у поневолених націй. — Розвій революційних подій в Німеччині після упадку Каппа і Літвіца. — Боротьба двох ідей: парляментаризму і радянської системи. — Можливість інтересного з правого політичного погляду компромісу. — So etwas tut man, so etwas spricht man nicht. — Справа миру на Сході. — Польська нота. — Большевицька офензива. — Політична ситуація на Україні. — Майбутній всеукраїнський конґрес рад 15. квітня ц. р. — Пождемо.)

До 13. березня 1920. року очі цілого політичного світа були звернені на випадки, які діються на Сході, на безмежних просторах бувшої імперії. І не диво. Минуло вже більше як три роки, від коли почав вибухати східньо-европейський, як здавалось, давно погаслий вулькан і своєї діяльности не то, що не припинив, але збільшив її, підніс і ще підносить до небувалої досі в історії масових соціяльних рухів розмірів. Як в калейдоскопі проготувались перед очима здивованого Европейця нові люде і нові герої: Князь Львов, Керенський, Терещенко, Корнілов, Духонін, то виринали то потапали серед бурхливих хвиль революції до того часу, аж появились люди перед тим нікому невідомі, скромні революційні еміґранти, котрі до війни і підчас війни варилися в кружковім соку своїх „центральних“ і „екзикутивних“ комітетів, а підчас революції виплили і плавають по бурхливих водах історії. Ленін і Троцький, переслідовані і гонені не тільки царським, але й „республіканським“ режімом Керенського, взяли врешті за чуба Керенського і всю братію його і, викинувши з сідла слабодухів і фразерів, сильною рукою взялися правити московським народом.

І треба їм признати, що, не дивлячись на величезні труднощі, на повстання проти їх влади цілого буржуазного світа, ніяким силам не вдалося досі зломити тверду волю цих двох людей. Що більше, вони ломили і усували. Був Каледін, вони зломили його, виріс Колчак дякуючи Антанті, вони скоротили його о цілу голову, піднявся Денікін, вони при допомозі зручно скомбінованої політики притиснули його до високої кавказької стіни. Чиж можна дивуватися, що цій великій східньо-европейській драмі, приглядалась західня Европа із змішаним почуванням? Одні гляділи з острахом боючись, щоби східньо-европейський вулькан не засипав їх своїми продуктами революції та не погребав на віки їх упривілійованого становища, другі саме в східньо-европейській революції бачили „lucem, quae in tenebris lucet“. І одні і другі інтересувались.

Навіть парижська конференція, котра тільки на короткий час з початку 1919. року була героєм публичної опінії, не могла відвернути уваги від крівавих подій на сході Европи.

Зробив це аж відомий державний замах Каппа і Літвіца, котрі хотіли реставрувати гогенцолернівську монархію. Від 13. березня ц. р. зійшли на другий плян, хоч і як важні, події на сході, в Росії, на Україні, на Сибірі, в Туреччині, Туркестані, Індії; а в центрі уваги знаходяться тепер події, як розгриваються між Рейном і Вислою, на теріторії великого німецького народа.

Вже в попереднім нашім огляді ми підкреслили, що державним замахом Каппа і Літвіца увільнились і розбуялись соціяльні сили, неминучим наслідком чого мусить бути соціяльна революція. І тут насовуються історичні анальогії між розвоєм і поглибленням російської і німецької революції. Формально розвій революційних подій відбувається в обох революціях однаково. Зразу йде політична революція, переміна верховної влади, одначе соціяльна структура, державний апарат лишається ненарушеним. Такий стан тривати довго не може. Усі невдоволені „коаліційним“ урядом, механічно зліпленим з ріжних „демократичних“ і „соціялістичних“ партій (а хто в часах революційної романтики посміє сказати, що він не „демократ“). В Росії в березні і квітні „демократами“ обявили себе князь Львов, horribile dictu, великий князь Михайло Олександрович, В. В. Шульгин, В. Родзянко, Б. М. Мілюков і т. д. Щож до березневих „соціялістів“, то ними хоч гать гати). І починається обстріл уряду з двох боків: з права і з ліва. В першу чергу стріляють ліві, бо „коаліції“, на словах поступові, а на ділі реакційні елєменти, як хитріші своїм фразерством, уміють водити на шнурочку лівих представників, котрі саме таким „соглашательством“ компромітуються в очах народа. А присипається маси маґічним словом: „учредітельное собраніе“, „хазяїн землі рускої“ і тим відсовується всякі реформи в далеку, нікому невідому віддаль. Широкі маси пролетаріяту і селянства починають нетерпеливитись і стараються захопити владу в свої руки. Роблять большевицьке повстання, зразу неудачне, бо революційний фермент ще недостаточно заквасив широкі маси. Після неудачі „лівих“, починають підносити голову праві бувші „демократи“, які також невдоволені урядом, бо там сидять „parvenus“, що недавно вийшли з каторги і ані разу не були на царськім балю в „зімнім двірци“. І починається корніловщина, яка могла піднести голову, бо міністерські „карасі-ідеалісти“ повірили, що вовки в овечій шкурі — це справжні вівці і допустили їх до правління військом. Звичайно і корніловщина не удається, бо вона не має орґанізаційного реального центра, яким був давніше цар, а має тільки ідеальне, пусте гасло. І корніловщину повалює обєднаний гнів народа. Революція поглублюється, бо так званий уряд „середньої лінії“ є абсурдом в революційних часах. І тоді знов підносяться ліві, маючи в руках проти істнуючого уряду могутню зброю: обвинувачення уряду в правім державнім замаху. І після правого замаху дуже скоро слідує лівий, вже остаточний большевицький замах і на чолі уряду стають вже крайні ліві та проголошують „диктатуру пролетаріяту“, яку виконує „совет рабочих, салдатскіх і батрацкіх депутатов“. Така меньше більше схема розвою революційних подій в державі, котра від довшого часу жила самостійним життям. Розвій революційних подій серед націй поневолених комплікується стремлінням нації до політичного визволення і тому там виступають цілком инакші, часами непередбачені. феномени. Нація, що жила політичним самостійним життям і не боїться затрати своєї політичної самостійности, має відразу розчищений ґрунт для соціяльної революції. Нація поневолена мусить здігнати націю політично самостійну, щоби стати зрілою до „чистої“ соціяльної революції. І саме це „здоганяння“ являється тою гальмою, що спинює прихід соціяльної революції.

Це in parenthesis. Вертаючи до порівнання російської (московської) і німецької революції, треба сконстатувати, що революційний маятник з ліва на право і з права на ліво порушується з точністю фізичних законів. Після упадку династії Гогенцолєрнів в Німеччині всі так само, як в Росії, поробились „демократами“: навіть прінц Баденський. І так само був механічно зліплений „коаліційний“ кабінет міністрів, котрий проголосив „нову еру“, багато наобіцював і нічого не міг дотримати. І так само в „коаліційнім“ кабінеті беруть фактичний провід більш досвідчені і зручні праві елементи, які мають шгуку гіпнотизования і суґґестії. І проти „коаліційного“ кабінету виступають і з права і з ліва. Зразу стріляють ліві — спартакісти і їх повстання вдається придушити, бо революція ще не поглубилась. Та праві німецькі елементи мають „корнілівський“ досвід. Вони дійсно допускають до „National-versammlung“, служать „verfassungsmässiger Regierung“, але разом з тим орґанізуються і маючи на чолі „недреманное“ в бік спартакістів, комуністів і незалежних, а „дреманное“ в бік

монархістів „око“, Ноского, бувшого фельдфебля, вони під тінню цього „дреманного ока“ орґанізуються, захоплюють в свої руки військову управу в головних штабах армії і дожидають слушного часу. Їм здавалося, що такий слушний час вже надійшов і от вам замах Каппа і Літвіца в Берліні.

Звичайно замах не удався. Так само як корнілівський, бо соціяльні сили робітництва і дрібнобуржуазної демократії змели дуже скоро „пучістів“ ґенеральним штрайком. Але рівночасно, таксамо як „соглашательський“ уряд Керенського, скомпромітувався і „соглашательський“ уряд Бауера-Носке. Скомпромітовані в обох випадках німецький і російський портфелі військового міністра. Тут обвинувачують в підготовці монархічного замаху „террориста“ Савінкова, соціяліста-революціонера, там Ноского. А раз документально скомпромітуваний хочби один член кабінету, то скомпромітований цілий кабінет. І революція поглубилася. Не дивлячись на це, що Каппа і Літвіца після шести днів зліквідовано, робітництво не припиняє ґенерального страйку і виступає вже прямо проти уряду Бауера, домагаючись рішучого впливу на склад уряду, який стояв би під контролею фахових робітничих орґанізацій та орґанізацій державних урядовців (Gewerkschaften und Beamtenvereine). Це домагання нічо иншого не є, як „вся влада трудовому народу і трудовій інтеліґенції“. Дальшим домаганням є роззброїти „Reichswehr“, скомпромітувану замахом Каппа і замінити її військом озброєного пролєтаріяту. Тільки спіраючись на озброєний пролєтаріят, може уряд провести „соціялізацію зрілих до неї підприємств“: копалень вугля, залізниць, електричних і калійних (потасових) заводів і поволі проводити в життя чисто соціялістичні установи.

Та тут вже в тім моменті розбігаються шляхи російської і німецької революції, а саме ось з яких причин: 1. З політичного боку Німеччина має старі і тому закорінілі парляментарні традиції, які дуже тяжко побороти. В Росії тих парляментарних традицій не було, бо молода, ледви одинайцять років налічуюча „Дума“, була ні чим иньшим, як тільки пародією парляменту. Большевизм і „диктатура пролєтаріяту“ прямо як фенікс з попелу вискочив з царською абсолютизму (диктатура одиниці). 2. З соціяльного боку обі країни мають неоднакову структуру. Людність Німеччини дуже клясово здіференціована. З одного боку дуже високо розвинений промисловий пролєтаріят (більше як половина людности), з другого дуже могутня трудова інтеліґенція і дрібна буржуазія (демократія). Що иньшого в Росії. Там большевики застали аморфні з соціяльного боку селянські маси і дуже тонку верству пролєтаріяту, інтеліґенції і буржуазії. Коли візьмемо під увагу, що аморфна селянська маса заховується пасівно, то з поміж трьох вище наведених ембріонів соціяльних клясів, пролєтаріят має релятивну більшість в народі (коли приняти зрівнання: політична активність московського селянства = 0) і йому дуже легко було захопити державну владу в свої руки. І тому большевицький переворот тривав всього три дні, коли тимчасом державна німецька кріза триває вже більше як два тижні і ще далеко до її усунення.

Тяжко усунити її ще тому, що старий уряд Бауера тільки неохоче уступає з позицій. Висовуючи як арґумент комплікації внутрішньої (сепаратистичні тенденції півдня і заходу) і міжнародньої натури (залежність Німеччини від антантськаго фінансового і товарового кредиту, як також її залежність в доставці предметів поживи від Америки і Антанти) уряд Бауера, котрий спірається на трьох партіях більшости (правих соціялдемократах, центрі і демократах), противиться домаганню фахових робітничих орґанізацій утворити чисто робітницький уряд, в якому були би заступлені: Mehrheitssozialist'и — незалежні, комуністи і „християнські робітники“. Такі місцеві уряди потворились на долішньому Рейні в промисловім углево-залізнім районі (Ruhrgebiet), де цілий ряд міст знаходиться в руках озброєного робітництва, яке прогнало „Reichswehr“, роззброївши його і захопило владу в свої руки.

І тепер Німеччина знаходиться в дуже тяжкій політичній і соціяльній кризі. Вона природно розділилась на три райони: Революційний надрейнський захід, де влада спочиває в руках робітництва (без ріжниці партійного уґрупования), південь (Баварія і Саксонія), де від влади усунені соціялістичні партії і де ще до тепер іде затяжна збройна боротьба по містах (в Ляйпціґу, Дрездені) і північ, де ще не цілком усунено наслідки замаху Каппа, бо там пруське юнкерство найсильніше. Звичайно, що уряд Бауера шукає виходу в нових виборах до нормального парляменту (на місці теперішнього „Nationalversammlung“), вибори до якого за-

думує перевести 6. червня, і цього клича хватається, як останньої дошки рятунку. Одначе друге питання, чи це йому удасться. Уряд Бауера хоче лишитись аж до виборів, виключивши із свого складу найбільш скомпромітованих міністрів (Носке, Гайне, Ерцберґер), одначе робітництво з тим не погоджується. І тут робітники не дбають так про особи, як радше, як це підкреслює незалежна „Freiheit“ про зміну системи. Нехай особи лишуться, але нехай „Gewerkschaften“ мають рішаючий вплив на військову і соціяльну політику. Вони впрочім годяться і на парлямент, але стараються точку політичної тяжкости пересунути саме до „Gewerkschaften“, обмеживши компетенцію самого парляменту і зіпхнувши його до ролі старої палати панів, котра не могла нічого ухвалювати а тільки затверджувати або відкидати парляментські ухвали. І от ми стріваємось з незвичайно інтересною комбінацією: З одного боку робітницькі ради (Gewerkschaften) з леґіслятивними правами і парляменту з функціями затвердження законів і з другого боку з екзикутивною владою, відповідального перед „Gewerkschaften“. Серед такої ситуації парлямент буде властиво політичним трупом, quantité neglegeable, а властиво джерелом права буде тільки пролетаріят.

Так отже німецька комбінація панування пролетаріяту незвичайно бистроумна. Перед світом, перед заляканною буржуазією, вони кажуть: Чого хочете, в нас парлямент, в нас демократія, в нас не має диктатури пролетаріяту, а на ділі пролетаріят рішає і диктує все. Диктатуру пролетаріяту робиться в Німеччині по тихо, по відомій німецькій рецепті: „So etwas tut man, so etwas spricht man nicht“. І тим пояснюється неначеб то „вороже“ відношення незалежних соціялістів до диктатури пролетаріяту, про що трубить уся німецька преса. В кожному разі в Німеччині наближається здійснення соціялістичного ладу і незвичайно зручна тактика соціялістичних провідників звертає увагу цілого світа і будить подив.

Справа миру на сході перетягується. На мирну ноту Чічеріна і Раковського відповів польський міністр закордонних справ Патек і ця відповідь — це нічо иньше як виповідження війни. Ось чого домагається польський уряд від совітської Росії.

1. Привернення границь Польщі з перед 1772. р.
2. Віддача всіх від того часу забраних маєтків поміщиків.
3. Про долю народів, які жиють в межах історичної передрозборової Польщі, рішатимуть Поляки „в порозумінню з ними.“

Коли совітський уряд хоче, перетрактувати, то він може визначити делеґатів, але перед тим мусить погодитись на вище наведені точки. Розуміється, що з таким „польським миром“, який не є нічим иншим як тільки імперіялістичним рах Romana, ні один народ не погодиться. Обурені пропозицією і Українці і Литовці і Білорусини, котрі мають вже досить чужого панування і знають, що таке шляхетська Польща. І тому наступ большевиків, який саме розпочався на Волині і на Подільщині зустрічає симпатії і всі з нетерпеливістю ждуть, коли розвалиться Польща, яка збірається стати тюрмою народів. З весною, в найближчих тижнях прийде до величезних боїв між большевиками, яким поможуть народи, і Поляками і можемо бути певні, що перемоги не буде по боці Поляків.

Відомости з Україпи — невідрадні. Большевики не змінили радикально своєї тактики в відношенню до України. Вони живосилом беруться її федерувати (армія, фінанси, товарообмін, залізниця, почта, промисл) і тому проти них збройно повстає український народ, хоч совітський уряд Раковського підкреслює „самостійність“. Чи вдасться їм приборкати українського селянина, який на таку „комуну“ не може погодитись, бо ця „комуна“ випомповувалаб усі богацтва України до Москви, більше як сумнівне. Большевики впрочім запобігають „попереду батька в пекло“. Вони самі сказали, що про долю України має вирішити всеукраїнський конґрес рад робітничих і селянських депутатів. Цей конґрес має відбутись 15. квітня і з нього має вийти дефінітивний совнарком України. Не відомо ще, який буде склад цього конґресу. Коли в нім дійсно буде гідно і пропорціонально що до його сили українське селянство, то ледви чи вдасться переперти на нім згадану „федерацію“: колиж він буде зборищем зігнаних червоними баґнетами манекінів (як циркова афера Скоропадського), то цей конґрес для українського народа буде нічим иньшим, як звичайним конвентиклем і вибрана ним влада не буде мати авторітету.

Пождемо. До 15. квітня недалеко.

Др. СТЕФАН МІЛЛЄР.

Господарське переверствування.

Договір між капіталом і працею. — Соціялізація і втручування заграниці. — Світові монополі торгівлі і централі.

Політичне і господарське переверствування Европи зробило від закінчення ворожих дій постійно дальші поступи і кожний день приносить нам нову відомість, що угольні стовпи, яких громадянство з власного інтересу не важилось порушити, лопнули або їх усунено. „Гине світ“ — ось вам слово потіхи, яке можна було чути від досвідчених політиків і економістів в понурих часах катастрофи, яка прийшла і запалила кривавим полумям. Трони князів упали і цілком нові верстви людности, котрі давніше в найглибшій покорі дрожали перед малою кількістю пануючих, виринули на поверхню. Безпастанно, коли вже здається, що вже наступило успокоєння і що звільна почався процес полекші, чується в більшій або меньшій відділі грохіт, землетрус, а це показує, що політичне напруження ще не уляглося. Найтяжчого потрясення, якого зазнала Европа від 30-літньої війни, не можна вилічити на протязі кількох місяців. Одначе найбільші переміни доконалися в відношенню між посідачами і непосідачами, між роботодавцями і роботоємцями. Краї, найбільш поцілені нещасливим вислідом війни, такі як Німеччина і Австрія, мусіли також заплатити найбільший рахунок в такому господарському переверствуванню. Соціяльне праводавство, котре забезпечує робітникові охорону в разі нещасливого випадку на заводі, або в разі безробіття, в дійсности вже сформувалось. Участь робітника в користуванню підприємством, навіть його вплив на керовництво ним, поширилось і тепер ясно бачимо ознаки, що досвідчені провідники фахових робітничих орґанізацій стараються тримати рух на золотій середині і перестерігати перед пересадними домаганнями.

Могутність держави зросла непомірно і хоч вона не може проявитися в такий спосіб, як тоді, коли вона спіралася на шаблях і баґнетах, то всеж таки вже заложено підвалини, котрі повинні уможливити в майбутніх спокійніших часах відбудову зруйнованого і участь ширших верств людности в користуванню з прибутку праці і в насолоді життя. Ще перед кількома роками досить було мати малий, на сьогодні більше як скромний капітальчик, щоби вести вигідне життя рантіє. Капітал, котрий давніше більше як покривав вибачливі життеві потреби і навіть давав змогу робити ощадности, в ніякому разі сьогодні не вистарчає, щоби навіть при найбільш обмежених потребах повязати кінці з кінцями. Хто сьогодні хоче жити з процентів свого капіталу і самого капіталу не нарушати, мутить мати велитенський маєток. Цей факт має свої добрі і лихі сторони. Добре постільки, що щораз то більше тає число непродуктивних рантіє. Необхідність праці, напруження всіх сил, необхідність отлянутися за всіми можливостями заробітку стає щораз то більшою. Небезпеки такого розвою лежать одначе в тім, що місце ідеалізму заступав голий реалізм. Плекання мистецтва і науки, літератури і виховання взагалі, котре запустило було глибоке коріння в верствах середнього стану, зникає що раз то більше. Боротьба за істнування накидає тим частинам людности сильний стрим в плеканню духових і культурних потреб. А нова верства, котра виринула на повстанню, переважно не має ще виховання і розуміння обовязків, які наложили на них відносини, серед котрих вони опинилися. Одначе є надія, що робітництво, котре в довгій боротьбі за свої права мало проявити тільки малий інтерес для культурних питань, тепер призадумається над тим, що воно має виконати великі завдання також на полі мистецтва, літератури і виховання.

Піднесення продуктивности праці робить в останніх місяцях великі поступи. В Австрії і Німеччині, країнах, котрі мали найбільше число безробітних, зникає що раз то більше безробіття. Цей рух переноситься на захід. Світ виголоднівся, йому необхідні сировина, готові і півфабрикати і також країни переможців бачуть, що війна була тільки руйнуючим елементом і що створена нею конюнктура вийшла на добре тільки поодиноким підприємцям і підприємствам, але цілість людности зубожіла. В Анґлії — і в тім згідні всі звідомлення — вже працюють горячково. Також у Франції звову пробиває собі шлях дещо краща воля до праці, як взагалі всі краї з високою валютою стараються зробити перегляд, де би їм вмістити свій

капітал і куди би спровадити сировину для перерібки. Течія покупців з заграниці, котрі за всяку ціну купували усі можливі товари, зменьшується значно. Місце цих спекулянтів заступили поважні підприємці, котрі в нутрі краю дають змогу фабрикам переробляти сировину і зайняти робітників. Анґлія, Франція, Америка тільки на те ждуть, щоби в Росії наступило заспокоєння, аби можна було видобути багаті природні скарби і спровадити сировину, яка їм самим необхідна. Звичайно, ці краї не роблять це з філянтропії, бо філянтропія стала сьогодні дуже нечастим артикулом. Вони це роблять тому, що їх манять можливости високих прибутків. Але це діло має також свої добрі сторони, бо воно приносить в випомповані краї, котрі не можуть собі самі дістати сировини, добро, котре або віддається власним фабрикантам для перерібки або мусить знову мусить бути віддане до розпорядимости закордонним контраґентам. Можна собі тільки уявити, яке страшне склалось би становище, якби проти страшної дорожнечі не станула змога заробітку і праці. Дорожнеча росте, це певно, але за нею йде, хоч із великим спізненням, також відвишення платні.

Велика небезпека показується в заливі закордонним капіталом внутрішньо-крайового господарства. Думка, надати державі ростучий вплив на підприємства і на сировину в краю шляхом соціялізації, зустрічає що раз то більші труднощі. Теорія домагалася під першим вражінням висліду війни, щоби держава забезпечила собі найсильніші впливи на крайове виробництво. Але в Австрії і в Німеччині мусіли рахуватись з законом необхідности. Закордонний капітал умів відсунути переведення соціялізації на дальший плян. Це не добре, замикати очи на факти, бо ці факти показують, що всі законопроєкти соціялізації в Австрії і так само в Німеччині до тепер не зробили жадного кроку наперед. Фінансова управа, постільки взяла під увагу переміну відносин, що скочками піднесла уподаткування. Підприємцям відбірається велика частина їх зисків прямо і непрямо податками, а потім і віддачею майна. Тільки з трудом ми могли дійтп до переконання, що побита і залежна від заграниці держава далеко в більшій мірі є обмежена в своїх господарських вирішеннях, як ми цього сподівались. Тільки після замкнення рахунків війни і її наслідних явищ буде можливим привести до здіснення ідеї і плянів, котрі на разі мусіли бути відсунені назад.

Лиха господарка централів страшно пошкодила добрій думці державних торговельних монополів. Із жахом зауважено в Анґлії, Франції і Америці, але особливо в середньо-европейських державах, як завів тяжкий урядовецький апарат при загосподарованню важних артикулів першої необхідности. Він підніс ціни, допоміг створенню картелів, створив торговельні і господарські орґанізації, котрі незмірно заробляли, але консументам дерли реміння із шкури. Вільна конкуренція була задушена. Наслідком цього був розцвіт покутної торговлі і дусяча дорожнеча, котрій сприяв ще до того брак товарів. А державно-фінансовий інтерес наказує. щоби оглянутись за прибутками, котрими можна би було прикрити тятарі війни. З досвіду треба навчитись і застановитись, як би створити таку конструкцію котра би державі шляхом монополів дала те, чего вона потребує, не обмежуючи господарської свободи рухів. Є це дійсна необхідність моменту, щоби велитенські зиски, які зробили вивозні і ввозні фірми в останньому році в цілій Европі і Америці, не впали в руки тільки декількох. Небезпеки та кого неуреґульованого торговельного обороту є тимбільші, що не має жадної контролі, і що міліонові зиски, які походять із цього джерела, усовуються навіть від оподаткования. Велитенські прибутки могла би собі приспорити кожна держава, якби вона уреґулювала заграничну торговлю. Вона забезпечила би собі участь в чистім прибутку, поскільки вона здійснила би думку торговельного монополю підчас переходового часу війни також і в мировій господарці. Але боязнь перед господаркою централів, котрі була потрібні війні, є так велика, що держава мусить аж дати доказ на новій підставі, на якій вона була збудована, що вона також навчилась дечого в тім предметі з помилок минувшини.

На українських землях.

(Ситуація на Україні. — В Камянці. — На большевицькій Україні. — Резолюції У. С. Д. С. П. в Камянці. — Акція Поляків проти Галичан.)

24. березня армія Павленка отримала поміч від Тютюнника, який оперує в районі Тернівка—Умань—Звенигородка—Черкаси—Знаменка—Елисавет. Большевики встримуються від всякої ворожої акції проти нашої армії для пропаґани без наслідків. Павленко веде переговори з Галичанами, що стоять в районі Чечельника—Балиш Роздольної—Одеси. В Одесі 4 галицька дивізія і 4 чорноморський галицько-український полк спільно з боротьбістами і иншими лівими українськими партіями ведуть відкриту боротьбу з большевиками. Український національний комітет недавно орґанізований в Київі енерґічно працює в спільно з народом, що відноситься дуже ворожо до большевіків. Затонський впливовий член українського Ревкома надаремно старається довести до порозуміння. В Київі вибухла протибольшевицька революція і уряд Раковського мусів спішно перенестись до Харкова.

* * *

„Громадська Думка“ з 22. березня так змальовує сітуацію в Камянці:

На Поділлю знесено українські закони, касуючи одночасно орґани української влади, навіть орґани самоврядування, як: ґубернську земську управу і повітову земську управу.

Окупаційна влада створила окремнй ґубернський комісаріят (воєводство) з п. Крачкевічом на чолі. Камянецьким старостою став Губерт, бувший комісар торнопільського староства. Президентуру камянецького окружного суду обняв місцевий польський діяч, адвокат Маковский. Бурмістром Камянця іменовано одного з провідників місцевої Польонії Дуніна, який одначе досі не обняв ще свого посту. Українські школи вже на характері приватних шкіл. У всіх публичних інституціях введено польську мову, як внутрішню урядову. Міліція виключно польська. Українські склепові вивіски на приказ, влади замінено польськими. Взагалі йдуть, заходи, щоби Камянцеві надати зовнішне польське знамя.

В Камянці виходить польський денник „Ziemia podolska“ з імперіялістичними тенденціями. Його відносини до Українців мабуть найкраще ілюструє стаття в ч. 11—13, лютого під заг. „Stwórzmy Poznańskie!“, де говориться. що викладовою мовою у всіх народніх школах має бути тільки польська мова, український університет в Камянці мусить бути заміненим на польський; Українці можуть одержати на ньому тільки катедру української мови й літератури. В справі східних границь Польщі цей орґан має дуже широке поняття. Східна границя Польщі має йти рікою Бугом, отже ціла Волинь, ціле Поділля, частина Київщини і Херсонщини з надморськими містами Миколаєвом і Одесою мусять належати до Польщі і то без всякого плебісциту, як неспірна польська власність. Аж на схід від Бута може відбутися плебісцит для виявлення волі населення, чи хоче належати до Польщі чи ні.

Культурне життя в Камянці завмірає. З українських часописів виходять ще тільки безпартійний „Наш Шлях“. Єсерівську „Трудову Громаду“, закрито. З чужої преси виходить тут жидівський часопис на російській мові „Подільский Край“.

На селах тиша і мовчанка,

Українського уряду вже нема. Аґенди Головноуповажноного уряду У. Н. Р., ведені ректором Огієнком, ліквідуються. Всі міністри повиїздили, остав тут ще міністр народнього господарства Шадлун для кермування центральним комітетом У. С. Д. Р. П.

Дорожнеча тут просто неймовірна. На 1 польську марку йде вже 12. карб, Від часу приходу Поляків ціни піднеслися в пять до десять разів. Ціни з падолиста м. р. являються сьогодня казочно низьними.

Камянець дуже велично відсвяткував 59-ті роковини смерти нашого народнього ґенія. Свято орґанізував окремний комітет, на чолі котрого стояла культурна-освітна управа головного управління ґен. штабу. Багато труду в орґанізованню свята вложив полк. Микола Лодченко. Свято відбуто на пожертвования приватних людей і інституцій. Зібрано разом понад 150 тисяч карбованців.

Дня 9. марта відбулася в університетській церкві панахида, відправлена на українській мові з принагідною українською проповіддю. Присутні були представники українського уряду професори, студенти та представники громадянства.

Вечером тогож дня дідбулася в салі університету святочна академія, присвячена памяти Шевченка. На академії виголосили реферати проф. Плевако, Білецький і Свідницький. Співав студентський хор.

Властиве свято відбулося другого дня.

О год. 11. рано на цвинтарі церкви при площі Олександра Невського відбулася врочиста панахида при участи хорів національного державного театру і юнацької школи. Промови виголосили: бувший премієр Володимир Чехівський, проф. Бідний, Русова і ин. Опісля уставлено похід з площі Олександра Невського до університету. В поході взяли участь учні середних шкіл, студенти, професори, урядовці, робітникі і великі маси громадянства. Найбільше враження робили учні юнацької школи, що були впорядчиками походу, та маленькі діти (до 6. року життя).

Під університетом дожидав походу ректор проф. Огієнко, стоячи на самоході, де теж вбраний ручниками красувався портрет Т. Шевченка. По відповідних промовах похід розвязався. Між участників роздано листівки з портретом Шевченка і кишенкові „Кобзарі“.

Вечером тогож дня відбувся святочний вечір в народньому домі. Артисти театру Садовського відіграли „Назара Стодолю“. Були теж хорові продукції та деклямації.

В часі свята зібрав полк. Лодченко на стипендії для студентів 30 тисяч карбованців.

* * *

Цими днями прибула з Винниці особа, яка розповідає слідуюче:

У Винниці спокійно . . .

Не дивлячися на силу війська, яке чим далі збільшується, дорожнечі такої, як у Камянці немає: фунт хліба можна дістати за 18—20 карбованців. Хліб сіяний без жадної домішки. Обід коштує від 30—50 карбованців.

Гроші ходять всі, крім „канареєк“, яких в обороті не видно.

Винниця має вигляд зовсім український з галицьким, навіть кольоритом, через те, що вся влада у Винниці в руках Галичан.

На чолі Ревкому Галичанин — отаман др. Никифор Гірняк (У. С. С.). Комендант міста й комісар теж Галичане. Всюди почуєте українську мову в установах, зборах і на вулицях. Велику ролю відограють Петро Шекерик—Доників і Микола Балицький. Останій — голова винницького комітету комуністичної партії. Виходить ґазета „Червоний Стрілець“ — орґан галицьких комуністів. Крім того реґулярно одержуються київські часописи: „Боротьба“, „Червоний Прапор“ і „Надністрянський комуніст“.

До уряду Петлюри ворожого настрою немає. Навпаки є бажання прийти до згоди, алеж при умові зміни політики. Чрезвичайка у Винниці є, алеж про кару кого другого, крім грабіжників, оповідач не чув.

Винницькі ревкомці переконані, що вони на справжньому шляху відбудовання Соборної України.

Взаємини з Київом реґулярні.

В Київі Ревком передає свої справи постійному Виконавчому Комітетові. Для затвердження його і змін в його складі скликується в половині квітня конґрес українських комуністів.

В Київі істнує окремо галицька комуністична партія, на чолі якої стоїть др. Іван Сіяк. Недавно він приїздив до Винниці. Відбулося віче, де виступали Сіяк, Михайло Баран, Шекерик—Доників, Мороз і Микола Балицький. Говорили про майбутні наміри й перспективи.

Істнує переконання, що цею весною, а найпізніще літом — українська справа виясниться в позитивному напрямі.

В початках лютого у Винниці був отаман повстанців Шепель, який приймав участь у військових нарадах.

Колишнє центральне бюро всеукраїнського залізничого союзу, яке евакуювалося одночасно з урядом з Камянця, зараз опинилося в Київі, де продовжує свою професійну й політичну діяльність.

Незабаром відбудеться всеукраїнський залізничний зїзд, який скликує Центральне Бюро. Мета зїзду — поновлевня звязків, а також обміркування способів полагодження комунікації. З огляду на перемогу української справи в Москві, є надія, що цей зїзд буде мати дуже корисні наслідки для української справи.

Центральне Бюро розіслало своїх членів по великих залізничих центрах для орґанізації залізничників.

Останні дні в звязку з перемогою боротьбістів з Київа виїздять до Москви, куди їх викликають, бувші діячі київського уряду Москалі по походженю.

Уряд Радянської України перебуває в Харкові. а в Київі править „Ревком Н-ської армії“ (Революційний Комітет Н-ської армії) під проводом проф. Затонського (інтернаціоналіста). Ревком припинив переслідування українських діячів тоді, як серед загального упадку, голоду і пошестий ніяка праця не є можлива. Відношення російських комуністів до українських большевицьких партій (української комуністичної партії, бувших соц.-дем. незалежників і боротьбістів) здержливе. Що більше російськоі комуністи називають українських радянських незалежників шовіністами. Змаганни боротьбістів створити окрему українську червону армію — розбилося о опір уряду.

* * *

Центральний Комітет української соціялдемократичної робітничої партії приняв на конференції в Камянці дня 29. січня отсі постанови:

I. Про уряд республіки і відношення до нього партії.

Представники У. С. Д. Р. П. продовжують свою працю в уряді навіть тоді, колиб з кабінету вийшли представники инших партій.

На випадок доповнення складу ради міністів, запроситься до кабінету окремі особи по принціпу персонально-діловому, не міняючи установленої політичної програми кабінету.

Кабінет з теперішною прогамою і конструкцією залишається до скликання законодатного тіла (передпарляменту).

Кожда конструкція уряду за кордоном в заміну істнуючого вважається великою шкодою для нормального ходу боротьби за українську державність і тому взивається товаришів до поборювання таких явищ за кордоном.

II. Про віднову державного апарату.

Необхідно приступити негайно до реконструкції реґулярної армії і відновити урядовий апарат, відповідно вимогам сучасного політичного і стратеґічного становища.

III. Про передпарлямент.

Належить негайно скликати передпарлямент з законодавчими функціями на підставі демократичного представництва.

Перед цим передпарляментом Директорія і уряд Української Народньої Республіки зложить відчит зі своєї діяльности і зложить свої уповноваження.

IV. Про орґанізацію армії.

Орґанізація армії повинна бути переведена на основі повної карности і строгої дисципліни по пляну сучасних науково-військових правил. До праці над реконструкцією армії повинні бути притягнені фахові військові сили, незалежно від їх національної приналежности і політичних переконань, при умові встановлення за ними належної контролі.

V. Закордонна політика

а) Московщина. Вважаючи основною задачею нашої міжнародньої політики порозуміння з усіми сусідними державами на ґрунті визнання ними самостійности Української Народньої Республики і невтручання в її внутрішні справи, Центральний Комітет У. С. Д. Р. П. стверджує факт небажання совітської Московщини вступити в даний момент до такого порозуміння з нашою республікою. Тому У. Н. Р. примушена перебувати і на далі в стані війни з московською совітською республікою.

б) Центральний Комітет У. С. Д. Р. П. стверджує, що між У. Н. Р. а Польщею не прийшло ні до політичного, ні стратеґічного порозуміння. Українська дипльоматична місія в Варшаві, яка працює в незвичайно тяжкий для нашої республіки час, ще не дійшла в своїй діяльности до таких результатів, які моглиби бути предметом певних рішень уряду У. Н. Р. в справі сталих взаємовідносин між Україною і Польщею. Перебування польських військ на занятій ними українській території є тимчасовим аж до заключення між Польщею і Україною сталого миру.

в) Румунія. Відносини з Румунією повинні опиратися на добросусідських державних відносинах, та взаїмнім товарообміні.

VI. Справа чужоземної інтервенції.

Центральний Комітет У. С. Д. Р. П. рішучо висловлюється проти запрошення чужоземних військ на територію України, в яких би то не було цілях.

VII. Перехідний стан.

Центральний Комітет У. С. Д. Р. П, ставить умовою теперішньому урядові попри скликання передпарляменту — видання урядом правнодержавного акту, після якого Директорія У. Н. Р. всю свою владу виконує виключно через кабінет і раду народніх міністрів.

* * *

„Громадська Думка“ з 20. марта пише: польські окупаційні власти в Камянці видали розпорядок, що усі мешканці Камянця, які перед війною були приналежні до Галичини, мають до дня 10. марта покинути Камянець. По ріжних заходах зробив ґен. Крайовські вийомок для урядовців, професорів університету і студентів, яких потребує український уряд. Одначе це не подобалося командантові міста Оцетковичові, котрий зрозумів приказ ґенерала в цей спосіб, що обмежив виїмок тільки до професорів, урядовців і студентів університету. При тім не забув додати, що до „попів, учителів і учительок це не відноситься“. Це все сталося, мовляв, за те, що в часі шевченківського свята одна з машеруючих в поході ґруп позволила собі заспівати „Не пора“.

Наша діяльність за кордоном.

(Українська справа за кордоном. — Українська капеля на всесвітнім музичнім конґресі — Шевченкове свято в Варшаві. — Українське пресове бюро в Штокгольмі — Нова торговельна орґанізація у Відні.)

Всесвітні події приймуть, без усякого сумніву, в самім швидкім часі такий обіг, що Радянська Росія буде визнана.

Льондонска конференція офіціяльно заявила, що союзні держави, при переговорах з „правительством совітів“, будуть домагатися від Радянскої Росії визнання самостійности або автономії тих держав колишньої Росії, які зараз істнують.

Таке умовне поставлення питання за нові держави „домагатися самостійности або автономії“ — було зроблено під впливом представників Франції,

Деякі Французи, із членів правительства, рахували, що російська революція находиться цойно на передодні бонапартської доби французької революції, себто находитья в добі закріплення здобутків громадянських свобід, реставрації всього, що ще животіє в спадку від старого режіму, і в особливості, в добі прокинення національного почуття.

Цю думку, між иншим, висловив і знавець російських справ, впливовий, французький журналіст — Ґустав Ерве, в інтервію з анґлійським міністром Черчілем.

З огляду на це, богато думало, що коли союзники будуть перешкаджати відродженню „Єдиної Росії", то цей процес відбудетсья без їх участи, при скритій помочі Німеччини. А тоді Франція буде поміж молотом і ковалом, позаяк Анґлія, обороняючи Схід від воскресшої в несподіваних формах пруської потуги, заставить Францію боронити Европу і допомагати державним буферам, находячимся між Росією і Німеччиною, яка до тогож є у неї за спиною і жадає реванжу. Отже через це панувала думка — щоби до почину переговорів з радянським правительством не поспішати з визнаттям цілковитої незалежности нових держав, але підтримувати з ними зносини, і розвязати остаточно питання про ці держави в згоді з Радянською Росією, щоби не зробити її своїм ворогом і зашкодити з другого боку Німеччині заняти там місце, до чого остання тільки і чекає зручного менту.

За останні часи ця гадка змінилася під впливом Анґійців.

Анґлійці переконали представників Франції, що зараз Франція може бути тільки довжником Росії і ні в якому разі не союзником. Вона могла ще бути союзником денікінської Росії, але не большевицької, яка цілком в руках Німців. Адже Росія є єдина карта Німеччини і вона безумовно заграє на ню і заграє во всю. А для гри цієї — треба правду сказати — Німеччина находиться в дивовижно вигіднім стані. Так, вона може з таким же успіхом ставити і на карту „Єдиної великої Росії" і на карту сепаратистичну. Їй зостається тільки чекати, щоби союзники виграли. Згідно їх вибору вона буде грати. І проти цього нічого зробити не можна. У Німеччині при всіх становищах одним козирем більше, бо вона не обовязувалась у відношенню до Росії жадною програмовою політикою. Вона готова підтримувати те, що буде міцне. А позаяк зараз вже зовсім ясно, що Радянська Росія нікуди не піде з союзниками, а особливо з Францією, яку вона лічить злійшим ворогом більшевиків із всіх імперіялістичних держав, необхідно раз на завжди кинути думку про союз з майбутнокою Росією і вжити можливих заходів, щоби її ослабити, як будучого свого ворога, шляхом відкоремлення від неї і притягнення на свій бік всіх народів, які бажають жити самостійно.

Наслідком цих переконань було те, що на конференції союзників в Льондоні остаточно відкинута думка про відбудовання „Єдиної Росії" і постановлено допомагати утворенню і зміцненню нових держав, на руїнах давнішньої Росії.

З огляду на таке рішення, зараз серед всіх французьких кол, за винятком лівих соціялістичних, опінія рішучо повернулася на бік України. І можна сказати, що думка про відбудовання самостійної України є тут пануюча.

Визнання самостійности України, можна чекати тижднів через три-чотири, після закінчення розгляду конференцією питання про Адріятик і Туреччину.

* * *

З Льондону повідомляють, що „British Music Society" устроює між 3. а 6. травня в Льондоні всесвітний музикальний конґрес. В музикальних святах, які будуть улаштовані підчас конґресу будуть брати участь між иншими: Чеський чоловічий хор, симфонічний нюйорський орхестр і **українська республіканська капеля.**

* * *

З Варшави повідомляють: 10. марта о 11. год. відбулася заходами о. Жана і о. Кіта співана служба Божа з панахидою за померших в боротьбі за самостійну Україну з нагоди роковин Т. Шевченка. Співав український хор. Прибула майже вся українська кольонія, члени місії, міністерства заграничних і військових справ і троха чужинців. Богослуженнн відбулося в р. кат. капуцинськім костелі при Медовій вул.

* * *

Від 15. березня 1919. року в Штокгольмі істнує приватне пресове бюро, заложене п. Майданюком. Бюро це ведене було на власні кошти п. М. бо посольство У. Н. Р. в Штокгольмі на цю справу не давало ніяких засобів. Із звіту з діяльности бюра, який предложив п. М. українському урядові, довідуємося, що бюро облуговувало Швецію. Норвеґію а навіть і Данію і за час своєї діяльности помістило в скандинавській пресі 26 оригінальних статей про Україну з чого 10 з ілюстраціями, а кожного дня містило телеґрами і короткі звідомлення про події на Україні. Крім пресової служби заходами бюра було улаштовано в скандинавських державах біля 20 лекцій про Україну. Читали їх: літератор Блес, професор упсальського університету Єссен, майор Там, др. Єнсен, Майданюк і другі. Тепер п. Майданюк робить заходи, щоби уряд У. Н. Р. переняв бюро на свій кошт.

* * *

На руїнах австрійско-угорської монархії потворилися нові національні держави, які разом з другими славянськими народами, як з Болгарами, Українцями, Сербами і Росіянами раді управильнити взаїмні, господарські відносини, щоби уможливити економічне співжиття В цій ціли оснували після взаїмного порозуміння австро-славянську торговельну палату у Відні з поодинокими секціями: австрійською, чеською, українською, югославянською, російською, болгарською. Деякі наші торговельники, які звикли муравлиною, позитивною працею підпомагати національному будівництву безкорисно працюють в українській секції, маючи на меті визнання нашої незалежности серед найважніщих факторів сучасного світу: у фінансових кол, у речників великого промислу, торговлі і пр.; рівнож плянують в порозумінню з українсько-швайцарською палатою, зі союзом економістів у Київі та товариством економістів у Відні зїзд українських економістів в ціли вирішення деяких важних питань та розглянених економічних завдань, перед якими стоїть під цю пору Україна.

Славянська палата є заступництвом усіх справ, торговлі і промислу кожного народу, який входить до неї, та має на меті підпомагати і плекати їхні торговельні взаємини, лучити зі собою витворців і консументів і пр.

З окрема українська секція, будучи в безпосередному контакті з першими промисловцями і торговельниками вище згаданих держав дбатиме про їхні взаємини з українськими, подавати нашим фірмам точні, оперті на статистиці дані про заграничні фірми, інформувати про положення на торговельних ринках поодиноких держав, вишукати і подавати найкорисніщий збут наших продуктів за кордоном та джерела набуття у доставців, подавати звідомлення про портовий рух, тарифи, оплати, про нові стовариншення, про рух цін в краю і за кордоном, про валюту і головні вальори в краю крім цього її завданням буде: 1. Зорґанізувати музей оказів українських продуктів та виставу експортових зразків, подати охочим до науки вказівки до студій 2. Облегшити доступ до торговельних бібліотек та ріжних торговельних і промислових заведень, заінтересувати чуже суспільство справами української торговлі і промислу та взагалі старатиметься промостити шлях українській торговлі інтернаціональному ринку, впливати на правильне і плянове наладження товарообміну. Поки що експортова торговля буде вимінна (за зерно, цукор, марганцеву руду, камінне вугілля, кокс і пр. мають бути доставлені: машини, хемікалії, продукти електричного промислу, папір, шкло, мануфактура, текстильні вироби). Тільки плянова експортова торговля може запевнити, дорогою безпосередної виміни, ці продукти, які краєві конче потріні, зглядно дати спромогу придбати цього закордонної валюти, яка бажана нашій державі.

Українська секція навязує вже тепер зносини з інтернаціональними, торговельними промисловими коморами, з „Nachrichten-Austauschstelle“ і пр.

Вона розглядатиме і оцінювати деякі промислові і торговельні пропозиції і їх пересилатиме міністерству у Київ та стоятиме на сторожі торговлі за кордонном та перешкоджувати усім спекуляціям, які виходитимуть на шкоду українській торговлі і промислові.

Україна стоїть тепер на передодні нової, господарської доби. Ходило би о це, щоби Україна стала не тільки ринком збуту промислової продукції західних країв, але щоби піднесла свій промисл. Одним з перших наших завдань повинно бути, підготовити почву до трів-

кого розвою українського промислу і торговлі, вплинути на глубше розуміння конечности економічної самостійности, бо політична самостійність мусить опертися на сильні, економічні основи.

Тому українська секція числить на підпержку преси, на зрозуміння у загалу значіння палати, перед якою, з хвилею отворення транзіту на Україну, простягнеться плодовите поле діяльности, на заінтереєування нею, дбаючих про український, економічний добробут та звертається до всіх українських фірм, підприемств, банків, торговельних товариств, союзів, епілок і приватних осіб, які інтересуються торговлею і промислом з проханням записуватися у члени, а до видавництв і наших діячів з проханням прийти в підмозі українській секції своїми виданнями і книжками. Українська секція засновує бібліотеку, до якої матимуть доступ усі Українці.

Блищі інформації подає та зголошення приймає секретар У. С, Т. Пал. Мирон Гаврисевич, Wien, IX., Porzellangasse 36, партер на ліво.

Членом палати може стати кожна фізична або правна особа, яка займається торговлею або промислом, зглядно працює на полі спорідненім із торговлею і промислом, і яку прийме виділ. Важаним є, щоби наші купці, промисловці, фінансові інстітуції та прочі приступали у члени торговельної палати. Вони вибиратимуть по нормі практикуваній в західній Европі членів виділу та після полекші в транзіті на Україну матимуть великі користи.

Др. РУДОЛЬФ РЕТІ.

Музичне життя Відня після війни.

Серед політичного, господарського і потрохи також культурного небувалого занепаду, після цієї найстрашнішої з усіх війни, яку колинебудь світ бачив, здавалося віденцям, що має виринути преціиь нараз вправді маленька, але тим більш мила і добродійна потіха. Відень, з давен давна центр музичної культури, місто, де колись жили і працювали Гайдн і Моцарт, Бетгофен і Шуберт, не постійно Шуман і Ваґнер, в кінці Брамс, Брукнер, Гуґо Вольф і Ґустав Малер, в останніх часах здавалося, зійшов трохи із свойого першорядного становища музичного міста і заходила небезпека, що його зіпхнуть з його музичного трону. Не тільки Париж, де під проводом Кивода Дебюси розвинулося багате життя національної музики, але і Берлін та Мюнхен, музичні ринки par exellence, рівночасно машинальні великі підприемства для концертів і прімієр, ділали своїми пребогатими матеріяльними виглядами прямо як насоси, котрі виссали поволі але трівко зразу віденські перші величини, потим також найкраще музичне покоління віденських академій: інструменталістів, співаків, навіть композиторські таланти. Тепер цілий ряд випадків це все перемінив за одним ударом. Поодинокі величини, як на пр. власне Дебюсі, померли на жаль підчас війни, і тепер можна сказати, що неначе якимсь чудом нараз знова добра половина, коли не дві третині всіх імен, котрі в нашім часі стоять на світі в музичному життю на першому місці, знайшлася у Відні, так сказати-б об-єдналася і Відень знову промінієв ще більшім блеску як до сього часу, як місто тонів, а навіть безперечно перше музичне місто світа.

До унагляднення цього може послужить перегляд, який порушує більше головні точки без ґрунтовної детайлізації. Провід віденьської державної опери, яка тепер називається республіканською (колишній двірський цісарсько-королівський оперний театр) спочиває тепер в руках не якогось меньшого, а Ріхарда Штравса. Хоч і який це істотний і важний фактор для віденьського музичного життя, що саме цей провідний німецький музик, котрого музично драматичні твори*) запанували на оперних сценах більшости европейських міст, стоїть на чолі головної віденської опери, то мені здається ще більш знаменною обставиною для

*) Тішуться найбільшим успіхом і найбільш відомі: „Сальоме“ (після тексту Оскара Уайльда), „Електра“, „Аріядна на острові Наксос“ і найновіща, виставлена вперше тому кілька місяців і „Жінка без тіні“. (Всі після тексту віденьського письменика Гуґона Гофмансталя).

великої притягальної сили, якого музикальний грунт Відня з давен давна ділав на мистців, саме та, що імено Фелікс Вайнґартнер обняв від пів року дирекцію другого музичного театру, так названьої народньої опери. Я кажу майже ще більш знаменною, бо ця народня опера, котра вправді від давна могла уходити за знамениту оперну сцену, одначе в віденських рамцях, через перевагу державної опери, будучи поставленою на друге місце, також із зовнішнього боку розпоряджала меньшими прімітивнішими середниками. Але тепер ледви чи є таке друге місто на світі, котре би на своїй другій сцені мало людину такої світової слави як Вайнґартнер, артиста, котрого з певністю з отвертими раменами привітала неодна велика столиця, як свойого найвищого музичного голову. Побіч Штравса і Вайнґартнера може тепер Відень вказати на блискуче тризвіздя компоністів першої величинини: Арнольда Шенберґа, Еріха Вольфґанґа Корнґольда і Франца Шрекера. Шенберґ, славний голова музичної „модерни“, котрого перші виставки творів в віденських концертових залях викликали перед 20 роками скандали европейської слави, вважається вже тепер майже клясиком. І коли за його останні, неґуючи всі теперішні закони гармонії твори шаліє ще боротьба, то його молодечі твори, як смичковий секстет „Ясна ніч“, що уноситься у буйній повені тонів, дальше його квартет в Fis-moll із співом, його симфонічна поема „Пеллеас і Медізаннда“, а передусім його великий і орхестральний твір „пісні гурій“ (після тексту данського поета Якобзона), які своєю величчу красок і пяніючими інструментальними ефектами перевищають все; що досі підвилося, ці молодечі твори визнаються тепер загально як Standard works нової музикальної літератури. Еріха Корнґольда уважали ще недавно музикальною чудесною дитиною нашого часу. Багато порівнювало його — чи справедливо, чи несправедливо в це не входимо — з молодим Моцартом. Скомпоновану пятнайцять літним хлопцем балєтову пантоміну „Снігур“ виставила вже перед роками віденьська двірська опера. А його двоактову оперу „Віолету“ муситься уважати найбільш популярним новітнім оперовим твором, бо її до сьогодні грали в трийцяти театрах, в останнє в Штокгольмі. Тепер Корнґольд котрий має мало що більше літ як двайцять, скінчив нову велику оперу „Мертве місто“ (після книжки Розенбаха „Le mirage), і вона буде незадовго виставлана. Що відноситься до Франца Шрекера, то його слава тільки в найновішому часі стає щораз то більш загальною, і він стає своїми операми звільна щораз то небезпечнішим ривалем навіть для Ріхарда Штравса. Деякі ставлять його навіть вище і відомий музичний критик з „Frankfurter Zeitung“ др. Пауль Беккер порівнює його в одній дуже цікавій брошурі, котра недавно появилась, цілком отверто з Ріхардом Ваґнером. Так само як Ваґнер, пише впрочім Шрекер сам собі тексти, як в більшості під символічним одягом казки старають розвязати якусь тяжку психольоґічну проблєму. Навіть його музика, котра, подібно як у Шенберґа, пливе по глибинах екстремів відріжається іменно своїм глибоким змислом своєрідними, часами, чарівно ніжними згучними ефектами, і не без ґрації називав його дехто часами німецьким Дебюсі. Опріч вище названих треба би ще згадати композиторів, котрі одначе відомі є далеко в позавіденських колах. Юлій Біттнер (композигор декількох опер, триманих в верістичнім стилю). Франц Шмідт, (композигор опер, але також визначний симфоніст), Йосиф Маркс (переважно композитор пісень), і в кінці Вільгельм Кінцель (відомий композигор „Євангелика“) Але це тільки найвидатніші. Дальше не можна мовчки поминути також двох діріґентів першої якости, які від недавна також осіли у Відні, Оскара Фріда і Вільгельма Фуртвенґлєра, з котрих останній старається піднести віденський симфонічний оркестер, який трохи зблід до війни, до нового блеску. Про богатьох меньше більше відомих віртуозів (Еміль Зауер керує фортепяном в віденській музичній академії), співаків (пані Курц і Єріца, панове Майр, Духан, звізди віденської державної опери, про ансамблі камерної музики (славний квартет Роде) і т. д. не хочу говорити, щоби не бути безконечним. Концертові бюра, імпресарії і аґенти працюють з цілою силою пари, і цілі гори афішів та повідомлень вже нам наперед приобіцяли музичний сезон о такім квалитативнім і квантітативнім багацтві і повноті, що вони навіть в наших відносинах нас занепокоюють, і так кожний приятель музики має дійсно вибір, яку з шати до восьмиконцертових заль, в котрих майже кожного вечера грають або співають, йому відвідати. Коли опріч того

ще візметься під увагу, що опріч вже названих місцевих сил постійно заповідають свій приїзд цілий ряд гостей — я називаю тільки двох найславніших дириґентів: Бруно Вальтера з Мюнхену і Вільгельма Мендельберґа з Амстердаму — то можна собі приблизно представити надмірність продукції.

Виконується розуміється, все, так з національного боку — в віденських концертових залях можно слухати так німецьку, як також французьку, англійську, італійську і иншу музику, і концерти української капелі, котрі відбулися осіню як скрізь, також і у Відні, не мало здобули слави — як також з огляду на час. Тут плекається однаково стару, клясичну музику і найновішу. І хоч клясична музика, що природним і радісним уважати годиться, все ще становить трівку підвалину, на якій як і перед тим спочиває музичне життя Відня то не можна пройти мимо біля, як вона називається музичної „модерни“ і сього переможного походу найновішої музичної продукції, походу, котрий ледви чи був можливий кілька років тому назад. Одно імя є тут передусім знаменне: імя Ґустава Малера. Виконування симфоній цього передчасно помершого композитора (взагалі він як Бетговен написав девять; друга, так названа симфонія „Титан“, і восьма симфонія — після величезного числа виконавців — найбільш відомі) стоють щораз то більш точками тяжости віденського концертового життя. Не зважаючи на ростучу частість, з якою виконується твори Малера, всі ті концерти постійно переповнені, і одушевлення, з яким їх приймають, має вже в собі щось з містицізму майже релиґійного культу.

Та до своєї кульмінаційної точки має дійти доперва віденський сьогорічний музичний сезон в ділі в ряді врочистих виконнань, в так званих музичних тиждних, котрі мабуть відбудуться тут — в цю весну або в літі.

Так намічається виконання всіх симфоній Ґустава Малера, потім говорять також про тиждень австрійських композиторів, в кінці улаштовує віденська народня опера врочисту виставку всіх опер Ваґнера під проводом раз Фелікса Вайнґартена, другий раз д-ра Мунка. Що до тих ріжноманітних урочистостей починає одначе готовити Відневі сусідній Зальцбурґ сильну конкуренцію. Зальцбурґ, відоме місце уродження Моцарта, одно з наймилїших австрійських провінціяльних міст, задумав не меньше ні більше, як поставлення величавого дому урочистої „світової“ музики, своєрідного, міжнароднього храму мистецтва, де би могли виставлятись найбільші твори всіх часів і народів так в драмі як в музиці в найбільш завершеному виконанню. Ріхард Штраус, Ґуґо Ґофмансталь і славний берлінський режісер Макс Рейнгардт є ініціяторами і невтомими сподвижниками цієї гарної ідеї, для якої безперечно успішно позискується прихильників не тільки в Австрії, але також в далеко більші спроможних колах за кордоном. Для сильнішої пропаґанди цієї справи вже тепер від часу до часу даються великі врочисті вистави, а на найблище літо вже заповіджено цілий ряд сенсаційних виконань. Справа йде тут так про театральні, як про хорові й оркестральні вистави. Мається крім того на увазі, дати особливу, надзвичайну виставу старої, середньовікової святої легенди зі старою церковною музикою в великій, з давен давна славній франціскапській церкві Зальцбурґа.

Коли ми не без внутрішнього вдоволення і гордощі нарисували образ промінного блеску нашого теперішнього музичного життя, то всеж таки це булоб не щиро, як би ми одверто з цілим натиском не помянули тіневої сторони нашої музикальної високої конюнктури. Її стримують великі господарські злидні, серед яких ми всі жиемо, і ці злидні впливають не тільки на чисто матеріяльні справи, але, на жаль, з проволи захоплюють ціле наше культурне і духове життя і спинюють нам навіть що раз то більше нашу мистецьку діяльність. Так болїють майже всі віденські театри, бо великі оркестральні і хорові орґанізації знаходяться вже від довшого часу в тяжкім хронічнім стані кризи, котра, коли її трудноші вдасться коли небудь полагодити в одній точкі, виринає ще з більшою силою на иншому місці. І треба дійсно вважати щастем, що в тих колах не дійшло ще до одвертих катастроф, котрі би раз на завсігди зробили не можливим істнування великих оркестральних орґанізацій (головно йде річ про славний фільярмоничний оркестр, може найкращий на

цілому світі). При тім дається може зрозуміти, але ніяк не можна виправдати, що впливові в місті і державі елементи не хочуть нічого знати про визначнішу допомогу з публичних джерел, котра тільки могла би дати трівке поліпшення, заявляючи, що в таких часах як теперішні мистецтво має тільки другорядне значіння. Відрада в тім, що також і другій погляд починає промощувати собі шлях а з ним також і переконання, що віденське мистецтво і славна віденська музика останнього періоду є також першорядним господарським і політичним майном. Може це й одиноке, що нам лишилося. Адже саме віденські молоді музики були майже одинокими, котрі в тих часах, коли нещасний шовінізм задурманив всі наші найкращі уми, не дали собі вирвати за жадну ціну звязку з інтернаціональним духовим світом усіх культурних людей і ледви дехто посмів так пильно і з таким запалом займатися французькою і російською музичною продукцією, як це робили молоді віденські компоністи підчас війни. І це цілком природно, бо музика, як мова душі є одинокім над національним, загальнолюдським засобом порозуміння, якого не може в ніякому разі придушити хоч би як строга цензура. І так треба сподіватися, що може також тим разом сама наша музика, котра дає нам відраду і потіху в нашім горю і нещастю покаже нам шлях до вічного культурного союза народів і заведе нас до великої духової громади людства.

Д. Л.

Огляд всесвітнього революційного руху.

(Хроніка подій за першу половину марта 1920. р.)

Хоч телеґрафічні проводи в одно голосять мирові вісти, а дипльомати всіх народів взаїмно обманюють себе мировими нотами і пропозиціями — то до загального миру ще далеко...

А тимчасом буржуазія всіх країн нишком мобілізує всі чорні сили реакції і капіталу для нової боротьби з соціяльною революцією.

Одначе не спить і пролетаріят!

Невдоволені й голодні міста хвилюються, а з'орґанізовані кадри робітництва при звуках революційних марсейлез добиваються всіми засобами боротьби „переміни економічних і соціяльних основ" сучасного ладу.

А клясичним цього приміром є в першій мірі **Совітська Росія.** Там Чічерін далі продовжує мірову офензиву, тільки змінив дипльоматичну мову нот на грімкі протести. І так дня 9. марта вислав він враз з Раковським радіотелеґрами до анґлійського, американського, французького, італійського і японського правительств, в яких прохає держави антанти — спонукати правительство Варшави — залишити воєнні операції проти совітських республік Росії й України, бо в противному разі спадуть всі наслідки воєнного стану не тільки на Польщу, але також на держави коаліції і будуть шкодою для економічного положення цілої Европи. („Le Figaro" з 10. марта, ч. 70.) Понадто вислав Чічерін протест до японського правительства в справі заняття острову Сахаліну, перестерігаючи перед можливостю кривавого конфлікту Знова з Букарешту доносять, що Чічерін відповів вже на контрпропозиції румунської держави жадаючи визнання совітської республіки і заплати за залишені свого часу Москалями оружія і амуніції в Бесарабії. („Die Rote Fahne" з 14. марта 254.)

„Мирові ноти — це тільки стратеґічні засоби для осягнення мілітарного успіху" — сказав колись Наполеон, — а правдивість цих слів доказують большевики, які рівночасно орґанізують червону армію, переґруповують і концентрують свої війська на всіх боєвих фронтах, а тим самим примушують держави коаліції серйозно трактувати мирові предложення совітської республіки. В букарештянських і варшавських дипльоматичних колах є думки, що большевики, мировими нотами — хотять тільки зискати на часі, щоб могли перевести переґрупування армії і як слід приготовитися до великої офензиви проти Польщі і Румунії. („Gazeta Lwowska" з 4. марта.)

Власне кажучи, цим засобом боротьби покопала Совітська Росія — сусідні національні держави, що повстали по руїнах царської імперії, а передовсім Естонію, яка наслідком поширення большевизму внутрі краю, мусіла заключити мир з совітською республікою. Рівночасно

до Ревля приїхала большевицька делеґація для навязання дипльоматичних зносин і обміни заложниками. („Echo de Paris", з 4. марта.)

За прикладом Естонії напевне піде й **Фінляндія**, де соціялісти внесли інтерпеляцію до правительства, жадаючи навязання мирових переговорів з совітською республікою, погрожуючи ґенеральним страйком і відозвою до фінського народу. („Daily Herald" з 1. марта.)

Також **Латвія** зітхає за миром. На **Литві** революція. В Ковні, Вільно і на провінції прийшло до кривавих розрухів. Повстанці кинулися на концентраційний табор в Ковні визволили заарештованих большевиків озброїли їх кулеметами. По селах йде боротьба між селом а хутором. Селяне рубають поміщицькі ліси і беруть панські землі.

По військових частинах потворилися салдатські ради, наслідком чого начальний комендант армії Петукас подався до димісії. Правительство Тариби поки що вратувалося дорогою компромісів, але революційний рух поширюється далі.

Польща опинилася між молотом а ковалом. Пролетаріят хоче зазсяку ціну мира, а варшавські політики пруть до війни з большевиками. Уряд Пілсудського — на зразок колишньої реакційної Прусії — виставляє свої імперіялістичні умови „Polska od morza do morza", жадає історичних границь 1772 року і окупації України по Дніпро. А тимчасом в краю росте невдоволення робітництва, голодові демонстрації непереводяться, страйковий рух захопив всі більші міста, зараз вибух страйк залізничників, поштовців, наслідком чого немаємо від кількох днів ніяких часописей ні вісток з Польщі. В Кракові — як доносить „Der neue Tag" (з 14. марта, Нр. 73) голодові заворушення. В деяких частинах міста прийшло до кривавої розправи товпи з військом. Апровізація в страшному становищу, бандитизм і рабунки на дневному порядку, в нутрі краю дійсна анархія, а все те разом наближає судний день в Польщі, який появиться в першу чергу в Галичині з появою перших рядів червоноармейців на границях польської держави, (На підставі звісток з „Czas"-у, „Nowo-ї Reform-и"' „Napzod"-у і радіотелеґр.)

Німеччина. Як про це ми й згадували вже в попередньому нашому огляді (див. „На переломі" ч. 2, стор. 48) існував в Німеччині від довшого часу тайний військово-монархічний союз, який бажав привернення монархічної влади і свою ціль в даному моменті осягнув. В ночі з пятниці на суботу (12—13 марта) доконали вона переворот в Берліні. вмаршерували на чолі деберицького військового відділу до міста, захопили в свої руки правительственні установи, прогнали уряд Бауера і президента держави Еберта, (які спаслися утечою) а правительственні війська перетягли на свою сторону. В цей спосіб опинився Берлін в руках контрреволюціонерів, пруських юнкрів і німецького мілітаризму, вигнане правительство Бауера і національне зібрання схоронилося до Дрездену, звідкіля проклямувало ґенеральний страйк в цілій Німеччині. Баварський уряд станув по стороні старого республіканського правительства, також саксонський уряд освідчився за Бауером. Ґенеральний страйк започаткував Мюнхен, за ним пішли другі міста Німеччини як: Кольонія, Аахен, Липськ, Гамбурґ, Бреслав, Маґдебурґ, Штеттін. В деяких містах прийшло до кривавих розрухів, так у Ваймарі — монархісти хотіли захопити поштовий будинок, наслідком чого прийшло до кількогодинної сутички; в Кольонії-моряки, що пристали до нового правительства Каппа, звели баталію з республіканцями; в Липську прийшло також до стрілянини і численних жертв в людях. Рівночасно заключили оба соціялістичні табори (соц. дем. і незалежних соціялістів) республіканський блок і солідарно виступили до боротьби з реакцією — одним словом Німеччина поділилася на два ворожі табори, які приготовляються до кривавої розправи, а поки-що орґанізують і концентрують свої сили. Хто побідить? тяжко сказати, але на всякий случай теперішні події в Німеччині показують наглядно, що соціяльна революція може припинитися тільки з рішучою перемогою одного або другого табору, і що правдиві соціялісти немогуть йти на компроміси з буржуазією, як цього хотів Носке, йдучи на перемиря з монархістично імперіялістичним табором.

На відомість про події в Берліні — відгукнулася перша **Німецька Австрія** — іменно Відень, де соціяльні демократи на спілку з комуністами улаштували імпозантну демонстрацію проти німецької реакції. При останніх виборах до окружної робітничої ради у Відні, вибрано

56 соціяль-демократів і 22 комуністів, ті останні невдоволені вислідом виборів і далі зводять часописну кампанію з теперішним правительством Реннера. На провінції від часу до часу приходить до голодових демонстрацій і заворушень як це мало місце в Олмуні, Нейкірхен і Кляґенфурті при чому прийшло до сутички з військом. („Arbeiter Zeitung“ з 11. марта Nr. 70, і „Der neue Tag“ з 14. ц. м.)

В Чехо-Словаччині йде аґітація соціялістичних партій за безпроволочним заключенням миру з совітською республікою і приступленням до III. Інтернаціоналу. Рівночасно наново вибух страйк в ревірі Карвіна і Домброви. Страйкує більш 27.000 гірників. Причиною страйку політичні умови антантської комісії, яка прибула до Тешина на голосування плебісциту. Прийшло до заворушень і до кривавої розправи між Чехами а Поляками з приводу приналежности Шлезька і Тешина. („Pravo Lidu“ з 13. марта і „Gazeta Poranna“ з 12. ц. м.)

На Угорщині далі трівае безоглядний, білий терор. Обєднані християнсько-національні партії справляють криваві вакханалії реакції. Криміналістика прибирає страшні розміри. „Pesti Hirlap“ нотує з одного дня — 400 нападів і крадіжей; на міліон мешканців Будапешту — є 160.000 безробітних а пів міліона голодуючих. Рівночасно жовніри білої ґвардії уряджують погроми Жидів, а офіцерство кавалерії Гортія мордує представників лівих соціялістичних партій. („Der Abend“ з 12. марта, Nr. 66.) На Балкані цього місяця притихло. Тільки **в Сербії** атентати не переводяться. Не давно мав місце атентат на президента-міністрів Протича, („Самоуправе“, Білгород з 29. лютого, Nr. 48), який невдався. „І Сербія не втікла перед совітськими радами“ — жалієъся „Демократија“ (в числі з 6. марта, Nr. 260), — наводячи резолюції професіональних союзів, які жадають робітничих рад в формі радянських совітів. **В Болгарії** — розігнало правительство опозиційне „Народне Собраніе“ (парлямент), що спричинило поважну ситуацію і збільшило негодування соціялістичних кругів, які думають проголосити ґенеральний страйк. На репресії уряду відповіли комуністи атентатом на президента поліції Пранткіна. („Славянская Заря“ з 5. марта, Nr. 72). А вже в **Румунії** сидить правительство прямо на вулкані. Большевики над Дністром, а в краю повна анархія і затрівоження. Робітництво протестує проти війни з совітською республікою а селянство рабує двори бояр. В країні, колишньої **Геляди** — пануе зараз реакція. Але-як сповіщає „Corriere della Sera“ (з 6. марта) і правительству Греції недає спокою комуністична пропаґанда Совітської Росії. **Туреччина** під військовою окупацією антанти ледви дише. Заряджения Фоша проти молодотурків викликали „самооборонну акцію і довели до проклямації незалежности **Сірії**. По донесенням з Бейріту арабський конґрес в Дамаску проголосив незалежність Сірії і оголосив Емір-Фетсаля — королем. („Morning Post“ з 10. марта.) І хоч Туреччина сама ледви животіє то пречінь жорстоко переслідує **Вірменію**. В останніх тиждних замордовано більш 15.000 вірменців, — що розуміється дає державам коаліції нагоду до інтервенції і формальної окупації Царгорода, азійської Туреччини, Палестини і Египту. („Petit Journal“ з 3. марта. „Neue Freie Presse“ з 14. марта, Nr. 19.925.)

На другому европейському півострові — **в Італії** великі страйкові заворушення трівають далі. В Турині обсадили робітники дві великі фабрики і ведуть самі заряд і управу заводу. В Медіоляні заволоділи робітники фабрикою автомобілів. В Ґенуї і Фльоренції прийшло до кривавих сутичок з військом. („Matin“ з 2. марта). Страйковий рух перемінюється в справжню революцію. Також на села перенеслися заворушення (в провінції Тревізо і Бресчія). В багатьох місцевосцях прийшло до оружніх нападів на двори поміщиків. („Secolo“, з 3. марта). Супроти поширення революційного руху майже на цілу Італію — правительство дуже занепокоене. („Corriere della Sera“ з 6. марта, Nr. 57).

У Франції — щойно покінчився ґенеральний страйк залізничників, а вже розпочався новий гірничий страйк. Робітництво жадае націоналізації промислу в цілій Франції. (La Victoire“, з 4. марта.)

Також анґлійське робітництво веде зявзяту боротьбу з правительством **Анґлії**, домагаючися соціялізації гірничого промислу. Страйк в копальнях вугілля Rhondda-Valley трівае понад 30.000 гірників. **В Ірляндії** — невгасають розрухи. На днях мал місце атентат на поліційний пункт в Huggenstown, яку ірляндські революціонери висадили у воздух. Понадто

напали повстанці на казарми в Ballyworny. Наступ відперто при чому однак не обійшлося без жертв. („The Times“ з 7. марта.)

На піренейському півострові поширюється революція, яка прибірає чимраз більше большевицький характер. Страйки і конфлікти з військом належать в **Еспанії** до щоденних явищ. Політичні замахи не переводяться. При останніх виборах до громадських рад перемогли ліві соціялістичні партії. Коли в 1918. році було всіх з соціялістичного табору радних 82, то тепер здобув лівій блок 500 мандатів. („Narod“, з 4. марта.) Як доносять з Мадриту в **Португалії** вибух ґенеральний страйк залізничників. В Ліабоні та Опорто прийшло до кривавої розправи страйкуючих робітників з військом, яке остаточно перейшло на сторону революціонерів і проголосило салдатські совіти. („Figaro“, з 5. марта Nr. 65.) Правительство подалося до дімісії. Заворушення поширюються, наступила перерва в комунікації між Еспанією й Португалією — наслідком чого не звісно про останні події в Ліабоні. („Le Matin“ з 8. марта.)

Такі розміри революційного руху в Европі. Коли поглянути в сторону сходу — то там большевизм здобув собі вже право горожанства.

Як доносять останні радіотелеґрами — ціла **Персія** в повстаннях. Подібна ситуація і в **Судані.** Убито ґубернатора і команданта анґлійського батальону, повстанці проганяють Анґлійців з кольоній і проголосили Судан радянською республікою. Вожд перських революціонерів Кучук-Хан взяв місто Ендзелі. („The Times“, з 3. марта, Nr. 42.349.) В **північній Індії** ведуться бої між Анґлійцями і Афґанами. Під впливом аґітації російських большевиків повстала ціла південна Індія. В Бомбаю вибух страйк бавовняних робітників. За їх прикладом пішли портові рвбітники. („Wiener Mittag“, з 14. марта.)

В Японії — як доносить з Токіо „Easrern-Service“ (з 28. лютого) прийшло до крівавої сцени в парляменті — між послами а поліцією. Прийшло до демонстрації причому здемольовано редакції урядових часописей. („Temps“, з 3. марта,) З Москви доносять на основі звідомлення совітського ґенерального штабу, що в околиці Байкальського озера перейшли на сторону червоної армії численні відділи японського війська. В Яматі — вибух страйк залізничників. Проголошено стан облоги. („Die Rote Fahne“, Nr. 234.)

На третій полосі старої земної кулі в Африці, а передовсім в **Египті** — від довшого часу негодування проти Анґлійців зростає й довело до повстання. В місцевости Тато прийшло до бою з тубильцями. Оголошено виїмковий стан облоги. („Berliner Tageblatt“), з 10. марта.)

В Каїрі заведено цензуру часописей. Хоч як хоронить себе **Америка** перед большевицькою пропаґандою, то пречінь в одно зявляються комуністичні аґітатори в Зединених Державах Америки, чого доказом нові арештовання большевицьких куріерів. В підземлях поширюється революційна пропаґанда і аґітація, яка вибухне при нагоді якогось політичного перевороту стихійною силою океану. („Die neue Zeit“, з 8. марта.)

ПРЕСА.

Як революціонер став монархістом.

Кільканайцять років тому назад написав Вячеслав Будзиновський оповідання під досить несподіваною назвою: „як чоловік дійшов по пана“. З цего оповідання тільки назва гарно придумана і вона лишається в памяти навіть тоді, коли зміст давно забуто. В оповіданню говориться, як з порядної людини, з горячого українського патріота, поволі але методично стає герой тим, що в галицькій політичній термінольоґії називаєтьса „хрунь“. Явище, впрочім, загально людське. Його стрічається в публичнім і приватнім життю.

Та найяскравіще оце постійне і повільне „сходження на пана“ показує на прикладі В. А. Бурцев, редак-

тор ґазети „La Cause Commune“. Його що раз тобільш помірне кольчако- і денікінофільське чорносотство, спонукало Д-ра. Шабада, редактора бернського тижневика „Suisse Orient“ до поміщення в 22. числі від 7. лютого ц. р. одвертого листа, котрий на стільки інтересний, що не можемо його поминути мовчки.

На вступі пригадує др. Шабад минуле Бурцева, заповнене відважною боротьбою його із старим режімом. Пізніще після заключення берестейського миру Бурцев розпочав в Парижі видавати ґазету „La Cause Commune“, в котрій боровся проти вбивців Росії, яку віддано на поталу німецьких імперіялістів. В тім моменті др. Шабад вітав підприємство Бурцева, бо бачив в активности його задаток перемоги демократичної республіки над псевдосоціялістичною охльократією, цього мішаного обсолютизму з середньовіковими методами.

Від того часу мали місце важні випадки. Політична, соціяльна і національна реакція піднесла голову на Сибірі, на півдні і на північному заході. Прихильники старого режіму, підбадьорені невдачею березневої революції, а також большевицькими експеріментами, розпочали боротьбу проти Леніна і Троцького. Прийшло до неприродного обєднання між реакціонерами і демократичними антібольшевицькими елєментами, до обєднання, котре скінчилось траґічно. Бурцеву не треба пригадувати фактів. Він знає історію державного перевороту в Омську, де Кольчак, спершись на декількох авантюристів, наважився виступити проти тимчасового уряду, вибраного на нараді в Омській, уряду, до якого мало довіря ціле населення визволених від большевицького панування околиць. Цей уряд був Кольчаком арештований і на його місці поставлено диктатуру, якої режім нагадував найгірші часи царської реакції. Розпочались переслідування, білий терор, позбавлення прав московського люду, боротьба проти робітницьких орґанізацій і проти місцевої автономії.

Бурцев також знає, що робив на півдні Денікін, цей, як його назвав Брандес „варвар“. Денікін збудив найтемніші спогади Аракчеева і Победоносцева, обскурантизм котрих і ненависть проти всякої свободи була бездонна. Він казав розстрілювати і вивішувати тисячі і тисячі селян. Він знищив незалежну пресу, замінивши Її „бутербродною“ із столипінських креатур. Він кинувся на українську антибольшевицьку армію, замість того, щоб порозумітись з „зрадником“ Петлюрою, оцим втіленням і убсобленням ідеї національного і соціяльного визволення українських селян, Він врешті викликав жидівські погроми, в яких згинуло без числа жидівських жінок і дітей. Бурцев знає також царсько-режімне обличча Юденіча (до речі тепер арештованно Анґлійцями в Різі, як сідав на корабель, що відїздив до Німеччини. Прим. Ред.)

І не дивлячись на це Бурцев, соціяліст-революціонер і республіканець демократ ніколи не протестував проти цеї царської контрреволюції. Ще більше, він її підтримував з усіх сил, він вів енерґічну пропаґанду в її користь, він ідеалізував реакційних ґенералів, замовчував акти насильства над Українцями і над другими „інородцями“, котрі нічого більше не бажали як тріумфу вільної волі своїх народів, він врешті ощукував Антанту, підтримуючи в ній віру, неначебто контрреволюційні ґенерали були здібні побороти большевиків, коли тимчасом кожний щирий і безсторонний обсерватор здавав собі справу з того, що тільки демократія може усунути террор большевиків, а не чорні банди шовіністів і большевиків зправа. І саме своєю діяльністю Бурцев причинився до тріюмфу Леніна і Троцького, котрі в очах інтернаціональної демократії знаходяться в авреолі оборонців соціялістичного режіму і безстрашних борців з царським імперіялізмом. „Cause Commune“ Бурцева подала в липні 1919. характеристику большевізму, з під пера дра, Шабада, одначе відкинула тези, котрих др. Шабад боронить в кожнім числі свого журналу. І тепер ще др. Шабад не перестає доказувати, що кольчакісти безсильні проти леніністів і що аґітатори Леніна можуть дуже легко дискредитувати антибольшевицький рух як царофільський. Тому антібольшевицькі реакціонери ломлять демократичний, антибольшевицький фронт. Др. Шабад давав докази, що реакційні ґенерали, підтримувані, дякуючи аґітації Бурцева, Антантою, ставали ґерманофілами і шкодили московському на-

родові, коли, на впаки, український і кожний инший визвольний національний рух служили справі визволення також московського народу. З цими тезами, виставленими доктором Шабадом, погодились старші і, більш від нього впливові діячі, як Керенський, Русанов, Аксельрод, Зензінов, Мінор. Керенський, Пескін, Лєбедєв, Сталінський, делеґати сибірської думи, представники Кубанської Ради, всі демократи гостро осудили реставрацію, не перестаючи рівночасно боротись з большевизмом. „La Republique russe“ et „Pour la Russie“ оголосили жахливі факти, котрі є страшним обвинуваченням проти Омська, Іркутська і Таганрогу, Окружившись одначе Гермоніусом, Дерентель-Дікюфом, Діонео, Шторчом і Алексінським, Бурцев дальше в своїй „splendid isolation“ продовжує боронити „cause“ (справу), котра стала „commune“ (спільною) його і царистів. Випадки одначе показали, що справдився висказ Тайрана, що діяльність Бурцев є злочином не тільки проти ідеї, але і проти доцільности. Дякуючи Денікінові, Кольчаку і Бурцеву, Ленін і Троцький тріюмфують сьогодні так з боку політичного як і мілітарного.

Бурцев в своїй ґазеті денунціював своїх революційних товаришів в Іркутську і Владивостоку і викликав на їх голови переслідування і ще тепер цькує українських і інородческих діячів. Тому др. Шабад уважає, що має право виступити проти Бурцева як найгостріше, бо давній революціонер став зрадником товаришів, став зрадником чистої справи свободи народів.

Свій інтересний лист кінчає др. Шабад так: „Хай простить Вам московській народ в своїй благородности все те лихо, яке ви йому принесли, підтримуючи його катів своїм особистим авторітетом бувшого революціонера і бувшого соціаліста!“)

На наш погляд В. Бурцев ціле своє життя тільки називався соціялістом і революціонером, а властиво грав ролю революційного Шерлока Голмса, а відома річ що Шерлоки-Голмси працюють в користь тих, котрі їм платять. Для них ідеал меньше важний, для них важне „діло“, і тому, хоч і як вони талановиті, ними захоплюватись може тільки натпінкертонська публика.

Польська армія в світлі французької преси.

Після знищення Денікіна вся французька преса, всі надії що до розбиття російських большевиків, перекинула на мілітарну силу Польщі. В звязку з цим в паризькій пресі появилось багато відомостей про армію Польщі. Статі ці належать головним чином французам військовим, які були інструкторами в польській армії і зараз повернулись до дому. Особливо цікавий у цьому відношенню рапорт ґенерала Nieles'a, який був головою антантської місії в Надбалтиці. Рапорт цей надрукований в Revue Militaire.

Польща, яка раніш належала трьом державам досі ще не обединилася. Таке загальне враження всіх. Особливо це примітно в армії.

Найбільші частини війська, з бувших австрійських піданців ще й досі мають уніформу німецьку. Вона має в собі 40 реґіментів або 10 дивизій. з них 6 перших, раніш були в леґіонах Пілсудського і брали участь в війні як союзники Австрії. Вони складаються головним чином з Поляків Галичини та бувшої Росії. В оперативному відношенню до них також належать північні литовські та білоруські дивизії, а на півдні стрілкові карпатські бриґади.

Познанські війська під голуванням диктатора Познані ґенерала Довбор-Мусницького. це є окремий корпус, з окремою орґанізацією, цілком німецькою, але старшини та ґенерали в ньому головним чином з російської Польщі.

Так звана стара армія Галлера, яка була ще в час війни була орґанізована в Франції, французьким головним штабом та польським національним комітетом. Її завданням було служити зразком для майбутньої армії Польщі, передати їй усі ті методи і принціпи яких вона виучувалась на полях Фландрії і Шампанії. Кадри цієї армії були головним чином з Французів, з яких одних старшин налічувалось 1800. Тепер вони увільнені 15. жовтня 1919. р., і вертаються до Франції. Жовнірів армії Галлера комплектувалось з добровольців Поляків з Америки, Галичини,

Познані, та з російського експедиційного корпусу в Франції. Це була найпевніща мілітарна польська сила.

Кавалерія має шість бриґад уланів, гусарів і щось добровольців мусульман, ополячених Татар, які мешкали на Литві.

Загально ґенерал Niesel рахує польську армію в 500.000 чоловік, в тому числі більш як 5000 старшин та 270 ґенералів. Отже ми бачимо, що в польській армії наче гаразд, але справді воно так не є.

Перш всього артілерія, головний нерв сучасної війни. „Австрійська“ армія має у себе артілерію ґерманську, російську, австрійську, канони які куплені головним чином в Італії. Зарядних яшиків нема, користуються фургонами селян. Познанська армія майже зовсім без артілерії.

Шо-ж торкається фабрікування канонів у самій Польші, то ця справа знаходиться ще в ембріональнім стані і все приходить головним чином з Франції. Заведено в польській армії французькі 75- пушки, танки Renault, рушници Лебеля. Багато приходить і уніформів з Франції.

Завдяки Франції Поляки отримали величезні американські запаси, які залишалися на півдні.

Але коли все це приходить до кордонів Польщі, зустрічається, як пише Niesel, з педантичністю Австрійців, та неакуратністю Росіян. І от, дуже обережно, але все-ж зазначається, що війська на фронті терплять страшений холод, за відсутністю чобіт і одежі . . . А иноді, за браком набоїв, мусять утримуватись і від посунення вперед. Ґенерал Niesel підкреслює таку недостачу як ґрунт до розкладу армії.

Коли при страшенному холоді немаєш в що обутись і вдягтись, то поневолі будеш більш прислухатись до большевицької аґітації. До цього приєдналась відсутність ініціятиви у салдат, бо російська та німецька школа відучила від всього. Технічна часть в полках також погано поставлена. При такому стані все залежить від старшин, а з цим, якраз небезпечно в польській державі.

В армії багато унтерофицерів з бувшої німецької армії, яка була такою доброю школою, а між тим ні один з цих підстаршин не може бути старшиною, що звичайно не може добре впливати на настрій жовнірів які, як писав ще Наполеон, особливо радісно йдуть в бій, коли знають, що в ранці у них лежить маршальський жезл“. Офицери з бувшої австрійської армії страшенно ледачі, а ті що з російської то не мають жадної ініціативи. До того останні ще ненавидять Францію. Коли в штабах знаходяться французькі інструктора, це страшенно перешкоджає спільній праці. В головнім штабі весь час йде боротьба між німецькою та французькою тактікою. Досі немає спільного пляну оборони на випадок російської офензиви, а є два пляни: один школи Людендорфа, другий — Фоша, які один другого виключають.

Кінчає Niesel свій рапорт так: „коли ми хочемо мати добрий, певний авангард на сході, то мусимо мати міцну Польщу. Для того треба великої внутрішної праці. Але вона можлива лише при мирі, бо сучасна польська армія, проти червоної большевицької — встояти не зможе.“

Шведський часопис про Україну.

Штокгольмський „Aftonbladet“ подає на своїх сторінках незвичайно цікаву передову про Україну, яку подаємо в скороченню.

Поміж представниками окраїнних держав, зібраними тепер в Гельсінґфорсі є одна, яка не має на конференції своїх офіціяльних представників, а цею державою є Україна.

Однако жадна з репрезентованих держав не матиме такого впливу як Україна на усталення миру в східній Европі який представляє ціль гельсінґфорської конференції.

Цілком зрозуміле, що ця держава тримається на боці. Обставини в краю такі непевні, що жадна участь в нарадах не може бути бажана, до цього треба додати, що Антанта під якої еґідою находиться в великій мірі вищезгадана конференція, є дуже непевна в своїй політиці супроти південної частиии бувшої російської держави. Одного можуть бути певні ті, що мають владу в Парижі і Льондоні, а ґвласне, що українська проблема є в найвищій мірі складна, і що її вирішення може мати не малий вплив на будучу політику нашої частини світа. Бо Україна, буде першорядною державою.

Союзна політика окріплої України, колиб її подати поміч і уміло цю політику направити,

булаб незвичайно важна для рівноваги центральних держав. Будучий Союз України і Німеччини був би дуже здоровим протиставленням експанзивній політиці Польщі яка загрожує обом тим державам.

Але теперішне становиско української народньої республіки є того роду що навряд чи її можна числити як самостійну державу.

Столиця Київ, ще кілька місяців тому була осідком інтернаціонального війська з того часу два рази перемінила своїх панів! З початку опанував її Денікін а потім впала в руки большевиків яким удалось сильною офензивою відперти великоруського ґенерала. Частина національного уряду мусіла тікати на західну границю своїх земель і вести там повне турбот істнування. Друга частина, що залишилася у Київі заключила з большевиками щось в роді перемиря чи тимчасового миру, як хто хоче це назвати. В таких умовах може здаватись, що всяка балачка про самостійну Україну рішучо завчасна. Одначе в дійсности справа представляється далеко не так безнадійно так як є там сильне українське національне почуття і нарід настоює на відокремленю від Москви без ріжниці чи її головою буде Ленін, чи Денікін, чи може хтось посередний.

Українець вже такі бачить свого найбільшого ворога в старій Росії і тому спокініше дивиться як його столицю займають большевики як Денікін. Перші дозволяють хоч на деякі проявлення національної культури підчас коли останні, першим чином як заняли місто знищили все що звалося українською літературою. Розуміється також, що зовнішня байдужність з якою принято большевицьку окупацію випливала з переконання що радянські ґвалти, принаймні в своїй теперішній формі не довго могтимуть утриматися.

Багато де чого доказує, що большевизм як такий не має податного ґрунту на Україні. Воно в великій части виникає з факту, що більшість населення є посідаючі селяне і що большевицькі ідеали є противні іхнім інтересам. Це однако не виключає, що большевизм не може найти в певних випадках підтримання на Україні. Населення скорше погодиться на режім большевицький як на царський особливо коли-б той перший під впливом часу трохі вигладився.

З українського боку панує гадка, що поміч яку уділяла Антанта Денікінові вбивала свою мету. Бо коли-б прийшлось вибирати поміж примусовим прилученням до зліпленої до купи Росії, напевно ніхто не подумав би як треба орієнтоватись в країні селянській правдивому большевизмові не подобній,

Може аліянти побачили практичні наслідки їхньої політики з останніх часів в справах Росії. Жалкі неповодження Денікіна мусіли їх також навести на инші думки.

Те що тут було сказано про Україну відноситься також до инших побережних держав. Їхня боротьба з большевизмом буде в великій мірі безцільна, коли вони не матимуть певности, що після повалення Леніна не буде відновлена стара Росія. З точки погляду побережників єдину льоґічну політику веде Естонія яка рішучо старається помиритись з большевиками. Здається, що там вірять в можливість спільної акції побережних держав проти Москви, оскілько не буде в тім заанґажована Росія Денікіна, розуміється тільки тоді, коли отримають узброєння. З сьогодняшнього становиска трудно висказатися про долю східньої Европи, а особливо оскільки розходиться про Україну. Без жадного сумніву українське питання причинить певним державам ще не мало турбот. Можна булоб уникнути багатьох комплікацій колиб і тут був пристосований принціп після якого як це голосили має бути на далі улаштований світ, а власне прінціп самовизначення народів.

*

Ми, Шведи маємо всі причини бажати щоби цей принцип був підставою відносин до України. Те що здавен давна Швеція була звязана з країною Рюрика і Мазепи має мабуть менше значіння, головне є те що наші правдиві інтереси і нині йдуть з колись поневоленими а нині вільними народами бувшої Росії; а Україна є поміж усіх побережних держав найбільша і найщасливише положена. що є річ дуже для нас важна. Самостійна Україна може бути не тільки цінним союзником, але і консументом нашої індустрії а рівнож доставцем нам сирівців.

„Визволяймо самих себе!“

Новий соціялістичний часопис „Swiatlo“, який почав виходити в Варшаві під редакцією А. С т р у г а, подає

в 2-гому числі статейку, яку тут в перекладі подаємо:

Наша преса є повна захоплень про визвольну ролю, яку має сповнити Польща супроти своїх сусідів на сході. Старий повстанчий клич „За нашу і вашу свободу“ кидається на всі сторони, при чім одначе ніхто не звертає уваги на те що цей клич звучить тепер гіркою іронією в устах Поляка.

Возьмім тільки кілька прикладів з обсягу наших відносин до Українців. Свого часу в грудні комунікат ґенерального польського штабу доніс, що в наслідок порозуміння з українським урядом польське військо хвилево зайняло Камянець.

Минуло два місяці і . . . Поляки заборонили на українськи території говорити й писати по українськи в урядових справах. Видано приказ перемалювати українські вивіски, а на їх місце поміщено польські. Заборонено носити військові українські відзнаки. Проголошоно, що Камянець Подільський є повітом, який належить до Польщі. Заборонено видавати українські соціялістичні часописи.

Кождий чесний Поляк починає стидатися, коли довідується про такі факти.

Так виглядає сьогочасне: „За нашу і вашу свободу“. Бо коли угнітаємо слабших сусідів, нищимо в них довіря до Польші, коли сіємо в їх душах ненависть і жадобу пімсти — то робимо собі ворогів, а душу польського народу затроюємо найстрашнішою отруєю — затратою віри в ідеал свободи. Довкола Польщі твориться ненависть а в Польщі усадовляється людей, що живуть тільки надужиттям, насильством над слабшими.

А цього в Польщі так багато. Перестаньмо отже визволяти сусідів; вони радо зречуться нашої помочі. Подумаймо радше над визволенням нас самих з пут підкупства капіталістичної анархії.

ХРОНІКА.

УКРАЇНА.

Латвія визнала Україну. З Риги повідомляють, що Латвія визнала de facto незалежність Української Народньої Республіки і уряд Директорії тимчасовим її урядом.

Кара смерти на Україні. На Україні большевики завели кару смерти. Причини цього як заявляє Всеукраїнський Ревком такі: Всеукраїнський революційний комітет, розглянувши питання, примінення висшої степені кари — розстрілу на підставі засуду чрезвичайкою і революційними трибуналами на просторі України в звязку зі знесенням кари смерти в совітській Росії, яке являється наслідком: 1) повного здавлення шпіонської дезорґанізаційно бунтарської діяльности аґентів Антанти і її слуг — царських ґенералів у запіллю червоної армії, 2) здавлення контрреволюції на фронтах, 3) знищення більших тайних орґанізацій контрреволюціонерів і бандитів, і 4) осягнення наслідком цього скріплення совітської влади, — прийшов до висновку, що цієї міри не може приноровити в межах України, де всі вище згадані небезпеки загрожують істдуванню совітської влади на Україні, де вони ще незліквідовані. де ворог ставить червоній армії ще значний спротив, де з кождим днем виходять на світло дневне все нові заговори проти совітської власти на Україні, тому аж до повного поборення всіх перепон, що не дозволяють утвердитися совітській владі на Україні Всеукраїнський Реком, відвічальний перед робітничо-селянською масою України за всесвітне скріплення її, у своїй безпощадній боротьбі з усякими спробами контрреволюційного характеру не може спинитися перед ніякими мірами аж до примінення червоного терору включно. Нехай український народ, переконавшися на примірі совітської Росії, знає, що терор і всі тяжкі репресії супроти ворогів робітників і селян накинені нам виключно буржуазією та її наємниками і що ці тяжкі міри зміняться, якщо скріплення влади робітників і селян буде завершене. Голова Всеукрревкома: Петровський, члени Всеукрревкома: Затонський, Гринько, містоголова технічної комісії по юридичним справам: Канарський, управитель канцелярії Всеукрревкома: Єрмошенко, секретар: Мазур.

Українська армія в бою. До польських ґазет повідомляють з Камянця, що частина реорґанізованої української армії в числі 6000

душ бере діяльну участь в боротьбі з большевиками на подільському фронті.

Американський сенат про Україну. Українське пресове бюро у Вашинґтоні телеґрафує: Сенатор Кінґ предложив сенатові слідуючу резолюцію: Сенат Сполучених Держав бажає, щоби уряд Сполучених Держав визнав de facto уряди самостійної Естонії, Латвії, Литви і України аж до того часу, доки всеросійськими установчими зборами чи авторітетом всеросійського федеративного уряду не буде вирішене взаїмновідношення цих держав між собою.

Підготовочна праця для збудования червоної „єдиної неділимої". Всеукраїнська конференція большевиків в справі взаємовідносин між українською советською республікою і Р. С. Ф. Р. Р., що відбувалась у Харкові, приняла тези Ц. К. Р. П. серед цих тез між иншим є теза про необхідність одного господарсько-економічного апарату для обох республік.

Троцький — депутатом Харківської Ради. Перший караульний полк при ґубернському військовому комітеті вибрав до Харківської Ради робочих депутатів своїм представником Троцького.

Із большевицької України. „Нова Реформа" з 25. березня подає такі вістки: в могилівськім повіті большевики переводять мобілізацію мущин від 17—45 року життя. Могилівські большевики вислали депешу до українських військ Удовиченка, щоби вони получилися з большевиками, бо большевики не є ворогами Українців, а бажають тільки прогнати Поляків з України. В частинах першої большевицької дивізії панує така велика недостача обуви, що частини відбувають похід на возах.

Страйк трамвайовців у Львові. В четвер рано вибух у Львові трамваєвий страйк робітників. Цего дня станув цілий трамваєвий рух.

Причиною страйку недостача хліба та инших средств поживи.

Страйк обняв всі галузи цего підприємства.

Навязання торговельних зносин між Лотвою, Фінляндією і Україною. Варшавський „Kurjer Poiski" з 24. ц. м. доносить:

З добре поінформованих джерел довідуємося, що в Ризі створено державну лотишську комісію якої завданням буде навязати торговельно-економічні зносини з Україною. Лотва має закуповувати на Україні збіже і сирівці, а в заміну постачати Україні свої промислові вироби.

Також міродатні чинники Фінляндії мають навязати економічні зносини з Україною.

Дипльоматичні заходи в справі Східної Галичини. Варшавський „Kurjer Poranny" з 25. ц.м, доносить з Відня: Німецькі денники доносять, що чеське правительство задумує розпочати дипльоматичну акцію в справі Східної Галичини, аби зашахувати Польщу в боротьбі за Тешинський Шлеськ. Чеське правительство числить на підпертя антанти.

Конференція У. С. Д. Р. П. в справі угорської України. Дня 8. марта відбулася в Празі під проводом Яцка Остапчука конференція в справі нашої праці серед угорських Українців. По вирішенню всяких орґанізаційних справ постановлено видавати популярний часопис на угорській Україні.

РОСІЯ.

Большевицько-румунські переговори. „Journal de Debats" повідомляє, що большевики не погодилися на пропозіцію Румунії, щоби вести мирові переговори в Варшаві. Місцем переговорів вони призначають Харків.

Денікін пропонує большевикам мир. „Echo de Paris" подає телеґраму з Льондону, що Денікін запропонував большевикам мир. Совітський уряд пропозіцію цю приняв. Денікін звернувся до урядів Грузії та Азербейджану з нотою, в якій висловлює, що він готов визнати незалежність цих держав.

Большевики пропонують Анґлії та Франції мир. З Лондону повідомляють, що член робітничої партії Мас Клен заявив в палаті депутатів, що большевики запропонували Франції та Анґлії дуже корисні умови мира.

Не можуть заспокоїтись. З Відня повідомляють, що до Новоросійська прибув французький транспорт з військовим знарядженням і обмундируванням для Денікіна. До Феодозії прибув французький транспорт з гарматами і набоями.

Відповідь на ноту Чічеріна. В ноті, яку вислав 27. березня польский уряд Чічеріновi, він заявляє, що Польща готова присту-

пити до мирових переговорів з Росією і пропонує розпочати переговори 10. квітня. Місцем переговорів польський уряд пропонує Борисів.

Автономія Туркестану. Радіо з Москви повідомляє, що советський уряд надав Туркестанові автономію. Під зарядом центральної большевицької влади остаються: військо, справи політичні, торговельні, залізниці, почта і фінанси.

ПОЛЬЩА.

Приготування до удару на Польщу і Румунію. З Букарешту доносять до французьких ґазет, що большевики стягнули на західний фронт великі маси війська. В останніх часах помічено великі приготовлення вздовж лінії Дністра, які відбуваються мимо заповіджених мирових переговорів з Румунією. Незабаром має прийти до великого наступу на польськім фронті. Французькі денники звертають увагу, що боєва діяльність большевиків є в звязку з вибухом революції в Німеччині.

Буря в соймі. На засіданню дня 25. марта промовляв посол Дмовский, учасник замаху проти кабінету Морачевського минулого року. В своїй промові виступив він проти посла Діяманда, закидаючи йому, що він ділає на шкоду держави і бере участь в брудних справах. При тих словах покликувався він на лист, який мав писати посол Діяманд до жінки. Наслідком цего на лівиці повстав великий крик. Озвалися оклики: Звідки ви взяли цей лист? Злодій! Каналія! Шубравець! На жаддання посла Морачевського маршалок згодився на відчитання цього листу. Зі змісту оказалося, що в ньому доносить посол Діяманд своїй дружині про конференцію у Морґентау в жидівській сцраві. Коли оказалося, що зміст зовсім невинний, озвалися знову оклики: Злодій! Віддай пальто і годинник! З тої причини маршолок мусів перервати засідання на 10 хвилин.

БАЛТІЙСЬКІ КРАЇ.

Границя між Латвією і Естонією. „Morning Post“ повідомляє, що Латвія і Естонія погодилися в цьому, щоби вирішення справи кордонів між цими обома державами передати окремому трибуналові під проводом представника Анґлії.

Середне шкільництво на Литві. Литовське міністерство освіти повідомляє, що на Литві істнує досі 35 середних шкіл, в яких учиться 7733 учнів.

Соціялістичний конґрес в Ревелі. Конґрес, який скликали фінляндсккі соціялдемократи на 15. березня до Ревеля, має відбутися дня 27. березня ц. р. На цей конґес відїхали вже делеґати.

КАВКАЗСЬКІ КРАЇ.

Др. Зубків головою Сенату в Сараєві. На місце Миколи Яровськогоу ряд Югославії іменував головою Сенату Верховного Суду в Сараєві нашого земляка д-ра Михайла Зобкова, професора загребського університету. Як відомо, до його габілітації не допустив сенат львівського університету.

Незалежна Вірменія під Ліґою Народів. По інформаціям „Таймса“ Найвища Рада рішила віддати незалежну Вірменію під опіку Ліґи Народів. Вірменська держава має повстати з російської Вірменії і давних областей, відібраних Туреччині. Вона не буде мати доступу до моря, одначе могтиме користуватися пристаню Батум, що буде невтралізована. Зєдинені держави хотіли віддати Вірменії пристань Трапезунд, або якусь иншу між Батумом і Трапезундом. Ця комбінація, яка запевнила би в ширшій степени незалежність Вірменії, досі не признана.

БАЛКАНИ.

Турки протестують. З Царгороду повідомляють, що турецький уряд заложив протест перед коаліційним комісаріятом проти окупації Царгороду союзниками.

Паніслямістичне повстання. Радіо з Ліону новідомляє, що повстання паніслямістичне розвивається все більше. Бої ідуть від Тракії через Анатолію аж до Арабії. В Анатолії італійські війська відкинув Мустафу Кемаль аж на побережжа моря. Французький ґенерал Ґуранд жадає спішно нових підкріплень.

Зірвання переговорів. В наслідок нової політичної ситуації в Румунії та зміни румунського кабінету польсько-румунські переговори, які велися в Варшаві, перервано на неозначений час.

Новий румунський кабінет. Склад нового румунського кабінету є такий: преміер і міністр внутрішних справ ґен. Авереску; закордонних Замфіреску; війни ґен. Рашкану; фінансів Арґентоксану; земельних справ Куральбу; публичних робіт ґен. Валеано; освіти і культів Неґулеску; міністри без портефелів Ністор, Інкулец, Мочсонії і Транку — Яші.

Пляни румунського правительства. Радіо з Ліону доносить: Румунське правительство оголошує, що між проектами законів, які мається предложити парляментові, находиться проект ратифікації версальського договору і новий виборчий закон. Ґенерал Авереску предложив внесок, аби між хліборобам розділити вивласнені землі, що їх дотепер управляли рільничі спілки.

Вільсон про Царгород. „Echo de Paris“ одержала з Філядельфії інформації про те, що Вільсон в недовзі виступить з домаганням, щоби Царгород признано було Росії. (?)

ЦЕНТРАЛЬНА ЕВРОПА.

Перша світова конференція молодосіоністів в Празі. Як доносить пражська жидівська телеґрафична аґенція, в днях 21.—26. марта відбуватиметься загальна світова конференція палестинської робітничої партії Harcel-Hasairu і людової соціялістичної партії Ceire-Cion. На конференцію досі зголосилося біля 100 делеґатів і гості з Палестини, Америки, Швайцарії, Анґлії, Голяндії, України, Німеччини, Польщі, Литви і Австрії. Офіціяльною мовою конференції буде еврейська мова.

Ситуація в Німеччині. Ситуація помалу вияснюється. Німецькі професіональні союзи по довгих переговорах порозумілися з соціялістами більшости і видали заклик заперестати ґенеральний страйк. Як віднесеться до цього німецьке робітництво, яке в більшости хилиться в сторону комуністів, годі на разі сказати. Сам факт компромісу вказує нам великий зворот на ліво в німецькій внутрішній політиці.

В переговорах професіональні союзи вимогли переведення демократизації адміністрації, соціяльного законодавства, соціялізації в електричних підприємствах, крім цього держава має приняти угольні синдикати та синдикат калія. Під напором союзів уряд згодився на усунення міністрів Носке та Гайне, видав приказ заарештування заговірників, конфіскати їх майна і розброєння тих частин „Reichswehr'y“ які брали участь в замаху. Зворот на ліво приписати треба виключно професіональним союзам. Чи це вплине на подавлення комуністичних заворушень, покажуть найблищі дні.

Міжнародній конґрес допомоги дітям. В днях 25., 26. і 27. лютого відбувся в Женеві конґрес допомоги дітям, на якому були й представники України. Конґрес відбувся під патронатом Міжнароднього Червоного Хреста.

АНТАНТСЬКІ КРАЇ.

Професіональні орґанізації в Анґлії. Число зорґанізованих робітників в анґлійських професіональних орґанізаціях з кінцем 1919. р. виносило 6,624.000, підчас коли в 1918. р. мали ці орґанізації 5,547.000 членів. Професіональних союзів є 1.220, значить централізація їх не дуже поступає вперед, в порівнаню до Німеччини, де є всього 70 центральних професіональних союзів. В професіональних орґанізаціях є 1,250.000 анґлійських жінок. Рівнож й народних учителів є в професіональних орґанізаціях в Анґлії 200.000. Число некваліфікованих робітників, які є членами професіональних орґанізацій в останньому році збільшилося в три рази.

Святий союз проти соціялістів. На зборах лібералів виголосив Льойд Джордж велику бесіду проти соціялістів. Преміер візвав лібералів, щоби получилися з консерватистами до боротьби проти соціялістів і заявив: Те, що анґлійські соціялісти називають колективізмом, це у Франції називається комунізмом, а в Росії большевизмом. Є краї, в яких можна робити соціялістичні експерименти, але наш край мусить держатися здалека від цього. Льойд Джордж заявив далі, що в ціли поборювання соціялістів належить створити одну велику партію порядку, якої проґра-

мою має бути: 1. мир у внутрі і на вні і боротьба з соціялізмом у внутрі; 2. створення сильного тревалого союза народів, щоби на будуче оминути війни. Так отже Льойд Джордж є речником створення буржуазного Інтернаціоналу до боротьби зі соціялістичним Інтернаціоналом.

Закордонна політика Франції. На одному з останніх засідань палати депутованих зголошено 14 інтерпеляцій в справі закордонної політики французького правительства. Предсідатель комісії закордонних справ п. Барту порушив передовсім питання звязані з політикою правительства у відношенню до Росії і Німеччини. Виріжнялися інтерпеляції деп. Марґен в справі відновлення торговельних зносин з Росією, деп. Кашіна в справі перебігу льондонської конференції та деп. Банерта, що правительство задумує робити з огляду на події в Німеччині і в справі евентуального впливу цих подій на мировий договір.

Представник Анґлії при російській місії Ліґи Народів. „Morningpost“ доносить, що Льорда Емота запрошено на представника Анґлії при російській місії Ліґи Народів. Льорд Емот був директором анґлійського торговельного відділу підчас війни.

АМЕРИКА.

Ще одна війна. По іскровим телеґрамам з Буенос Айрес, грозить вибух війни між Перу і Болівією.

Розоруження Канади. З Отави доносять, що канадійське правительство зарядило цілковите розоруження воєної маринарки. Воєні варстати в Канаді будуть звинені.

ЕКОНОМІЧНА ХРОНІКА.

Японсько-німецькі господарчі взносини. При кінці прошлого року, по відомостям льондонської преси, до Німеччини прибуло богато японських промисловців та журналістів. Вони всі мають на меті так зробити великі замовлення, як і виявити можливість збуту на німецькому ринку продуктів японської промисловости. Головним чином Японію цікавить здобути під свій вплив торговлю з Голяндською Індією, Сіамом та Straits Settlements. Всі ці країни до цього менту знаходилися під впливом німецьким. Для цього вони пропонують достав цім країнам німецьких товарів власним тонажем фльоти, що буде повертатися з Европи. Бажано Японії також аби одночасово з Анґлеію та Сп. Штатами Німеччина постачала її машини, напр. промисл будівництва текстільних машин в долині Вуперт-фабрікує всі найсложніщі машини, що потрібні для японського імпорту. Тимбільш, що брак машин ткацких в Японії зараз надзвичайний, а згідно повідомленню „Japan Weekly Chronicle“ швидким введенням 8-ми годинного часу праці, брак цей ще значно збільшить попит на них, бо прійдеться негайно замінити ручну працю, працею машин.

Совітський план державних робіт і будівель. Комітет державної будівлі виробив цілий проект нової будівлі залізниць і водних комунікацій: Постановлено негайно розпочати будівлю слідуючих залізниць: 1. Казань — Сарапуль. 2. Суда — Овіничи. 3. Ніжній-Новгород—Котельнічі. 4. Мста—Овиніче. 5. Володимирка—Царицин. 6. Уральск—Їлецк. 7. Кузьма—Богородське. 8. Оріхово—Кіржач. 9. Людіново—Жіздра. Загальний розмір проектуємих ліній в середньому рівняється 4000 верст. Що до водного транспортного шляху постановлено негайно роспочати слідуючу будівлю: 1. Будову портів в Рибінську і Костромі. 2. Зглиблення русла Волґи біля Саратова. 3. Будову шлюзньої системи на Шексні. 4. Таку-ж будову на Доні і нарешті. 5. Продовження робіт по поглибшенню каналу кн. Вітенберґського. Окрім цього намічені: 1. Будова електричнього предпріємства в Н. Шатурську коло шатурських торфеників по лінії Люберці—Арзамас. 2. Таких же предпріємств в Каширі, на річці Сквір і по течії Волхова.

Вільний імпорт цукру у Франції. В червню пр. р. одночасово у Франції було обмежено вільний імпорт цукру і його внутришню вільну торговлю. Наслідком цього була підвижка ціни його з одного франка до трьох. Великий світовий недобор цукру, знесення контролі над розділом цукру в Америці і инших державах, з другого боку реляція франка ведуть неуклінно до зросту його ціни. Приймаючи на увагу, що сфера найбільшої продукції цукру знахо-

диться в полосі військового знищення, звищення цін ледве може вплити на ожівлення продукції бураку та його переробки, навпаки вся ця сітуація висовує на перший плян продукцію колоніальну, котра перед війною цілковито була занедбана. Зараз одна тільки Куба вироблює цукру більш ніж ціла Европа (14,500.000 тон. проти 3,470.000 тон. Европи) і цукорна тростина рішучо панує над бураком. Як-же ще взяти на увагу теріторії антільських островів та острова Reunion на Тихому Океані, котрі володіють невичерпанимі джерелами та дешевими робітничими руками, то положення буде ще яскравіще. Як що сучасне становище треватиме далі, хто знає які зміни нарешті будуть в мировому ринку цукру.

Проєкт польського буджету. Проєкт буджету внесений міністром фінансів Ґрабським обіймає два періоди: перший від 1. липня 1919. до 31. марта 1920, другий від 1, цвітня до 31. грудня 1920. В першім періоді сума видатків для „Малопольщі“ і Конґресівки виносить 14.828,721.471 М, а доходи 2.754,014.747 М, значить недобір виносить 10.775,000.000 марок. В другім періоді доходи виносять 3.060,594.213 М, а розходи 15.097,968.137 марок. Загальні видатки б. пруського забору виносять 329,840,879 марок доходи 306,579.066 марок.

Скількість безробітних в Польщі. Скількість безробітних в Польщі по останнім, обчисленню в марті виносить 220.336 осіб, з яких 62.419 побирає державні позички.

Хемічний промисл північної Франції. В хемічному промислі півн. Франції панує повний застій через брак богатьох сирівців. Як повідомлає „L'Outillage Industriel Commercial et Maritime“ в 1913. р. рахувалося 423 хімичних заводів з 11.809 чол. робітників в них занятих, в листопаді-ж цього року налічується ледви 16 заводів, що працюють з 800 робітниками.

Товари з півд. України. Товари, закуплені польською господарчою місією бувшого міністра Івановського, частинно прибули вже до румунських черноморських портів, звідкіля й будуть надіслані далі залізницею до Польщі. Прибуло 250 тон тютюну, сирої, шкури і деяка кількість вовни.

(Prz. Handl.)

Анґлійський торговельний балянс за останній рік вказує на підвишку в загальній сумі імпорту на 669.000.000 ф. шт. збільшення повинно так чи инакше бути покрито. Звичайно це буде зроблено тимже чином, як це робилося до війни, коли торговельний балянс Анґлії замикався надвишкою імпорту, а кредит балянсу урівноважувався відповідною сумою т. зв. „непредбаченого експорту“, котрий мав в собі три точки: 1. відсотків пріміщених за кордоном капіталів 2. фрахтових сум за довіз до та із чужих країн і 3. з банковських та асекураційних сум по міжнароднім стосункам. Прибутки, ціх трьох точок настільки величезні, що дозволяли до цього часу, по урівноваженню балянсу, ще на нове пріміщення капіталів до суми 200 мил. ф. шт. річно. Прибуток з вищезазначених джерел, за 1919. рік згідно розрахункам анґлійського міністерства торговлі має рівнятися 529 мил. ф. шт. чи 77% торговельного дефіциту. Цифри ції, мабуть троху підвищені і треба вважати, що в кожному разі сума ця мусить покрити $^2/_3$ лишків імпорту. В 1920 році міністерство торговлі має надію на зменшення загальної суми лишків імпорту до 450 мил. ф. шт., а дохід від точок „непредбаченого експорту“ має збільшитися до 640 мил. ф. шт. Це знов далоб на користь Анґлії тих 200 мил. ф. шт., як давало щорічно до війни. Чи відповідають ці предположення істині покаже тільки дійсність в 1921. році.

Продукція вугілля в Анґлії в 1919. році. Загальна продукція вугілля в Анґлії в 1919. році рівнялася 229.000.000 тон.

Ціни в Анґлії Згідно оголошеним в „Index numbers“ (щорічник Анґл. міністерства торговлі) гуртовим цінам врізст їх в 1919. році в порівнанні з цінами 1913. року повисився в середньому на 154%. Ця цифра значно нища, проти середніх сум анґлійських економ. орґанів, котрі % цей числять від 187 до 189.

Американські кредіти для Европи. Відношення американських фінансових сфер до уділення кредитів для Европи дуже не охоче. Не так давно ухвалено т. зв. „Edge bill“ — закон. об акційних товариствах, що оперують за кордоном. „Edge bill“ нормірує засоби уділення кредіту европейським державам так, що робить кредит цей дуже і дуже тяжким. Кожне таке акційне товариство повинно, мати на меті властиво не кредіт, а набуття в чужих

державах прав власність і через останне прав контролю державного господарчого життя ціх держав з метою збиту американських продуктів на вигідних для останньої умовах. Далі на міжнародній фінансово-торговельній конференції в Ню-Йорку, що була скликана за для обміркування сучасного економічного хаосу, було запропоновано одним з головних засобів на упорядкування економічне — це обмеження кредітів та відпуск їх лише на спеціяльних умовах, звичайно дуже тяжких. Мова взагалі йшла більше о редукції довготермінових кредітів, редукції взагалі позичок та о далеко ідучих забезпеченнях (на приклад: на цлі, платні в парітеті золота і т. п.) Треба зауважити, що в Америці взагалі не видко ні з боку банкових ґруп ні з боку уряду бажання улаштовання кредітів для Европи, аби облегчити останній закупно сирівців та инших необхідних товарів. Уряд вже кілька разів отверто оголошує, що о такій помочи він не має й думки, в цьому напрямку йде і політика „Federal Reserve Board“. (держ. фінанс. уряду), котре рахується з можливостью послідуючої інфляції. Банковські ґрупи не рішаються робити кредити, особливо маючи на увазі політику „Federal Reserve Board“.

Міжнародний ярмарок в Медіоляну має відбутися між 12—27 квітня ц. р.

Шведска торговля з Росією. Як повідомляють шведські часописи зачалась вже в Швеції торговля з совітськ. Росією. Поки що торговля почалася частинно через Фінляндію, де одна з найбільших експедіторських фірм приняла на себе обовязання транспорту шведських товарів до Росії. Всі транспорти підлягають ревізії фінляндської влади, аби уникнути перевозу до Росії зброї та амуніції.

Єкспортові правила Греції. Єкспорт товарів з Греції дозволяється лише під умовою, що експортер дає ґарантію Урядові, що вартість товару чи буде повернена на протязі 6 місяців в валютах французької, американської, швайцарської і т. и., чи на протягу часу ним буде імпортовано в заміну товари, відповідної вартісті. Члени грецької торговельної Палати в Атенах і постійні експортери в Греції почали підписувати подібні гварантійні листи а від всіх останніх купців вимагається 20% ціни експортуємих товарів, як кавція. Кавція ця мусить служити урядові гарантією, на випадок колиб повна вартість вивізеного товару на протязі шости місяців не була скомпенсована через імпорт товарів чи через закордонну валюту.

КРИТИКА І БІБЛІОҐРАФІЯ.

КРИТИКА.

1. Україна в числах зладив? Гасенко, по найновійшим українським, російським, французьким і иньшим джерелам, як теж по працям Е. Рекмо, Бонмаріджа, Сеньбола, Грушевського, Рудницького, Волкова, Пенка, Фреха, Шеффа і ин. — II. видання при співучасти проф. дра. С. Рудницького Відень 1920.

2. Світова мапа з розміщенням Українців по світу з додатковими таблицями, зладив Ґеорґ Гасенко. Розмір на рівнику 1:73,000.000. Відень 1920.

Видання Г. Гасенка рішучо треба уважати багатим вкладом в нашу убогу картоґрафічну літературу. Першу мапу України дра. Величка видало львівське товариство „Просвіти“, одначе ця карта являється тільки першою спробою і вона неточна. Її хиби обговорив на сторінках „Народу“ (1891) Михайло Драгоманов. Пізніще займалися спорадично виданням мапи України др. Ґеринович і др. Кордуба з метою пропаґанди. За революції вийшла недоладна мапа видання „Вернигори“, зладжена Т. Петрівським і дуже гарна фізична України під редакцією відомого ґеольога проф. Тутковського. За кордоном зладив мапу України також проф, Рудницький. От і все. Г. Гасенко має отже своїх попередників. Одначе мапа Г. Гасенка поклала собі цілком інакшу мету, як попередні видання. Попередні картоґрафи видавали або фізичні, або етноґрафічні мапи або скомбіновані мапи України. Г. Гасенко дав нам першу статистичну мапу України, користуючися порівнюючим методом проф. Гікмана. Мапа України Г. Гасенка знаходиться на тлі Центральної Східньої Европи і автор мапи подає нам в числах територію

продукцію збіжжа, тютюну, антраціту, соли, коксу, вугілля, заліза, цукру, нафти і встановляє, яке місце займає Україна в кожній з цих галузей продукції, на світовому ринку, опріч того унагляднено на мапі число, населення України, ріжний, приріст його, поділ населення на поли в порівнанню з иньшими европейськими країнами, що дало змогу авторові поробити деякі інтересні висновки і гороскопи на майбутність. Дати ілюстровані дуже зручними діяґрамами. Тому видання Г. Гасенка, проглянене впрочім таким авторітетом як проф. Рудницький можемо тільки з радістю привітати. Текст на самій мапі німецько-французький, в діяґрамах німецький і український. На мапі подано надруковано по німецьки і українськи коротку історію України і тому користування мапою зроблено доступним також і для чужинця.

Ще може більш інтересною являється друга мапа з розміщенням Українців по світу, бо це у нас перша, на наш погляд досить удачна спроба. На проекції Меркатора зазначено червоною краскою місця розселення по цілому світу. Так червоних місць на всіх земських суходолах досить багато і мапа упоглядає нам, що український народ — це один з найенерґійніших кольонізаторів нашого ґльобу. Українців знаходимо прямо на всіх суходолах. По за етноґрафічними межами знаходимо багаті кольонії на Московщині, на Сибірі а над Тихим Океаном Українці заложили собі прямо другу Україну, котра що до розміру території перевищає метрополію. Не диво, що автор уважає Зелений Клин українською державною кольонією. Поза Азією знаходимо Українців також в обох Америках, в Австралії і Африці. Може бути що цифри, які подає автор — не точні. (Вони можуть бути більші або меньші). Але не діло в цифрах. Головне те, що Г. Гасенко відчув потребу і дав нам на перший початок кольоніяльну мапу, а дальше картоґрафічна література прийде в свою чергу в слід ініціятивою Г. Гасенка сама собою. —

Г. Гасенко. Надія з Джунґлів. Оповідання з 74 чорними малюнками і 4 в фарбах роботи Б. Флякса, Г. Остерзецера і Ф. Орлета. По світу. Видавництво Ґ. Гасенка, Київ—Відень 1920. Всі права застережені. Copyright by „Po switu“ Kyiv. Христоф Рейсер сини, Відень V. Альбомне видання in quarto. Сторін 68.

Що до зовнішнього вигляду — це перша мабуть українська книжка видана так чепурно, а мабуть люксусово. Сама окладинка чорна з золотою шахівницею і золотим написом, по середині з кольоровою ілюстрацією леґендарної морської, велитенської змії, котра стараїться піймати моряка на щоглі — робить дуже миле естетичне враження.

В книжці пять оповідань: Най з джунґлів, Страховище моря, Смерть вовка, Драма в Неаполі і Три дні Сіркового життя, всі опріч Драми в Неаполі писані на манєр Киплінґа і Диґасінського. Драма в Неаполі — це один епізодик із злочинного життя італійської орґанізації розбишак, „Чорної руки“. Книжка заслугує на обширнішу рецензію і тому ми на разі самих оповідань розбірати не будемо. Зазначимо тільки вартість самих ілюстрацій. Звірі — дуже гарно зроблені. Люде — слабші, якісь штучні деревляні. Це мабуть тому, що ці люде — це Українці, а Німець-маляр, котрий ніколи не бував на Україні, міг студіювати українські типи тільки з ілюстрацій, і тому українські типи вийшли блідо. Це одначе цілком не обнижує великої художньої вартости книжки, котра може стати прикрасою кожної вітальні побіч найвибагливіших альбомів.

БІБЛІОҐРАФІЯ.

Барвінський Богдан, др.: Слідами гетьмана Мазепи. (Відбитка з „Записок Наукового Товариства імени Шевченка у Львові, том. CXXIX.) Львів 1920, 8°, 34 стор.

Студія др. Б. Барвінського являється доповненням до недрукованої ще ґенеальоґічно-геральдичної моноґрафії про рід Мазепів-Колединських. Після вступу (стор. 1—2), автор в розділі „Безіменна похвала гербу Мазепів“ (стор. 2—12), реєструє всі вістки про друковані похвали І. Мазепі і подає польський панеґірик п. з.: Krzyż — początek mądrości — присвячений нашому гетьманові. В другій частині „Слідами гетьмана Мазепи“ помістив автор бібліоґрафічну рідкість, незнаний блище латинський панеґірик в честь Мазепи з 1690. р. п. з.: Capitolium perennis

gloriae... (стор. 13—17), а в третому розділі пояснює глумливе значіння імени „Мазепа“ в українській, московській, білоруській і польській мові (стор. 17—34), яке по думці автора є перського походження.

Безсмертному Ґеніеви Тарасови Шевченкови. — Перехідна Станиця У. Н. Армії. З друкарні Адольфа Гольцгавзена. Відень, 20. березня 1920, 4°, 8 стор.

Зміст цеї однодневки такий: Тарас Шевченко: „Кавказ, стор. 2—4; „Промова гетьмана Петраша на святі Шевченка“ (в перехідній Станиці у Відні), стор. 4—6; 3. Оля Омелянка: „Ми вернемо!...“ (поезія), стор. 6; 4. О. Васильків: „Наш обовязок“ (Стаття), стор. 6—8; 5. О. П.: „На Вкраїні“ (два вірші), стор. 8. До зазначеного тексту додано чотири ілюстрації-світлини С. Бурка, які зображають булавну сотню і весь перехідний відділ станиці у Відні, як також її покровителів.

Бер. Поль: Наука природи. Вступні відомости на І. клясу ґімназіяльну та для народніх шкіл з 183 малюнками. Переклад з французької мови під реакцією Т. Губенка. Видання товариства „Вернигора“, Київ-Відень 1920, 8°, 128 стор. Коштує 7 гривень.

Книжка трактує про людину (стор. 3—21), тварини (стор. 22—69), ростини (стор. 70—95), мінерали (стор. 96—112) і про звичайні зявища природи (стор. 113—122). При кінці книжки подано пояснення деяких слів і зміст. Зазначити слід, що малюнки вийшли якісь неповні, бліді і замазані, иноді годі відгадати, що властиво представляє собою дана ілюстрація,

Брик Іван: Славянський зїзд у Празі 1848. р. і українська справа. (Відбитка з „Записок Наукового Товариства імени Шевченка“, том CXXIX.) Львів 1920, 8°, 80 стор.

Славянський зїзд у Празі не був досі в українській науці — предметом спеціяльної студії, бо окрім матеріялів оголошених д. І. Созанським, п. з.: До історії участи галицьких Русинів у славянському конґресі в Празі в 1848. р. (див. „Записки Наук. Тов. імени Шевченка“, том. LXXII, стор. 112—121) і проф. др. В. Студинського, п. з.: Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835. до 1849. (Збірник фільольоґічної секції Наук. Тов. імени Шевченка, том. XI і XII), ніхто не дав повної картини цього вельми інтересного політичного епізоду еманципації і політичної славянської взаїмности галицьких Українців в 1848. р. Праця проф. Івана Брика ділиться на такі розділи: І. Ґенеза славянського зїзду, стор. 2—8; II. Підготовання зїзду і відношення Славян до його, стор. 8—46; III. Зїзд, стор. 47—57; IV. Польсько-українська секція, стор. 57—71; V. Постанови зїзду, стор. 71—75; VI. Значіння зїзду, стор. 75—80.

Возняк Михайло: Діяльоґ Йоаникія Волковича з 1631. р. (Відбитка з „Записок Наук. Тов. імени Шевченка“, том. CXXIX). Львів 1920, 48 стор.

Проф. М. Возняк розглядає новознайдену ним стару памятку української драматичної літератури, діяльоґдраму Й. Волковича, подає її ґенезу та історію, а в кінці зупиняється, на її виставі через учеників львівської братської школи на початку XVII. століття. На кінці студії помістив автор оригінальний текст діяльоґу Йоаникія Волковича, п. з.: „Розмышляне о муцѣ Христа Спасителя нашего“.

Гасенко Г.: Світова мапа (карта). З розміщенням Українців по світу. Зладив... Відень 1920. Розмір 1:73,000.000 ($47^1/_2 \times 62$).

Текст наголовки і табелі на трьох мовах: українській, німецькій і французькій. У таблицях подає автор інформації про скількість Українців розкинених по Европі, Азії та Америці; річний приріст Українців (2%) порівнює нас з найбільшими народами світа, де Українці по своїй чисельности займають девяте з ряду місце.

Гасенко Г.: Україна в числах (карта). Зладив... II. Видання при співучасти проф. др. С. Рудницького.

По найновійшим офіціяльним українським, російським, французьким і иншим джерелам, теж по працям Е. Реклю, Бонмартіна, Сеньобоса, Грушевського, Рудницького, Волка, Пенка, Фреха, Шефера и ин. Другий за головок: „Die Ukraïna in Zahlen von ...“ Відень 1920. Розмір 50×69 цм. Текст таблиці на двох мовах: українській і німецькій — в яких подає найважнійші відомости про українську мову, історію, тери-

торію, антропольоґічні прикмети Українців і продукцію — ілюструючи всі числа — синхроністичними табелями, барвними малюнками і двома портретами: Хмельницького та Мазепи.

ЛІТЕРАТУРНИ НОВИНИ.

Саме закінчив велику працю — **проф. др. Степан Рудницький** на анґлійській мові п. з.: „The Ukrainian Problem and the Great Powers of the World". Some chaptors of applied geography („Українська проблема і великі держави світа". Кілька уступів з приміненої ґеоґрафії), яка обіймає около 20 аркушів друку і подає докладну картину української етноґрафічної території, зясовує суть української проблеми, її значіння для східньої Европи і передньої Азії, а в кінці освітлює економічно-господарське відношення великих держав заінтересованих у сотворенні української держави. Праця має рівночасно появитися на анґлійській, німецькій і французькій мові, з додатками мап України і статистичних таблиць.

А. Крушельницький скінчив нове оповідання п. з.: „Як промовить земля" яку вкоротці друкуватиме видавництво „Української книжки". Понадто пише Крушельницький нову повість п. з.: „Останні зусилля" — на тлі політичних подій в Галичині, з мая 1919. року.

А. Хомик — хоч інтензивно працює на полі української журналістки і бере участь в редакційних роботах кооперативних виданнях „Дніпросоюзу", рівночасно пише більших розмірів працю п. з.: „Большевики і Українці", яка становитиме цінні причинки до псіхольоґії народів східньої Европи. Понадто готує до друку працю про східно-европейське питання п. з.. „Проблеми Сходу" і белетристичну студію п. з.: „Титан".

С. Черкасенко написав нову пєсу на 4 дії п. з.: „Смерть леґенди", а рівночасно друкує збірне видання своїх поезій (давнійше друкованих по ріжних українських журналах і часописях), як також чимало зовсім непечатаних віршів п. з.: „Твори С. Черкасенка" (П. Стаха), том І. і ІІ., які появляться накладом видавництва „Дзвін".

Листи до редакції.

Вельмишановний Пане Редактор!

Не одмовте на сторінках журналу „На Переломі" надрукувати слідуючого листа:

До мене, як до голови Українського Інформаційного Бюра в Штокгольмі звертаються часто люде по справам, які торкаються пресового бюра при українській штокгольмській місії. Отсим маю честь заявити, що моє бюро, заложене ще в вересні 1919. року є чисто приватним я його утримую на власні кошти і воно не має ніякого відношення до української дипльоматичної місії.

Прийміть, Пане Редактор, запевнення моєї до Вас пошани.

Осип Майданюк,
Ukrainska Informations-byran, Stockholm,
Nybrogastan 22—24, 3.

Шановний Пане Редакторе!

Дозвольте оголосити на сторинках „На переломі", що в супереч відомостам ч. 1. „Нової Доби", ніякої контори для одправки сільських робітників ані з п. Меленевським, ані з ким иньшим я николи не мав. На мій погляд, шкода, що від нас йшло на заробітки до Прус небагато людей. Великий селянський страйк 1902. р. в Галичині дуже мало підняв заробітну платню. Лише все побільшуюча кількість відходячих до Прус з Галичини сільських робітників підняла цю платню, бо галицькі поміщики мусіли у себе запровадити роботу на таких же умовах.

Я. Галіцинський.

Відповідальний редактор: З. Адельсберґер. — З друкарні Вальдгайм-Еберле А. Т. Відень, VII., Seidengasse 5.

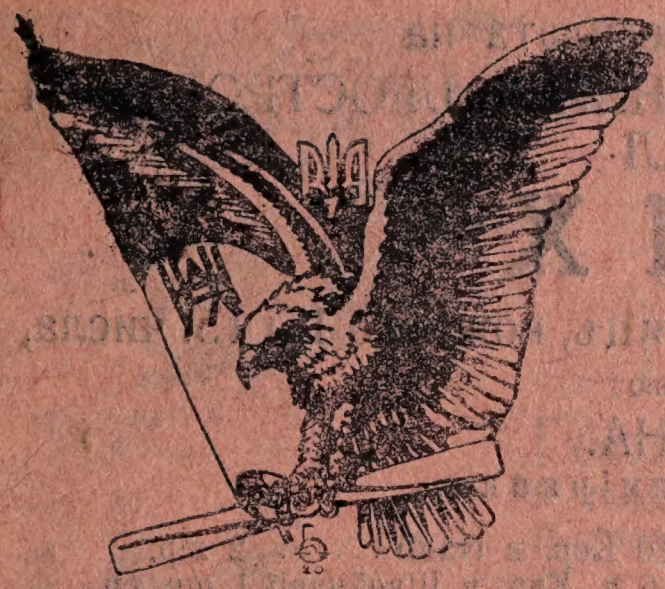

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКЛЮБ

Незабаром вийде авіаційна часопись „Український літун“:
(„Український Мотор“ -- „Український Спорт“)
Звертатися письменно і надсилати матеріяли і всякі запитання на адресу.

Wien, I., Postfach 59.

ВИДАВНИЧЕ ТОВАРИСТВО „ДЗВІН“ І „УКРАЇНСЬКА ШКОЛА“

Головні склади:

КИЇВ, Бесарабська площа ч. 2. Товариство „Дзвін“

ХАРЬКІВ, Петрівський пер. ч. 18. Українська книгарня „Дзвін“.

WIEN, IX. Porzellangasse 19/1 Jurij Tischtschenko.

Катальоґи висилаються даром.

Перша Українська кравецька робітня.
ТЕОДОРА САВУЛИ у Відні, 1., Riemergasse 2.
виконує совісно й дешево всякого рода мужеські вбрання, костюми і. н. після найновіших анґлійських фасонів. Великий вибір анґлійських сукон на складі.

Приймається передплату і замовлення на **український незалежний журнал політики, літератури і мистецтва**

„НА ПЕРЕЛОМІ“

Виходить у Відні, т. 10. і 20. кожного місяця числа, в обемі 4—5 аркушів. Під редакцією О. Олеся.

Ціна одного примірника:

в Австрії, Галичині, Польщі	15 кор.	в Італії	3 ліри
„ Чехословаччині	10 ч. кор.	„ Швейцарії	2 шв. фран.
„ Югославії	10 дінар	„ Франції	3 фр. фран.
Німеччині	10 мар.	„ Америці	½ дол.

Передплату треба надсилати **до Адміністрації журналу:** Administration „Na Perelomi“ Wien, I., Krugerstrasse 5; **Адреса Редакції:** Wien I., Hotel Royal Nr. 25.

Замовлення і гроші з Галичини найвигідніще посилати на адресу: Володимир Сороневич у Львові, вул. Руська ч. 3./I. У Відні можна набути вкнигарнях: H. Goldschmiedt, I. Wollzeile 11. і Fr. Beck I. Augustinerstraße 8.,

---

Abonnement und Bestellungen für die **ukrainische unabhängige Zeitschrift für Politik, Literatur und Kunst**

„NA PERELOMI“

werden entgegen genommen. Die Zeitschrift **erscheint in Wien am 1. 10. und 20. eines jeden Monates unter der Leitung O. OLES.** Preis pro 1 Exemplar:

in Österr., Ung., Galizien, Polen	15 Kr.	in Italien	3 Lir
„ Cechoslovakei	10 C.-Kr.	„ Schweiz	2 Schw. Frc.
„ Jugoslavien	10 din	„ Frankreich	3 Fr. Frc.
„ Deutschland	10 M.	„ Amerika	½ Dol.

Anmeldungen für Abonnement und Geldsendungen sind an die **Administration v. „Na Perelomi“ Wien I., Krugerstrasse 5** zu richten.
Adresse der Redaktion: Wien I. Bezirk Hotel Royal Nr. 25.

„NA PÉRÉLOMI“

Revue ukrainienne indépendante pour politique belles lettres, arts. Parait chaque 1. 10. et 20. 4—5 mois feuilles. **Rédacteur O. OLES.** Prix d'un exemplaire:

En Autriche, Galicie et Pologne	15 conr.	En Italie	3 lire
„ Tchecoslovaquie	10 „ T.-S.	„ Suisse	2 frc. suisses
„ Yougoslavie	10 din.	„ France	3 „ franç.
„ Allemagne	10 marks.	„ Amérique	½ S

S'abonner **a l'administration de la revue „Na Pérélomi“ Wien I., Krugerstr. 5.**
Adresse de la Rédaktion Vienne I. Hotel Royal Nr. 25.

Ціна цього числа подвійна.